

DE NIEUWE WET OP DE ZIEKENFONDSEN

Op 6 augustus 1990, bijna honderd jaar na de oude wet van 23 juni 1894, «houdende herziening der wet van 3 april 1851 op de maatschappijen van onderlinge bijstand», is de nieuwe wet «betreffende de ziekenfondsen en de landsbonden van ziekenfondsen» uitgevaardigd.

In deze korte bijdrage willen wij het waarom onderzoeken van de nieuwe wet, en de vraag stellen of zij in voldoende mate tegemoetkomt aan de problemen die zich voordoen.

Een verouderde wet

Dat de wet van 1894 dringend aan herziening toe was, werd sinds lang door niemand betwijfeld¹. Hier moge worden volstaan met art. 1 te citeren, dat het werkingsgebied van de «maatschappijen van onderlinge bijstand» definieerde:

- tijdelijke bijstand in geval van ziekte, verwonding of gebrekkelijkheid, bij huwelijk of geboorte,
- tijdelijke bijstand aan het gezin bij een overlijden, en voorzien in de begrafeniskosten,
- een vergoeding verzekeren bij ziekte of verlies van vee en bij beschadiging van de oogst,
- door «bijeenvoeging hunner spaargelden» voor de deelgenoten de aankoop vergemakkelijken van huisraad, levensmiddelen, gereedschappen, huisdieren, meststoffen en zaden,
- leningen toekennen «die 't cijfer van 300 frank niet te boven gaan»
- het «praenuptiaal sparen» organiseren².

Deze opsomming heeft, naar alle evidentie, niets gemeen met de werkelijke activiteiten die thans door de ziekenfondsen worden ontplooid.

Men kan ook verwijzen naar art. 15, dat de maatschappijen verbood een gebouw in huur te nemen of te verwerven met een ander doel dan er hun maatschappelijke zetel te vestigen of er zich te verenigen. De sociale, en economische, realiteit spreekt deze bepaling wel opvallend tegen!

In feite was de wet reeds bij haar ontstaan, in 1894, verouderd. Zij nam de opvatting over «maatschappijen van onderlinge bijstand» over zoals die was neergelegd in de wet van 1851, zonder rekening te houden met de diepgaande ontwikkeling die zich in deze organisaties had voorgedaan. Volgens deze opvatting waren de «mutualiteiten» liefdadige verenigingen, waarin de leden bepaalde gelden samenbrachten om elkaar onderlinge hulp te bieden. De toekenning van die hulp en de omvang ervan zou op discretionaire wijze bepaald worden door de organen van de vereniging³. In die zin zou de mutualiteitsovereenkomst verschillen van een verzekering, dat de leden geen subjectief recht op bepaalde pres-

taties bezitten, en dat de organen van de vereniging de verleende prestaties op ieder ogenblik kunnen wijzigen, of de verlening ervan kunnen stopzetten⁴. In het laatste kwart van de 19e eeuw werd deze opvatting evenwel sterk bekritiseerd door actuarissen zoals L. Duboisdengien, A. Soenen en G. Malherbe, die bij de verschillende maatschappijen moderne beheersvormen invoerden, gebaseerd op de techniek en de wetmatigheid van de verzekering⁵. Sindsdien zijn de mutualiteiten grondig doordrongen van de verzekeringsidee, en wordt de verzekeringsterminologie gebruikt in al hun activiteiten. Hun diensten worden «aanvullende en vrijwillige verzekeringen» genoemd⁶. En de verzekerden verstaan hun rechten tegenover de mutualiteiten ongetwijfeld als subjectieve rechten, gebaseerd op hun bijdragebetaling, waarover de mutualiteit niet méér discretionaire bevoegdheid heeft dan een gewone verzekeraar.

Overigens spreekt deze wet nergens over de rechten en verplichtingen van de leden, noch onderling, noch tegenover de maatschappij. Die rechten en verplichtingen berusten volkomen op de inhoud van de overeenkomst die tussen de leden is gesloten, en op de beslissingen die achteraf door de organen van de maatschappij worden genomen⁷. En precies op dit punt zouden zich in de voorbije periode ernstige problemen voordoen.

I. De problemen rond de ziekenfondsen

Het rumoer rond de ziekenfondsen, dat vooral sinds het begin van de jaren '80 is ontstaan⁸, vindt deels zijn oorsprong in het antagonisme tussen het verenigingswezen van de geneesheren en de «politieke» landsbonden, die door bepaalde geneesherenkringen als de bron van alle kwaad worden gezien, maar gaat voor een deel ook terug op problemen die zich hebben voorgedaan binnen de werkingssfeer van de ziekenfondsen, zowel in hun beheer van de verplichte verzekering als in hun vrijwillige aanvullende verzekeringen.

Het ziekenfondsenproces

Na een klacht die door dr. Wynen, leider van de Syndicale Kammers der Geneesheren werd ingediend op 14 oktober 1982, na een onderzoek door het Hoog Comité van Toezicht, en na een onderzoek door de gerechtelijke instanties, dat door sommigen als overdreven langdurig werd beschouwd, is zopas voor de Correctionele Rechtbank in Brussel het proces begonnen tegen bepaalde beleidsmensen van de grootste landsbonden van ziekenfondsen. Dit proces krijgt enorm veel aandacht, niet alleen wegens de bekende poli-

¹ S. LEBLANC en Th. POUCKET, «Les mutualités», in *Courrier Hebdomadaire du CRISP*, 1989, nr. 1228-1229, 13.

² Dit laatste punt nog ingevoegd bij wet van 27 maart 1951!

³ Dit was een traditionele opvatting over mutualiteiten, die tot het einde van de 19e eeuw algemeen geldend was. Zie o.m. E. TOBACK en J. VAN DEN HEUVEN, *Manuel pratique des sociétés mutualistes*, Brussel, Martens, 1895.

⁴ J. STEYAERT, *Mutualiteitsvereniging*, Brussel, Larcier, A.P.R., 1954, 13.

⁵ A. RESZOHAZY, *De geschiedenis van de christelijke mutualistische beweging*, Parijs, Brussel, 1957, 129.

⁶ Zie bv. het verslag van de heer DE ROO, *Parl. Hand., Kamer*, 1989-90, 2756.

⁷ J. STEYAERT, *op. cit.*, 15.

⁸ S. LEBLANC en Th. POUCKET, *l.c.*, 56 e.v.

tieke personaliteiten die er terechtstaan, maar vooral wegens de belangrijke rol die de ziekenfondsen in ons openbaar leven spelen, en de verstrekende gevolgen die een veroordeling van de ziekenfondsleiders zou kunnen hebben.

Waarover gaat het? Essentieel gaat het om de beschuldiging dat de ziekenfondsen gelden van de wettelijke ziekteverzekering, waarvan zij het beheer hebben, voor eigen doeleinden zouden hebben afgewend.

In een eerste fase werden de ziekenfondsen ervan beschuldigd betalingen die zij moesten verrichten met gelden van de ziekteverzekering, vooral aan ziekenhuizen, langer dan nodig uit te stellen, om die sommen dan tijdelijk te beleggen en de interesten ervan op te strijken. Een K.B. van 12 april 1984 heeft daarop de belegging van gelden van de ziekteverzekering nauwkeuriger geregeld, en het K.B. nr. 408 van 18 april 1986 is de wettelijke verplichtingen van de ziekenfondsen komen verscherpen ten aanzien van het bewaren en meedelen van statistische en boekhoudkundige gegevens⁹.

Later, toen het onderzoek werd verricht door het Hoog Comité van Toezicht, gingen de beschuldigingen meer een andere richting uit. De ziekenfondsen werd verweten de hun toegekende administratiekosten te besteden aan andere activiteiten, die met de ziekteverzekering niets te maken hadden, waarbij vooral gedacht werd aan het financieren van allerlei instellingen en initiatieven in andere takken van de politieke «zuil» waartoe zij behoorden.

Men kan zich erover verwonderen dat dit tot gerechtelijke vervolging aanleiding zou geven, wanneer men het desbetreffende artikel 125 van de wet leest. Blijkbaar is de wetgever ervan uitgegaan dat de administratiekosten aan de ziekenfondsen toegekend werden als een forfaitair bedrag, oorspronkelijk uitgedrukt als een percentage van de uitgaven, maar sinds enige tijd omgevormd tot een vast bedrag per jaar¹⁰. Nergens in het artikel staat dat dit geld voor bepaalde doeleinden moet worden aangewend. Integendeel, een latere wet heeft een § 3 aan het artikel toegevoegd¹¹, waarin duidelijk gezegd wordt: «De verzekeringsinstelling verwerft de volle eigendom van het eventueel batig saldo van de rekening administratiekosten»¹². Aan dit eigendomsrecht worden verder geen beperkingen gesteld.

Wat kan men dan de ziekenfondsen verwijten? Om dit te begrijpen moet men gaan kijken naar de uitvoeringsbepalingen, vervat in het «organiek» K.B. van 4 november 1963, meer bepaald art. 318. Dit artikel, dat bij K.B. van 14 mei 1986 in een nieuw kleedje werd gestoken, bevat de verplichting voor de verzekeringsinstellingen (de landsbonden) om verzamelstaten of «verzamelbescheiden» op te maken over hun uitgaven bij wijze van administratiekosten, waarin minstens onderscheid moet worden gemaakt tussen personeels-

kosten, kosten voor infrastructuur, kantoorkosten, afschrijven, onrechtmatige betalingen¹³ en sancties.

Het is in die bescheiden dat de ziekenfondsen geknoeid zouden hebben. Zij worden ervan verdacht voor aanzienlijke bedragen valse inschrijvingen te hebben gemaakt, waarbij uitgaven die in feite van een heel andere aard waren, onder de erkende posten werden gebracht, als uitgaven voor de uitvoering van de ziekteverzekering. Dit kan gekwalificeerd worden als valsheid in geschrifte.

Tijdens het parlementair debat over de nieuwe wet is de minister verweten langs wetgevende weg te willen ingrijpen in dit proces, door strafbare handelingen van de ziekenfondsen achteraf te legaliseren¹⁴. Minister Busquin heeft dit met klem ontkend¹⁵. En inderdaad zegt de nieuwe wet niets over de administratiekosten van de ziekenfondsen en het gebruik ervan, welke materie in de wet op de ziekte- en invaliditeitsverzekering is geregeld. De nieuwe wet bevat wel een aantal sanctiebepalingen, en meer bepaald strafsancities, tegen de ziekenfondsen en hun beleidragers, maar deze zijn veeleer zwaarder dan wat onder de oude wet bestond. Wel kan men zich vragen stellen over art. 42 van de nieuwe wet, dat de bestuurders bevrijdt van elke persoonlijke verbintenis, en hun aansprakelijkheid beperkt tot het vervullen van hun opdracht en de door hen begane beheersfouten. Maar ook hier kan men niet spreken van een witwassen achteraf van de fouten van de ziekenfondsbeheerders in het verleden.

De terugvordering van de voorschotten

Na afloop van de Ronde Tafel over de ziekteverzekering, die op initiatief van minister Busquin werd gehouden van eind 1988 tot begin 1989, en waarschijnlijk onder invloed van een zekere consensus die daar werd bereikt over de verantwoordelijkheid van de verzekeringsinstellingen, heeft de administrateur-generaal R. Schutyser van het R.I.Z.I.V. een vrij spectaculaire actie ondernomen, door de voorschotten terug te vorderen, die het R.I.Z.I.V. reeds sedert een aantal jaren aan de verzekeringsinstellingen (landsbonden) had verleend.

Niets is uiteraard meer normaal dan dat voorschotten worden terugbetaald. Wanneer dat niet goedschiks gebeurt, is het aangewezen daartoe een gerechtelijke vordering in te stellen. Waarom is die actie dan zo spectaculair? Ook dat kan slechts begrepen worden in het kader van de bijzondere positie die de ziekenfondsen innemen in het systeem van de ziekteverzekering.

In het oorspronkelijk concept van de verplichte ziekte- en invaliditeitsverzekering, onmiddellijk na de oorlog, werd een compromis neergelegd over de uitvoering van de regeling, dat inhield dat de bestaande organisaties van ziekenfondsen met deze uitvoering zouden worden belast, dat alle verzekerden verplicht lid zouden moeten worden van deze organisaties (tenzij zij een officiële hulpkas zouden verkiezen), en dat zij voor hun werk ruime administratiekosten betaald

⁹ Zie de bespreking hiervan in *Volmachten en sociale zekerheid* - 1986/1987, Antwerpen, Kluwer, Reeks Sociaal Recht nr. 32, 1987, 10-11.

¹⁰ K.B. nr. 432 van 5 aug. 1986, art. 5 wet 30 dec. 1988 en art. 2, 1°, wet 22 dec. 1989.

¹¹ Art. 45, wet 8 april 1965.

¹² Art. 125, § 3, tweede lid, wet 9 aug. 1963; op te merken is dat het derde lid van deze paragraaf deze bepaling niet van toepassing verklaart op de Nationale Hulpkas voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering.

¹³ Onrechtmatige betalingen worden geboekt op de rekening van de verzekeringsinstelling die ze heeft verricht, en worden dus aangerekend op de administratiekosten: art. 124, wet 9 aug. 1963.

¹⁴ Opmerkingen van de heren NEVEN en GEYSSELS, *Parl. Hand., Kamer*, 1989-90, 2760 en 2788.

¹⁵ *Ibidem*, 2803.

zouden krijgen, maar dat zij tevens hun ervaring en know-how ter beschikking zouden stellen van de regeling, door te waken over het financieel evenwicht ervan.

Dit compromis vindt men opnieuw terug in de wet-Leburton van 9 augustus 1963, meer bepaald in titel VIII, die handelt over de financiering. Art. 121 bepaalt welke de inkomsten zijn van de verzekering. Art. 122 legt aan het R.I.Z.I.V. de taak op deze inkomsten onder de verzekeringsinstellingen (landsbonden) te verdelen, volgens een bepaalde verdeelsleutel, die gebaseerd is op de waarde van de bijdragebonds die door hun leden zijn binnengebracht, met bepaalde correcties, die vermeld worden in art. 123.

Met die geldmiddelen moeten de verzekeringsinstellingen alle wettelijk voorgeschreven prestaties voor hun aangesloten bekostigen. Hebben zij een overschot, dan moeten zij dit volgens art. 126 in een reservefonds storten, en kunnen zij eventueel aanvullende voordelen aan hun leden toekennen. In het meer waarschijnlijke geval waarin zij deficit hebben, bepaalt artikel 128 de financiële verantwoordelijkheid van de verzekeringsinstellingen. Volgens dit artikel moet een verzekeringsinstelling die een dienstjaar met een tekort afsluit, dat dekken door... «afnemings van de wettelijke reserve; indien die reserve nul of ontoereikend is, door afnemings van de gewone reserve; indien die reserves nul of ontoereikend zijn of daarover onmogelijk kan worden beschikt, door heffing van een bijkomende bijdrage van de gerechtigden, al dan niet samen met afschaffing van de voorheen toegekende bijkomende voordelen»¹⁶.

Men merke op dat het hier gaat om bijkomende heffingen en bijkomende voordelen in de *verplichte* verzekering. Deze zijn niet te verwarren met de bijkomende vrijwillige verzekeringen, die ook door de ziekenfondsen worden georganiseerd.

Art. 132 legt aan het R.I.Z.I.V. de verplichting op voorschotten te storten aan de verzekeringsinstellingen, ten belope van telkens een twaalfde van de begroting. Deze begroting zal allicht gebaseerd zijn op de ervaringen van de voorgaande jaren, zodat de voorschotten in feite berekend worden op de uitgaven in het verleden. Men zou ze een «historisch forfait» kunnen noemen.

En dat is wat ze ook in feite geworden zijn. Doordat in werkelijkheid artikel 128 niet wordt toegepast, en sinds een aantal jaren de voorschotten niet worden afgerekend¹⁷, is de wettelijke verdeling van de middelen tussen de ziekenfondsen in het vergeetboek geraakt, en vervangen door een feitelijke, die gebaseerd is op de gedane uitgaven.

Deze praktijk werd op de Ronde Tafel vanuit vele (niet alle) hoeken scherp bekritiseerd. Het is dan ook logisch te noemen dat de administrateur-generaal van het R.I.Z.I.V. besloten heeft tot terugvordering (voor zover niet verjaard) over te gaan. Deze actie stelt echter bepaalde ziekenfondsorganisaties voor onoverkomelijke problemen. Zij hebben vooreerst in kort geding opschorting van de uitvoering van de maatregel gekregen. Het geheel is nu aanhangig bij de Raad van State.

¹⁶ Art. 128, eerste lid, 2° tot 4°, in de versie van art. 39 wet 27 juni 1969. Zie hierover mijn *Handboek Sociaal Zekerheidsrecht*, Antwerpen, Kluwer, 1988, 382.

¹⁷ J. PETIT, «Financiering» in *De hervorming van de ziekteverzekering*, Antwerpen, Kluwer, 1984, Reeks Sociaal Recht nr. 24, 53-54.

De problemen in de vrije verzekering

Dit waren niet de enige problemen waarmee de ziekenfondsen geplaagd zaten. Sinds het begin van de jaren '80 was een aanzienlijke spanning ontstaan rond de vrijwillige aanvullende verzekeringen, die door de ziekenfondsen op het lokaal of op het verbondsvlak (uitzonderlijk ook op het vlak van de landsbond) worden georganiseerd¹⁸.

Deze aanvullende verzekeringen, die traditioneel bestonden uit oubollige voordelen van geringe omvang, rechtstreeks overgeërfd uit de vorige eeuw, zijn mettertijd in omvang toegenomen en van karakter veranderd, voornamelijk door de invoering van ziekenhuiskostenverzekeringen en aanvullende verzekeringen voor arbeidsongeschiktheid, die bijzonder voor zelfstandigen een grote aantrekkingskracht hadden¹⁹.

Zoals men weet, zijn enkele van die aanvullende verzekeringen mettertijd onhoudbaar gebleken, en door de betrokken ziekenfondsen of verbonden weer opgeheven. Het meest bekende (en beruchte) geval is dat van het verbond «Inter 514», dat met ingang van 1 april 1986 aan zijn aangesloten liet weten dat de verzekering «dagvergoedingen» waarbij zij aangesloten waren, werd opgeheven. Een honderdtal invaliden, die soms belangrijke vergoedingen genoten uit deze verzekering, kwamen daardoor in de kou te staan. Een leraar uit de streek van Antwerpen, de heer Van Molle, heeft zich opgeworpen als «ombudsman» voor deze gedupeerden, en heeft een tomeloze energie ingezet om hun zaak te bepleiten tegen de ziekenfondsen, die hierdoor in een sociaal kwalijk daglicht kwamen te staan. In de rechtspraak heeft hij trouwens succes gehaald²⁰.

De grond van het probleem is gelegen in de oude wet van 23 juni 1894, die nog in de mutualiteiten «maatschappijen van onderlinge bijstand» ziet. In zulk een maatschappij zijn de leden gebonden door een contract van maatschap dat gericht is op bijstand, die uiteraard een precair karakter heeft. In de visie van de wet heeft een lid slechts recht op tijdelijke hulp²¹, en is het perfect normaal voor de maatschappij om bepaalde vormen van hulp na verloop van tijd stop te zetten²².

De ontwikkeling in de werkelijkheid was echter geheel anders. De leden van mutualiteiten voelen zich als klanten van een sociale instelling, en zien hun bijdragebetaling als een premiebetaling voor een verzekering, die hun vaste en onbetwistbare rechten geeft. Groot was dan ook de boosheid van de betrokkenen, en de onrust onder de gehele ziekenfondsbevolking, toen bleek dat op deze rechten niet gerekend kon worden!

¹⁸ Lees hierover H. DE GEEST, «De problemen van de vrije verzekering en de herziening van de wet van 23 juni 1894», in *Leiding*, 1974, 30-38.

¹⁹ S. LEBLANC en Th. POUCEY, *l.c.*, 19; R. CRÉMER, «Le mouvement mutualiste en Belgique», *R.B.S.S.*, 1964, 12-132.

²⁰ Arbrb. Hasselt, 25 juni 1987, *R.W.*, 1987-88, 581; Arbrb. Luik, 2e k., 18 jan. 1988, onuitg.

²¹ Zie mijn noot «Wat is een mutualiteit», *R.W.*, 1987-88, 582-583.

²² Antwoord van minister J.L. DEHAENE op de vraag nr. 164 van de heer VAN GREMBERGEN, *Vragen en Antwoorden, Senaat*, 26 aug. 1986 (nr. 34), 1964-1965.

Het probleem had nog een ander aspect. Doordat de ziekenfondsen feitelijk aan verzekering deden, kwamen zij op het werkterrein van de verzekeringsmaatschappijen, waar zij als oneerlijke concurrenten werden gezien. De verzekeringsmaatschappijen zijn onderworpen aan strikte controles en voorwaarden, o.m. ten aanzien van het vestigen van financiële reserves om hun verplichtingen te garanderen. De ziekenfondsen konden nu soortgelijke verzekeringen goedkoper aanbieden, o.m. omdat zij niet aan die verplichtingen onderworpen waren. De organisaties van de verzekeraars hebben dan ook op hun beurt stappen ondernomen om tegen deze oneerlijke concurrentie te ageren ²³.

In feite moest worden vastgesteld dat heel wat ziekenfondsen met hun activiteiten het kader van de oude wet van 1894, die alleen «tijdelijke hulp» toeliet, ruim te buiten gingen. Het feit dat zij hiertoe aparte V.Z.W.'s in het leven riep om aan de beperkingen van die wet te ontkomen, kon dit alleen maar illustreren ²⁴. Onder de oude wetgeving was heel wat van de activiteit van de ziekenfondsen illegaal. Een aanpassing van de wetgeving aan de hedendaagse verhoudingen was dan ook dringend nodig.

II. De nieuwe ziekenfondswet

Algemene opvatting van de wet

In de nieuwe wet van 6 augustus 1990 ²⁵ «betreffende de ziekenfondsen en de landsbonden van ziekenfondsen» heeft de wetgever gekozen voor een ruime werkingsmogelijkheid, door een zeer ruime definitie van de mogelijke ziekenfondsdiensten (art. 3 van de wet), maar met een vrij strikte controle op hun activiteit: noodzaak van erkenning voor iedere georganiseerde dienst (art. 26), verplichting reservefondsen aan te leggen (art. 28), verplichtingen tot boekhouding volgens de wetgeving die geldt voor de private ondernemingen (art. 29), controle door de landsbonden op de ziekenfondsen (art. 31), controle door bedrijfsrevisoren (artt. 32-37) en oprichting van een onafhankelijke controledienst voor de ziekenfondsen bestuurd door een Raad, bestaande uit een voorzitter, twee leden uit het R.I.Z.I.V., een lid uit de Bankcommissie, en drie deskundige leden, benoemd door de regering.

In de Kamer bestempelde minister Busquin de krachtlijnen van de wet als:

- de aanpassing van de opdrachten van de ziekenfondsen en de landsbonden aan de huidige maatschappelijke realiteit;
- de vereenvoudiging van de structuren van de ziekenfondsen, de democratische inspraak en de bescherming van de leden;
- de organisatie van een doeltreffende controle van de ziekenfondsen en hun landsbonden op financieel en boekhoudkundig gebied ²⁶.

Benaming en definitie

De oude benaming, die in feite sinds lang in onbruik was geraakt, wordt verlaten. De «mutualiteiten» heten nu officieel «ziekenfondsen» ²⁷. De verwijzing naar het begrip «bijstand» is uit de titel verdwenen. In de discussie over de aard van hun activiteit, bijstand of verzekering ²⁸, neemt de wet geen stelling in ²⁹.

Opmerkelijk is dat de wet niet alleen handelt over de ziekenfondsen, maar ook over de «landsbonden van ziekenfondsen» ³⁰. Onder de oude wet was het de maatschappijen van onderlinge bijstand toegestaan zich te verenigen in verbonden, die op hun beurt landsbonden konden vormen (artt. 3 en 4 van de oude wet). Deze driedelige structuur was het voorwerp van kritiek o.m. op de Ronde-Tafelconferentie over de ziekteverzekering, hierboven vermeld. In de besluiten van de commissie «administratieve controle» van de Ronde Tafel werd o.m. gesteld dat ze door een tweeledige structuur moest worden vervangen ³¹.

In feite wordt thans de naam «ziekenfonds» gegeven aan wat voorheen een verbond van maatschappijen van onderlinge bijstand was. Dit blijkt uit art. 69 van de overgangsbepalingen van de wet. Er is in een overgangperiode van vijf jaar voorzien, althans volgens de memorie van toelichting ³², waarin de bestaande ziekenfondsen moeten opgaan in de nieuwe, en hun statuten moeten aanpassen aan de wet.

Belangrijk is dat de ziekenfondsen een door de Koning te bepalen minimumaantal leden moeten tellen (art. 2, § 2). Dit lijkt een wijze maatregel, om de al te kleine entiteiten uit het verleden uit te schakelen. Het feit dat de Koning dan weer kan afwijken van deze voorwaarde (art. 2, § 2, tweede lid) lijkt de deur open te zetten voor een begunstiging van ziekenfondsen van een bepaalde politieke kleur.

Die vrees wordt aangewakkerd door de bepalingen van art. 4 en de artt. 6 en volgende, waardoor alle ziekenfondsen verplicht worden aan te sluiten bij een landsbond, en deze landsbonden gedefinieerd worden als die welke gemachtigd zijn om als verzekeringsinstelling op te treden voor de verplichte ziekteverzekering (art. 6). Men weet dat de wet op de ziekteverzekering deze machtiging toewijst aan de vijf landsbonden die vanouds al tot de uitvoering van deze wetgeving toegelaten waren (art. 3 wet 9 augustus 1963). Dit de facto monopolie kan niet helemaal in overeenstemming worden gebracht met de bedoeling van «democratisering» die aan het voorwerp ten grondslag zou liggen.

De werkelijke definitie wordt gegeven door art. 3 van de wet, dat de ziekenfondsen verplicht minstens een «dienst op

²⁷ In het Frans «mutualités», zie art. 1, wet 6 aug. 1990.

²⁸ Zie mijn noot «Nog de mutualistische relatie», *R.W.*, 1985-86, 1939-1941.

²⁹ In het verslag van de kamercommissie wordt gezegd dat «de voornaamste kenmerken van de ziekenfondsen blijven: voorzorg, onderlinge hulpverlening en solidariteit» (*Parl. Hand., Kamer*, 1989-90, 2755) — wat ons niet veel wijzer maakt.

³⁰ In het Frans «unions nationales de mutualités», wat de klassieke benaming van de socialistische landsbond overneemt; de Nederlandse benaming «landsbond» stemt overeen met de benaming van de christelijke mutualiteiten...

³¹ Ronde Tafel, Groep Administratieve Controle, *Syntheseverslag*, Brussel, RIZIV, 1989, 2-5.

³² *Parl. Hand., Kamer*, 1989-90, 2764.

²³ Zie o.m. de opmerkingen van de heren NEVEN en VERHOFSTADT in het kamerdebat, *Parl. Hand., Kamer*, 1989-90, 2760 en 2784.

²⁴ Zie mijn *Handboek Sociaal Zekerheidsrecht*, 403.

²⁵ *Staatsblad*, 28 sept. 1990, 18475-18503.

²⁶ *Parl. Hand., Kamer*, 1989-90, 2754.

te richten die als doel heeft het deelnemen aan de uitvoering van de verplichte ziekte- en invaliditeitsverzekering» (art. 3, eerste lid, a). Voor de oprichting van zulk een dienst is de toelating nodig van een landsbond. Men kan dus een ziekenfonds definiëren als een organisatie die deelneemt aan de uitvoering van de verplichte ziekteverzekering onder een van de erkende landsbonden, en die daardoor tevens de mogelijkheid krijgt onder gunstige voorwaarden bepaalde andere «diensten» te organiseren. De bedoeling is blijkbaar de weg te versperren voor «pseudoziekenfondsen», opgericht door verzekeringsmaatschappijen of andere firma's of instellingen, die langs deze weg de voordelen van het mutualistisch statuut zouden willen genieten³³.

Werkterrein van de ziekenfondsen

Het belangrijkste discussiepunt in het parlementair debat over de nieuwe wet was de uitgebreidheid van het werkterrein van de ziekenfondsen, die door heel wat sprekers als overdreven werd beschouwd. Het wordt gekenmerkt door het na te streven doel, dat wordt omschreven als «het bevorderen van het fysiek, psychisch en sociaal welzijn» (art. 2, § 1). Over de aard van de met dit doel uitgeoefende activiteiten wordt niets gezegd, dan dat zij zich moeten afspelen «in een geest van voorzorg, onderlinge hulp en solidariteit» (*ibidem*, in fine).

De minister zag in die bepalingen een beperking van het werkterrein tot het gebied van de gezondheid, deze laatste gedefinieerd zijnde naar de aanvaarde begripsomschrijving van de Wereldgezondheidsorganisatie³⁴⁻³⁵. Dit begrip is echter erg ruim op te vatten, zodat het allerlei activiteiten in de verzekeringssector, in het bank- en spaarwezen, reizen, sport, vrije-tijdsbesteding enz. kan omvatten³⁶. Ook het advies van de Raad van State uitte de vrees dat «een sluitende waarborg ontbreekt om, ter zake voor de toepassing van deze wet, te voorkomen dat de prestaties op het stuk van de vrijwillige of aanvullende verzekering hetzij moeilijk inpasbaar worden in het basisbeginsel van de bedoelde 'geest van voorzorg, onderlinge hulp en solidariteit', hetzij dat haar omvang dermate aan belang wint dat die verrichtingen ten aanzien van die welke tot de sociale zekerheid behoren de aard van een accessorium zouden verliezen»³⁷. De minister kon hierop slechts antwoorden dat voor elke op te richten «dienst» een toelating vereist is, en dat zich dus een jurisprudentie zal moeten aftekenen over wat een ziekenfonds kan doen en wat niet³⁸.

Dit ruime toepassingsgebied doet in ieder geval de vraag rijzen of men niet op het terrein komt van de gemeenschappen, waarop de nationale wetgever geen bevoegdheid heeft. Een deel van de gezondheidszorg, de gezondheidsopvoeding, de preventie, de welzijnszorg, de gehandicaptenzorg,

de bejaardenzorg e.d.m. behoren krachtens de wetten op de staats Hervorming van 1980 en 1988 tot de bevoegdheid van de gemeenschappen³⁹. Dit zullen heel duidelijk de werkterreinen zijn voor de vrije diensten van de ziekenfondsen, zoals blijkt uit de verdere tekst van art. 3, die hun opdraagt minstens diensten op te richten voor «financiële tussenkomsten voor de leden en de personen te hunnen laste, in de kosten voortspruitend uit de preventie en behandeling van ziekte en invaliditeit of het toekennen van uitkeringen in geval van arbeidsongeschiktheid of wanneer zich een toestand voordoet waarbij het fysiek, psychisch of sociaal welzijn bedoeld in artikel 2 kan worden bevorderd» (art. 3, eerste lid, b), en nog «hulp, voorlichting en begeleiding en bijstand met het oog op het bevorderen van het fysiek, psychisch of sociaal welzijn» (art. 3, eerste lid, c). Dit ligt zeer dicht bij de formuleringen van de bijzondere wet tot hervorming van de instellingen van 8 augustus 1980 (art. 5, over gezondheidsbeleid en bijstand aan personen).

De minister antwoordde hierop dat de rol van de ziekenfondsen op al die terreinen als bijkomstig moest worden beschouwd ten aanzien van hun activiteit in het kader van de wettelijke ziekteverzekering, die uitdrukkelijk onder de nationale wetgever ressorteert⁴⁰. Een wat magere uitleg, gezien het feit dat die nationale wet alleen de landsbonden erkent als uitvoerders van de wettelijke ziekteverzekering⁴¹, en deze nieuwe ziekenfondswet precies tot doel heeft de andere activiteiten dan het deelnemen aan de verplichte verzekering te regelen...

Controle op de ziekenfondsen

De voornaamste eis die aan de nieuwe wet werd gesteld, was dat zij een afdoende controle op de ziekenfondsen zou organiseren, om een herhaling van de hierboven besproken problemen te voorkomen. De wet heeft die controle georganiseerd op verschillende niveaus:

- erkenning van elke op te richten dienst
- toezicht door de landsbond op het ziekenfonds
- verplichting reserves aan te leggen
- boekhouding volgens de regels van de private ondernemingen, met toezicht door bedrijfsrevisoren
- oprichting van een gespecialiseerde controledienst voor de ziekenfondsen.

Een dergelijke veelvuldigheid van controles stemt niet tot gerustheid. Als er een afdoende controle is, hoeft men er geen tweede, en zeker geen derde, vierde of vijfde naast te organiseren. En als niet één controlemaatregel afdoende is, kan men twijfelen aan de efficiëntie van vier of vijf dergelijke maatregelen...

Erkenning van de diensten

Art. 26 van de wet bepaalt dat de ziekenfondsen (of landsbonden) slechts «diensten» mogen organiseren mits zij hier toe voor elke dienst apart een erkenning door de Koning hebben gekregen. Deze erkenning kan gegeven worden on-

³³ Zie de opmerking van de heer SLEECKX, *Parl. Hand., Kamer*, 1989-90, 2761.

³⁴ «Health is a state of complete physical, mental and social well-being and not merely the absence of disease or infirmity», *Constitution of the World Health Organisation*, Genève, 1948.

³⁵ *Parl. Hand., Kamer*, 1989-90, 2801.

³⁶ Zie de opmerking van de heer VERHOFSTADT, *Parl. Hand., Kamer*, 1989-90, 2784-2785.

³⁷ Geciteerd in *Parl. Hand., Kamer*, 1989-90, 2769.

³⁸ *Ibidem*, 2801.

³⁹ Zie de opmerking van de heer VAN GANSBEKE, *Parl. Hand., Kamer, ibid.*, 2769.

⁴⁰ *Parl. Hand., Kamer, ibid.*, 2802.

⁴¹ Art. 2, d, wet 9 augustus 1963.

der de voorwaarde binnen een bepaalde termijn minstens een zeker aantal leden te tellen (art. 26, § 1, derde lid). Blijkbaar zijn deze bepalingen ingegeven door de vrees dat ziekenfondsen lichtvaardig bepaalde prestaties aan hun leden zouden beloven, die zijn na een tijd niet meer waar kunnen maken, zoals het geval is geweest met het boven vermelde verbond «Inter 514».

Bevreemdend is dan wel dat de tekst de Koning de bevoegdheid geeft om van deze voorwaarde tijdelijk af te wijken «indien uitzonderlijke omstandigheden dat rechtvaardigen», en dit zonder bemoeienis van de controledienst. Als de Koning ook zelf mag bepalen wat «uitzonderlijke omstandigheden» zijn, opent dit de weg naar willekeurige protectie van bepaalde ziekenfondsen of landsbonden.

Op advies van de controledienst kan de Koning de erkenning intrekken. Jammer genoeg zegt de wet niet wat er dan moet gebeuren met de rechten van de verzekerden die uitkeringen genoten van de opgeheven dienst. Dit was precies het probleem dat zich voordeed bij het verbond «Inter 514» en bij soortgelijke gevallen. Bestaat hiervoor een regeling? Wie zal deze rechten verzekeren? Men denkt blijkbaar in de richting van een garantie door de landsbond⁴², maar deze is door de wet niet georganiseerd. En bovendien, wie zal garanderen wanneer de landsbond zelf zijn erkenning voor een bepaalde dienst verliest? Hetzelfde probleem zal zich trouwens voordoen bij wijziging van de statuten en bij ontbinding van een ziekenfonds.

Reservefondsen

De «reservefondsen» van art. 28 zijn geen voldoende antwoord, want zij gelden slechts voor bepaalde diensten, aangeduid door de Koning op advies van de controledienst (art. 28, § 1, tweede lid). Weliswaar zegt art. 28, § 2, dat deze reservefondsen de schuldvorderingen van leden waarborgen voor uitkeringen ten laste van het ziekenfonds of de landsbond, en voert § 3 van datzelfde artikel de *mogelijkheid* in voor de Koning om een financiële waarborg door de landsbond op te leggen voor bepaalde diensten, maar dit alles beliet niet dat, wanneer het erop aankomt, die reserves onvoldoende kunnen blijken te zijn. Men bedenke maar hoeveel de kostprijs kan zijn van een aanvullende arbeidsongeschiktheidsuitkering en aanvullende ziekenhuiskostenverzekering voor een jonge invalide die nog lang kan leven.

Art. 48 van de wet bepaalt enigszins schaaftig dat bij ontbinding van een ziekenfonds de reservefondsen verdeeld worden onder de leden waarvan het recht op prestaties ingang vond vóór de stopzetting van de diensten of activiteiten. Wanneer voor deze diensten of activiteiten geen garantie door de landsbond bedongen was, riskeren de betrokkenen in de kou te blijven staan, en een nieuwe groep van «gedupeerden» te vormen, waarvoor men de publieke opinie warm zal maken. Beter ware het zeker geweest de garantie door de landsbond tot alle gevallen uit te breiden, in de lijn van het toezicht dat reeds door art. 7, § 3, van de wet wordt georganiseerd.

⁴² Verslag van de heer DE ROO, *Parl. Hand., Kamer*, 1989-90, 2755.

De controledienst

De meest spectaculaire nieuwigheid van de wet is ongetwijfeld de oprichting van een bijzondere controledienst voor de ziekenfondsen (artt. 49 e.v. van de wet). Hij zal bestuurd worden door een raad, bestaande uit een onafhankelijke voorzitter, twee leden uit het R.I.Z.I.V., een lid uit de Bankcommissie, en drie deskundige leden, allen benoemd bij in ministerraad overlegd koninklijk besluit.

Zowel het principe als de samenstelling van deze dienst werd in het parlement heftig bediscussieerd.

Men kan zich inderdaad afvragen waarom een aparte controledienst noodzakelijk is, wanneer voor de activiteiten van de ziekenfondsen in het kader van de wettelijke ziekteverzekering al een dienst voor administratieve controle bestaat bij het R.I.Z.I.V.⁴³ en voor de activiteiten die tot de bank- of de verzekeringssector behoren de bankcommissie of de controle op de verzekeringen⁴⁴. Een belangrijke kritiek op het ontwerp was dat het zou leiden tot een versnippering van de controle, waardoor een zelfde activiteit zou worden gecontroleerd door de controledienst van de verzekering wanneer ze door een verzekeringsmaatschappij, en door de controledienst voor de ziekenfondsen wanneer ze door een ziekenfonds uitgeoefend wordt⁴⁵. Hierop is geantwoord dat het bij de ziekenfondsen niet gaat om verzekering: het verschil is dat de ziekenfondsen niet met winstoogmerk mogen werken (art. 2, § 1, in fine), en dat zij geen selectie mogen maken op basis van leeftijd of gezondheidstoestand (art. 9, § 2, eerste lid).

Scherper nog was de kritiek op de samenstelling van de raad van deze controledienst, wiens onafhankelijkheid door velen in twijfel werd getrokken. Men vroeg zich af of het R.I.Z.I.V., dat een aantal kandidaten moet voorstellen, niet te sterk beïnvloed is door de ziekenfondsen⁴⁶, en waarom er een afgevaardigde moet zijn van de bankcommissie, en niet van de controledienst voor de verzekeringen of van het Rekenhof⁴⁷. De omvangrijke amendementen op de desbetreffende bepalingen werden echter alle verworpen.

Bescherming van de leden

Een van de krachtlijnen van de nieuwe wet was volgens minister Busquin de bescherming van de leden (zie boven). Hiervan is in de praktijk niet zo erg veel te merken. Van de 77 artikelen handelen er slechts een handjevol over de rechten en verplichtingen van de leden ten opzichte van de ziekenfondsen. Dit is al meer dan onder de oude wet, maar toch nog verwonderlijk weinig wanneer men de problematiek bekijkt die aanleiding was tot het ontwerpen van de nieuwe wet.

Een belangrijke nieuwigheid is zeker dat de ziekenfondsen in rechte kunnen optreden om de belangen te verdedigen van hun leden of hun personen ten laste, zowel voor hun

⁴³ Artt. 91 e.v. (vooral 93) wet 9 augustus 1963.

⁴⁴ Art. 29 e.v. wet 9 juli 1975 op de controle der verzekeringsondernemingen.

⁴⁵ Opmerking van de heer VERHOFSTADT, *Parl. Hand., Kamer*, 1989-90, 2786.

⁴⁶ Opmerking van de heer CLERFAYT, en discussie met minister BUSQUIN, in *Parl. Hand., Kamer, ibid.*, 2767.

⁴⁷ Opmerking van de heer VERHOFSTADT, *ibid.*, 2787.

individuele als voor hun collectieve belangen (art. 39, § 1). Dit is een oud thema, dat sinds lang door de ziekenfondsen bespeeld werd. Zij zagen en zien zich als verdedigers van de belangen van hun aangesloten leden⁴⁸. Dank zij een amendement dat in de commissie werd aanvaard, is hierbij bepaald dat dit slechts kan gebeuren met de instemming van de betrokken leden of hun personen ten laste.⁴⁹

De vraag die gesteld kan worden, is echter wat er moet gebeuren in geval van conflict tussen een lid en zijn ziekenfonds⁵⁰? De wet is blijkbaar uitgegaan van een idyllisch beeld van de ziekenfondsen, waarin dergelijke conflicten niet voorkomen. De werkelijkheid leert anders⁵¹. De minister heeft erop gewezen dat de leden – zoals iedereen – klacht kunnen indienen bij de controledienst, die gehouden is iedere klacht te onderzoeken en er het passende gevolg aan te geven (art. 52, 10°)⁵². De controledienst heeft echter alleen de bevoegdheid om na te gaan of de ziekenfondswet en haar uitvoeringsbesluiten zijn nageleefd; onrechtmatige handelingen van het ziekenfonds die buiten het bestek van deze wetgeving vallen (bv. schending van de privacy) vallen hierbuiten.

En dan rest nog de vraag waar het lid zich moet wenden wanneer het bij de controledienst geen gehoor vindt? Moet het de (eventueel afwezige) beslissing van de controledienst aanvechten voor de Raad van State, zoals art. 68 lijkt te suggereren? Of dient hij zich tot de rechtbanken te wenden? En welke: de burgerlijke rechtbank of de arbeidsrecht-

bank? Op dit punt zijn nog heel wat vragen onopgelost gebleven.

Besluit

Lost deze wet de bestaande problemen op? Men kan eraan twijfelen.

De wet heeft niet duidelijk gemaakt van welke aard de activiteiten van de ziekenfondsen zijn. Behoren zij tot de sociale zekerheid, zoals de minister in de Kamer beweerde⁵³, of tot het burgerlijk recht? Dit brengt heel wat gevolgen mee ten aanzien van de toepasselijkheid van Europese verordeningen over de sociale zekerheid, en ten aanzien van de bevoegdheid van rechtsprekende colleges.

Ook is niet bepaald van welke aard de «diensten» zijn die door de ziekenfondsen ten voordele van hun leden worden ingesteld. Nog steeds is het mogelijk voor een ziekenfonds een dienst op te heffen, zonder verplicht te zijn de beloofde uitkeringen aan de verzekerden voort te zetten. Niets garandeert dat de reservefondsen, als bedoeld in art. 28, de uitkeringen voor de toekomst zullen dekken wanneer een dienst is opgeheven. Nergens wordt gezegd dat een ziekenfonds verplicht is een aangegane verbintenis verder te honoreren nadat beslist is een dienst te wijzigen of op te heffen. Evenmin worden dergelijke waarborgen gegeven bij fusie van ziekenfondsen, of bij overgang van een ziekenfonds naar een andere landsbond.

Of deze wet gemaakt is «om te duren», zoals de minister zei, valt nog af te wachten!

J. VAN LANGENDONCK

⁴⁸ S. LEBLANC en Th. POUCKET, *l.c.*, 59.

⁴⁹ *Parl. Hand., Kamer, ibid.*, 2757.

⁵⁰ Opmerking van de heer CLERFAYT, *Parl. Hand., Kamer, ibid.*, 2767.

⁵¹ Zie Arbh. Antwerpen, afd. Hasselt, 9 mei 1985, *R.W.*, 1985-86, 1936, en mijn noot hierbij.

⁵² *Parl. Hand., Kamer, ibid.*, 2767.

⁵³ *Parl. Hand., Kamer, ibid.*, 2756.

ART. 10 E.V.R.M., COMMERCIELE INFORMATIE EN KRITIEK IN DE ECONOMISCHE BERICHTGEVING

ENKELE BESCHOUWINGEN BIJ HET MARKT INTERN-ARREST

1. De feiten

Markt Intern is een uitgeverij, gevestigd in Düsseldorf. De organisatie, die is opgericht en wordt geleid door journalisten, heeft als doelstelling de belangen te verdedigen van de kleine en middelgrote ondernemingen in hun concurrentiestrijd tegen grootschalige distributiebedrijven zoals supermarkten en postorderbedrijven. De organisatie verleent de minder machtige leden van de kleinhandel financiële steun in proefprocessen en treedt ook op als lobby-organisatie voor de K.M.O. De belangrijkste activiteit van Markt Intern is evenwel de publikatie van een aantal vakbladen en nieuwsbrieven, gericht op een reeks gespecialiseerde commerciële sectoren, zoals o.m. de drogisterij- en parfumerie-sector. De nieuwsbrieven bevatten marktinformatie en berichten over de handelspraktijken van grootschalige firma's en hun leveranciers. Analoot met bv. consumentorganisaties claimt Markt Intern onafhankelijk te zijn. De inkomsten worden uitsluitend verkregen uit de abonnementen op de tijdschriften.

Van de hand van de hoofdredacteur van de Markt Intern-publicaties, Klaus Beermann, verscheen op 20 november 1975 een artikel in het magazine *Markt Intern – Drogerie- und Parfümeriefachhandel*. In het artikel werd kritiek geleverd op bepaalde handelspraktijken van een Engels postorderbedrijf in de sector, de Cosmetic Club International (de «Club»). Gevraagd werd dat soortgelijke negatieve ervaringen met de Club, aan de redactie gesignaleerd zouden worden. Ook in vroegere artikelen had Markt Intern reeds geadviseerd voorzichtig te zijn en nauwlettend toe te zien op de transacties met de Club.

2. De veroordeling wegens onrechtmatige publikatie en oneerlijke handelspraktijken

Kort daarop werd voor de burgerlijke rechtbank te Hamburg (Landgericht) een procedure in kort geding ingeleid door de Club, teneinde Markt Intern een herhalingsverbod te doen opleggen van de op 20 november 1975 gepubliceerde kritiek. Sindsdien werd voor de Duitse rechtbanken en hoven en voor de jurisdictionele organen van het E.V.R.M. een uitputtende procedureslag geleverd, die dag op dag veertien jaar na de feiten heeft geleid tot het arrest van het E.H.R.M.

In het kort samengevat verliep de rechtsgang als volgt. Door de rechter in kort geding werd op 12 december 1975 de eis houdende het herhalingsverbod van de gepubliceerde kritiek toegewezen. In de daaropvolgende procedure ten gronde voor het Hamburgse Landgericht was de rechtbank van oordeel dat de door Markt Intern gepubliceerde kritiek onrechtmatig was (inbreuk op art. 824 van het Bürgerliches Gesetzbuch, BG). De rechtbank was van oordeel dat de geuite kritiek steunde op zeer onvolledige gegevens en bij-

gevolg niet getuigde van een voldoende waarheidsgetrouwe en zorgvuldig journalistieke aanpak.

In hoger beroep vernietigde het Hanseatisches Oberlandesgericht dit vonnis (31 maart 1977). Het hof was van oordeel dat art. 824 BG. niet van toepassing was aangezien de gepubliceerde aantijgingen niet in strijd waren met de waarheid. Van een door de Club ingeroepen inbreuk op de wet op de handelspraktijken van 1909 (Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb, UWG.) kon evenmin sprake zijn, aangezien de UWG. i.c. niet van toepassing was. Het Hof was van oordeel dat Markt Intern niet handelde uit concurrentiële motieven, maar de feiten enkel signaleerde om de betrokken sector te informeren.

Dit arrest werd dan weer vernietigd door het Bundesgerichtshof op 16 januari 1980, dat de UWG. van 1909 wel van toepassing verklaarde. Op grond van § 1 UWG. en van de UWG.-jurisprudentie kon de publikatie van Markt Intern beschouwd worden als een daad van oneerlijke mededinging, aangezien de publikatie wel degelijk gericht was op beïnvloeding van de markt.

Het Bundesverfassungsgericht wees de vordering van Markt Intern, dat een schending van de grondwettelijk beschermde persvrijheid inriep, af als niet ontvankelijk (9 februari 1983). Volgens het Grondwettelijk Hof kon geen sprake zijn van schending van de persvrijheid (art. 5, § 1, GG.), aangezien deze zich niet uitstrekt tot perspublicaties die in een commerciële context bepaalde economische belangen ondersteunen ten nadele van anderen, zoals i.c. het geval was.

3. De zaak voor de Europese Commissie voor de Rechten van de Mens

Met een verzoekschrift van 11 juli 1983 maakten Markt Intern en K. Beermann de zaak aanhangig bij de E.C.R.M., die de eis inzake de inbreuk op art. 10 E.V.R.M., op 21 januari 1986 ontvankelijk verklaarde.

In haar rapport van 18 december 1987 was de E.C.R.M. van oordeel dat het preventief verbod tot publikatie van de bedoelde kritiek op een onderneming als een ontoelaatbare beperking op de vrijheid van expressie en informatie was te beschouwen en in strijd was met art. 10 E.V.R.M. Met een duidelijke twaalf tegen één stemverhouding was de E.C.R.M. van oordeel dat bij de aangevochten beperking op de persvrijheid in onvoldoende mate onderscheid was gemaakt tussen de publikatie van advertenties door marktconcurrenten aan de ene kant en de informatie gepubliceerd door de pers aan de andere kant. Door deze wijze van opstelling kon volgens de E.C.R.M. sprake zijn van een onderwaardering van het belang van de pers- en informatievrijheid. De E.C.R.M. was van oordeel «that a pressing social need has not shown to justify the restriction of the statement

in question and it cannot find proportionate the interference with a press publication by assimilating it to advertising of competitors without weighing the specific and severe result for freedom of press»¹.

4. Het arrest van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens²

Net zoals in de Barfod-zaak³ komt het E.H.R.M. andermaal tot een heel andere slotconclusie dan de E.C.R.M. Het Hof is van oordeel dat er van een schending van art. 10 E.V.R.M. geen sprake kan zijn. Afstand houdende van een concrete beoordeling van het litigieuze Markt Intern-artikel, is het E.H.R.M. van oordeel dat de jurisprudentie van het Duitse Bundesgerichtshof en van het Bundesverfassungsgericht in redelijkheid aanvaardbaar is. Het E.H.R.M. benadrukt dat het uiteindelijk aan de nationale rechtscolleges toekomt de al dan toelaatbaarheid van een persartikel te beoordelen: «It is obvious that opinions may differ as to whether in the specific case by Markt Intern should be permitted or tolerated. However, the European Court of Human Rights should not substitute its own evaluation for that of the national courts in the instant case, where those courts, on reasonable grounds, had considered the restrictions to be necessary»⁴. En het Hof concludeert: «Having regard to the foregoing, the Court reaches the conclusion that no breach of Article 10 has been established in the circumstances of the present case»⁵.

Uit de dissenting opinions en uit de 9/9 stemverhouding, waarbij de stem van de voorzitter doorslaggevend was, is overigens wel af te leiden dat de juridische vraagstelling die met de Markt Intern-zaak in het perspectief van art. 10 E.V.R.M. verbonden is, aanleiding kan geven tot ver uit elkaar liggende standpunten. De verdeeldheid die uit het stemgedrag van de rechters spreekt, hoeft niet per se tot een lage precedentswaarde van het arrest te leiden. Een verwijzing naar het Sunday Times-arrest⁶, dat ondanks zijn nipte 11/9 meerderheid is uitgegroeid tot een van de mijlpaalarresten van het E.H.R.M., kan volstaan om de nodige voorzichtigheid aan de dag te leggen omtrent de inschatting van de precedentswaarde van de Europese arresten. In dit Sunday Times-arrest achtte het E.H.R.M. toen een publikatieverbod in strijd met art. 10 E.V.R.M. en het hanteerde daarbij een zeer ruime mate van superviserende controle. De vraag is of met dit Markt Intern-arrest nu de weg is ingeslagen van een beperktere doorwerking van art. 10 E.V.R.M.

en een afstandelijker superviserende controle van het E.H.R.M. (cf. infra nr. 7).

5. Het Markt Intern-arrest en de bescherming van handelspubliciteit

Het Markt Intern-arrest is vooral van belang in het kader van de actuele vraagstelling of en in hoeverre art. 10 E.V.R.M., dat bescherming biedt «to hold opinions and to receive and impart information and ideas», ook bescherming biedt aan handelspubliciteit of advertenties in de pers of op radio en televisie⁷.

De E.C.R.M. heeft vroeger reeds een aantal keren indirect geoordeeld dat handelspubliciteit (handelsreclame) tot het beschermingsdomein van art. 10 E.V.R.M. kan worden gerekend. Een weigering tot het verlenen van TV-zendtijd voor het uitzenden van politieke advertenties werd getoetst aan art. 10 E.V.R.M. Volgens de E.C.R.M. kunnen beperkingen in verband met TV-advertenties toelaatbaar worden geacht in het kader van het vergunningsstelsel bedoeld in lid 1 in fine van art. 10: «The provisions of Art. 10, 1 should be interpreted as permitting the State, in granting a licence, to exclude, as in the present case, certain specified categories of advertisements»⁸. Het verbod tot het maken van publiciteit voor of het promoten van de activiteiten van illegale piratenzenders, werd evenzeer getoetst aan art. 10, lid 2 E.V.R.M.⁹. In de zaak Pastor B. Jansen en de Scientology Kerk tegen Zweden werd de E.C.R.M. het verbod voorgesteld tot het plaatsen van advertenties voor een bepaald toestel (de «E-meter»), waarvan werd beweerd dat het de religieuze gevoelstoestand kon meten. De E.C.R.M. beoordeelde dit verbod als een beperking op de expressievrijheid, maar hield weliswaar rekening met het feit «that the 'ideas' were expressed in the context of a commercial advertisement. Although the Commission is not of the opinion that commercial 'speech' as such is outside the protection conferred by Art. 10, 1, it considers that the level of protection must be less than that accorded to the expression of 'political' ideas, in the broadest sense, with which the values underpinning the concept of freedom to expression in the Convention are chiefly concerned»¹⁰. In de Liljenberg-zaak herhaalde de E.C.R.M. haar standpunt, erop wijzend dat «the test of 'necessity' should be a less strict one when applied to restraints imposed on commercial ideas»¹¹. In het commissierapport in de Markt Intern-zaak was de E.C.R.M. van oordeel dat «the principle according to which the test of 'necessity' in the second paragraph of Article 10 can be less strict when applied to commercial advertising is (in these cir-

¹ E.C.R.M. (rapport), 18 december 1987, nr. 10572/83, Markt Intern Verlag GmbH en K. Beermann t. Duitse Bondsrepubliek, § 251, *Bijbl. Ind. Eig.*, 1988, afl. 12, 228.

² E.H.R.M., 20 november 1989, Markt Intern, *Publ. Court*, Reeks A, vol. 165, en *Mediaforum-bijlage*, 1990, afl. 1, 5.

³ E.H.R.M., 22 februari 1989, *Publ. Court*, Reeks A, vol. 149. Zie ook VOORHOOF, D., «Het waarborgen van het gezag van de rechterlijke macht en de bescherming van de eer en goede naam van magistraten. Enkele beschouwingen bij het arrest Barfod», *R.W.*, 1988-89, 1201-1204.

⁴ E.H.R.M., 20 november 1989, Markt Intern, *Publ. Court*, Reeks A, § 37.

⁵ *Ibid.*, § 38.

⁶ E.H.R.M., 26 april 1979, Sunday Times, *Publ. Court*, Reeks A, vol. 30.

⁷ Voor de toepasselijkheid van art. 10 E.V.R.M. in verband met beperkingen op omroepprogramma's, zie E.H.R.M., 28 maart 1990, Groppera Radio, *Mediaforum-bijlage*, 1990, afl. 5, 42.

⁸ E.C.R.M., 12 juli 1971, nt. 4515/70, X en Vereniging Z t. Verenigd Koninkrijk, *Coll.* 1972 (38), 86, en *YB*, 1971 (14), 538.

⁹ E.C.R.M., 4 december 1978, nr. 8266/78, X. t. Verenigd Koninkrijk, *D & R*, 1979 (16), 190.

¹⁰ E.C.R.M., 5 mei 1979, nr. 7805/77, Pastor B. Jansen en Church of Scientology t. Zweden, *D & R*, 1979 (16), 68 en *YB*, 1979 (22), 244.

¹¹ E.C.R.M., 1 maart 1983, nr. 96664/82, Liljenberg t. Zweden, *onuitg.*

cumstances) inapplicable»¹². De E.C.R.M. gaf hiermee aan dat in andere gevallen dit principe wel van toepassing kon zijn en handelspubliciteit bijgevolg aanspraak maakt op de bescherming van art. 10 E.V.R.M., zij het dat deze bescherming ligt op een lager niveau, i.e. de mogelijkheid van differentiatie van het beschermingsniveau. In een aantal andere gevallen waarin het beperken betrof op handelspubliciteit, hoefde de E.C.R.M. geen uitspraak te doen over de mogelijke bescherming die art. 10 E.V.R.M. kon bieden ten aanzien van de opgelegde reclamebeperkingen¹³.

Het feit dat de expressie van bepaalde opinies en het bekendmaken van informatie een publicitair neveneffect heeft, onttrekt deze opinies of informatie niet aan het beschermingsgebied van art. 10 E.V.R.M. Nadat de E.C.R.M. in haar rapport in de Barthold-zaak deze zienswijze uitgebreid had gemotiveerd¹⁴, werd ook door het E.H.R.M. bij deze opstelling aangesloten. Volgens het Hof moeten de verschillende aspecten die met de litigieuze publicatie verbonden zijn als één geheel worden beschouwd: «It is not possible to dissociate from this whole those elements which go more to manner the presentation than to substance and which, so the German courts held, have a publicity-like effect. This is especially so since the publication prompting the restriction was an article written by a journalist and not a commercial advertisement»¹⁵. Het E.H.R.M. wenste verder nog te beklemtonen dat het i.c. geen uitspraak hoefde te doen over het vraagstuk of handelspubliciteit al dan niet binnen het beschermingsgebied van art. 10 E.V.R.M. te situeren is. Het Hof achtte art. 10 E.V.R.M. van toepassing «without needing to inquire in the present case whether or not advertising as such comes within the scope of the guarantee under this provision»¹⁶.

Uit het arrest van het E.H.R.M. in de zaak Barthold is door sommige auteurs afgeleid dat de zgn. «commercial speech» in het toepassingsgebied van art. 10 E.V.R.M. valt. In een noot bij bedoeld arrest concludeerde J. De Meyer toen al: «So deciding, the Court may appear to recognize after all, at least implicitly, that the right to freedom of expression also applies to commercial advertising...»¹⁷. In zijn concurring opinion was rechter Petiti daarentegen van oordeel dat de meerderheidsopinie in het Barthold-arrest juist naliet klaarheid te scheppen op dit punt, erop wijzend «that

the Court could have been more explicit with regard to freedom of expression in as much as the approach to the question of commercial advertising was also evoked by the applicant». Petiti wees het Hof erop dat het in de toekomst ongetwijfeld zou worden geadieerd «to rule more directly and comprehensively on the subject».

Met het Markt Intern-arrest is het E.H.R.M. weer een stap verder gegaan in de richting van de erkenning van handelspubliciteit als beschermde informaticategorie krachtens art. 10 E.V.R.M. Volgens het Hof had het litigieuze artikel betrekking op «information of a commercial nature». En het Hof liet er geen twijfel over bestaan: «Such information cannot be excluded from the scope of Article 10 § 1 which does not apply solely to certain types of information or ideas or forms of expression»¹⁸. Hierbij zij opgemerkt dat het E.H.R.M. de bescherming erkent van «information of a commercial nature», waarmee strikt genomen nog altijd iets anders is bedoeld dan handelspubliciteit (handelsreclame) of advertenties¹⁹.

6. Art. 10 E.V.R.M. en de economische berichtgeving

Het Markt Intern-arrest levert ook een interessante bijdrage aan het debat rond de toelaatbaarheid van beperkingen op de informatievrijheid op grond van het mededingingsrecht of ter beteugeling van oneerlijke handelspraktijken. Concreet luidt de vraag of bv. perskritiek op een onderneming kan worden gesanctioneerd op grond van de artt. 54-55 W.H.P., en zo ja, in hoeverre daarbij rekening moet worden gehouden met de doorwerking van art. 10 E.V.R.M. Deze vraag rijst o.m. in de recent gerapporteerde zaak rond de culinaire kritiek, waarbij een uitgever van een regionaal magazine, op grond van art. 54 W.H.P. verbod werd opgelegd nog denigrerende kritiek op het restaurant van de exploitant te publiceren. De waarborgconstructie van de informatievrijheid op grond van art. 10 E.V.R.M. bleef in deze rechtspraak totaal buiten beschouwing²⁰.

In de Markt Intern-zaak was de E.C.R.M. in haar rapport van oordeel dat, ook indien bepaalde berichtgeving duidelijk aangewezen kan worden als een vorm van oneerlijke handelspraktijken tussen handelaars, dit nog niet betekent dat deze berichtgeving de bescherming van de expressievrijheid ontzegt zou zijn: «Even if, as a result of the domestic proceedings, it would have to be regarded as an established fact that the statements were made with the intention to influence competition, it does not necessarily follow from this that the statements are as such outside the scope of freedom of expression as defined in Article 10 par. 1 (...). Even if acts of competition fall primarily within the sphere of the above-mentioned economic rights which are not included in the Convention, this does not mean that they are in all instances

¹² E.C.R.M. (rapport), 18 december 1987, nr. 10572/83, Markt Intern Verlag GmbH en K. Beermann t. Duitse Bondsrepubliek, § 231.

¹³ E.C.R.M., 16 juli 1981, nr. 8600/79, D & R, 1981, 85; E.C.R.M., 16 december 1983, nr. 10331/83, R.G. Prince t. Verenigd Koninkrijk, onuitg.; E.C.R.M., 7 december 1987, nr. 10267/83, Alexandre e.a. t. Frankrijk, onuitg.

¹⁴ E.C.R.M. (rapport), 13 juli 1983, nr. 8734/79, Barthold t. Duitse Bondsrepubliek.

¹⁵ E.H.R.M., 25 maart 1985, Barthold, *Publ. Court*, Reeks A, vol. 90, § 42.

¹⁶ *Ibid.*, § 42.

¹⁷ DE MEYER, J., noot onder E.H.R.M., 25 maart 1985, *H.R.L.J.*, 1985, 330. Zie ook LEMMENS, P., «Vrijheid van meningsuiting in een vrij beroep», *R.W.*, 1985-86, 131-134; LESTER, A. en PANNICK, D., *Advertising and freedom of expression in Europe. The scope and effect of the European Convention on Human Rights*, Parijs, I.C.C., 1985, 38 p.; COHEN-JONATHAN, G., «Liberté d'expression et publicité. L'article 10 de la Convention Européenne des Droits de l'Homme», *Rev. Dr. Aff. Int.*, 1986, Numéro spécial: La publicité et l'Europe, 9-37.

¹⁸ E.H.R.M., 20 november, Markt Intern, *Publ. Court*, Reeks A, § 26. Vgl. E.H.R.M., 24 mei 1988, Müller, *Publ. Court*, Reeks A, vol. 133, § 27.

¹⁹ KABEL J.J.C., «Bescherming 'information of a commercial nature', *Mediaforum*, 1990, afl. 1, 7-8.

²⁰ Gent, 9 december 1988, *T.G.R.*, 1989, afl. 3, 112, met noot D. VOORHOOF, «Pers en 'gerecht'. Hoe door de beteugeling van culinaire kritiek de bescherming van de expressie- en informatievrijheid op een laag pitje wordt gezet», 115-122. Cassatieberoep verworpen: Cass., 15 december 1989, onuitg.

outside the ambit of freedom of expression.» De E.C.R.M. was verder in haar rapport van oordeel dat «freedom of expression under Article 10 par. 1 of the Convention is an autonomous concept whose meaning is not necessarily in all details the same as its counterpart in domestic law. It clearly covers publications of any kind which convey an opinion or information». En de E.C.R.M. concludeerde: «The articulation of particular interests, including economic interests, cannot be a reason for excluding a publication from the scope of freedom of expression»²¹.

Het E.H.R.M. bevestigt deze zienswijze, onder verwijzing naar de aard van het gewraakte artikel: «It is clear that the contested article was addressed to a limited circle of tradespeople and did not directly concern the public as a whole; however, it conveyed information of a commercial nature. Such information cannot be excluded from the scope of Article 10 par. 1 (...)»²². Daaruit leidt het Hof af dat het rechterlijk verbod tot publikatie van soortgelijke kritiek dient te worden getoetst aan de bepalingen van lid 2 van art. 10 E.V.R.M.: «In the Court's view, the applicants clearly suffered an 'interference by public authority' in the exercise of the right protected under Article 10, in the form of the injunction issued by the Federal Court of Justice restraining from repeating the statements appearing in the information bulletin of 20 november 1975. Such an interference infringes the Convention if it does not satisfy the requirements of paragraph 2 of Article 10»²³.

Gelet op de voorrangsregel van art. 60 E.V.R.M. en de directe werking van het E.V.R.M. in de Belgische rechtsorde, verdient de sanctionering van kritiek in de commerciële sfeer of in de economische of financiële berichtgeving, mede vanuit het perspectief van art. 10 E.V.R.M. te worden beoordeeld.

Toch lijkt de vrijheid van commerciële kritiek of de vrijheid van kritische berichtgeving omtrent commerciële praktijken of economische aangelgenheden, met de uitspraak van het E.H.R.M. in de Markt Intern-zaak nauwelijks gediend. Het E.H.R.M. plaatst deze informatie met een commerciaal karakter wel onder de bescherming van art. 10 E.V.R.M., maar verbindt daar uiteindelijk in het kader van art. 10, lid 2, maar weinig consequenties aan. Met de kleinste mogelijke meerderheid is het E.H.R.M. van oordeel dat het publikatieverbod van de bedoelde kritiek op de geviseerde onderneming «noodzakelijk is in een democratische samenleving», ter bescherming van de goede naam en rechten van anderen. Uiteindelijk moet men hierbij vaststellen dat het E.H.R.M. de vrijheid om kritiek te formuleren en mistoestanden te rapporteren in de economische of commerciële sector in sterke mate onderwaardeert. Net zoals kritiek op politici en op hun politiek beleid aanspraak maakt op een flinke portie bescherming vanuit art. 10 E.V.R.M.²⁴, zo be-

treft ook de openlijke kritiek op commerciële praktijken een maatschappelijk belang en hebben de andere marktparticipanten en vooral de consumenten recht op deze informatie in het perspectief van art. 10 E.V.R.M. Met het Markt Intern-arrest ontstaat de indruk dat de beperkingsgronden van art. 10, lid 2, E.V.R.M. worden gehanteerd tot inperking van de persvrijheid ter bescherming van bepaalde (machtige) economische belangengroepen. In zijn dissenting opinion bij het Markt Intern-arrest vertolkt de Belgische rechter De Meyer dit standpunt door erop te wijzen dat het publikatieverbod niet zozeer gericht was op de bescherming van de «rechten van anderen» in de strikte zin, maar eerder gericht was «to defend mere commercial interests».

Met J. Kabel kan men zich dan ook afvragen of de einduitslag in de Markt Intern-zaak niet teleurstellend is. «Wat is verkieslijker,» schrijft Kabel, «gebeten worden door de kat van de niet-toepasbaarheid van art. 10, lid 1, of door de daaropvolgende hond van de marginale toetsing van de toelaatbare beperkingsgrond van art. 10, lid 2?»²⁵. Het lijkt er inderdaad sterk op dat het E.H.R.M. wat het met de ene hand geeft (de toepasselijkheid van art. 10 inzake commerciële informatie), met de andere hand grotendeels weer terugneemt (de beperkte toetsing en tolerante opstelling met betrekking tot de noodzakelijkheidsvoorwaarde).

6. De Europese supervisie op de terugweg?

Hebben E.C.R.M. en E.H.R.M. inderdaad weinig moeite met een ruime inschatting van het beschermingsdomein van de inlichtingen en denkbeelden krachtens lid 1 van art. 10 E.V.R.M., anders is het gesteld met het vraagstuk wat uiteindelijk de repercussies zijn van deze europeesrechtelijke bescherming vanuit art. 10 E.V.R.M. naar de rechtspraktijk in de lidstaten toe. De vraag is hoeveel ruimte de nationale autoriteiten moet worden gegund bij de uitoefening van hun toezicht op het E.V.R.M., i.e. de problematiek van de «margin of appreciation». Anders geformuleerd luidt de vraag hoe dwingend het E.H.R.M. zijn beoordeling in verband met de «noodzakelijkheid in een democratische samenleving» van een beperkende maatregel kan opleggen aan de nationale instanties. Uit de jurisprudentie van het E.H.R.M. is gebleken dat deze toets aan het noodzakelijkheidscriterium in een democratische samenleving, met het daaraan verbonden criterium van de «dwingende sociale behoefte» en het pertinentie- en proportionaliteitscriterium, het ultieme en decisieve onderdeel vormt van de evaluatie van de toelaatbaarheid van beperkende maatregelen ten aanzien van de vrijheid van expressie en informatie. Nu is het precies op dit punt dat het Markt Intern-arrest een gepolariseerde en polemiserende verdeeldheid laat zien onder de rechters van het Hof. Door deze verdeeldheid en polemiek is in het Markt Intern-arrest het belang van de «jurisdictionele ideologieën»²⁶ ten aanzien van de onbepaaldheid van de

²¹ E.C.R.M. (rapport), 18 december 1987, nr. 10572/83, Markt Intern Verlag GmbH en K. BEERMANN t. Duitse Bondsrepubliek, §§ 201-203. Vgl. E.C.R.M. (rapport), 6 juli 1976, nr. 5178/71, Geïllustreerde Pers t. Nederland, §§ 81-88.

²² E.H.R.M., 20 november 1989, Markt Intern, *Publ. Court*, Reeks A, § 26.

²³ *Ibid.*, § 27.

²⁴ Cf. Lingens-arrest; zie VOORHOOF, D., «De eer en goede naam van politici. Enkele beschouwingen bij het arrest Lingens», *R.W.*, 1986-87, 1775-1785.

²⁵ KABEL, J.J.C., *l.c.*, 8.

²⁶ Zie hierover MERRILLS, J.G., *The development of international law by the European Court of Human Rights*, Manchester, University Press, 1988, 207-230; KOOPMANS, T., «The roots of judicial activism», in MATSCHER, F. en PETZOLD, H. (red.), *Protecting Human Rights: the European dimension. Studies in honour of G.J. Wiarda*, Köln, Carl Heymann Verlag KG, 1988, 317-327; EISSEN, M.-A., «La Cour Eu-

open grondrechtennormen van het E.H.R.M. op een bijzonder duidelijke wijze tot uitdrukking gebracht.

Terwijl in vroegere uitspraken betreffende art. 10 E.V.R.M., nl. in het Handyside-, het Sunday Times-, het Barthold- en het Lingensarrest²⁷, het algemeen principe werd gehuldigd van een actieve, concrete en verregaande supervisie door het E.H.R.M. en er dus slechts een geringe nationale beoordelingsmarge overbleef, is de voorbije jaren het E.H.R.M. een terughoudende koers gaan varen in verband met art. 10 E.V.R.M. Dit kwam o.m. reeds tot uitdrukking in het Müller-arrest²⁸ van 1988 en vooral in het Barfodarrest²⁹ van 1989. Recentelijk werd dit nog bevestigd in het Groppera Radio-arrest van het E.H.R.M.³⁰

Nadat men hier en daar allicht verrast had opgekeken van de repercussies van een consequente doorwerking van art. 10 E.V.R.M., waarbij vooral het Sunday Times- en het Lingens-arrest voor een ware doorbraak hadden gezorgd, blijkt het E.H.R.M. de voorbije jaren wat op de rem te gaan staan en worden nationale beperkingen nu met «fluwelen handschoenen»³¹ aangepakt. In het Markt Intern-arrest is

nog hoogstens sprake van een indirecte toetsing door het E.H.R.M. en een zeer ruime beoordelingsvrijheid van de lidstaat, i.h.b. daar waar het Hof oordeelt dat «it is primarily for the national courts to decide which statements are permissible and which are not»³². Nog duidelijker komt het standpunt van het Hof tot uitdrukking waar het stelt dat «the European Court of Human Rights should not substitute its own evaluation for that of the national courts in the instant case, where those courts, on reasonable grounds, had considered the restrictions to be necessary»³³.

In een niet mis te begrijpen gezamenlijke dissenting opinion gevoegd bij het Markt Intern-arrest, spreken zeven rechters hun bezorgdheid uit over die redenering. De in de minderheid gestelde rechters laten het volgende noteren: «We find the reasoning set out therein with regard to the 'margin of appreciation' of States a cause for serious concern. As is shown by the result to which it leads in this case, it has the effect in practice of considerably restricting the freedom of expression in commercial matters.

By claiming that it does not wish to undertake a re-examination of the facts and all the circumstances of the case, the Court is in fact eschewing the task, which falls to it under the Convention, of carrying out 'European supervision' as to the conformity of the contested 'measures' 'with the requirements' of that instrument.»

Met grote interesse kan worden uitgekeken naar het vervolg van deze discussie binnen de schoot van het E.H.R.M.

Dirk VOORHOOF
R.U.Gent

ropéenne des Droits de l'Homme», *Rev. Dr. Public*, 1986, afl. 2, 1580-1597.

²⁷ E.H.R.M., 7 december 1976, Handyside, *Publ. Court*, Reeks A, vol. 24; E.H.R.M., 26 april 1979, Sunday Times, *Publ. Court*, Reeks A, vol. 30; E.H.R.M., 25 maart 1985, *Publ. Court*, Reeks A, vol. 90; E.H.R.M., 8 juli 1986, Lingens, *Publ. Court*, Reeks A, vol. 103.

²⁸ E.H.R.M., 24 mei 1988, Müller, *Publ. Court*, Reeks A, vol. 133.

²⁹ E.H.R.M., 22 februari 1989, Barfod, *Publ. Court*, Reeks A, vol. 149. Zie ook VOORHOOF, D., «Het waarborgen van het gezag van de rechterlijke macht en de bescherming van de eer en goede naam van magistraten. Enkele beschouwingen bij het arrest Barfod», *R.W.*, 1988-89, 1201-1204.

³⁰ E.H.R.M., 28 maart 1990, Groppera Radio, *Mediaforum-bijlage*, 1990, afl. 5, 42 (§§ 72-73).

³¹ KABEL, J.J.C., *l.c.*, 8.

³² E.H.R.M., 20 november 1989, Markt Intern, *Publ. Court*, Reeks A, vol. 165, § 35.

³³ *Ibid.*, § 37.

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

N.V. H.T. t/ N.V. Y. en Y. Ltd

1e KAMER – 9 FEBRUARI 1990

Voorzitter: de h. Soetaert

Rapporteur: de h. Caenepeel

Openbaar ministerie: de h. Declercq

Advocaten: mrs. De Gryse en Geinger

Overeenkomst – Ontbinding – Draagwijdte

Art. 1184 B.W. houdt niet in dat de ontbinding pas kan ingaan op de datum van de kennisneming, door de schuldeiser, van de wanprestatie van de schuldenaar.

Gelet op het bestreden arrest, op 29 april 1988 door het Hof van Beroep te Gent gewezen;

...

Over het middel: schending van de artikelen 1184 van het Burgerlijk Wetboek, 1, 2, 3, 4 en 6 van de wet van 27 juli 1961 betreffende de eenzijdige beëindiging van voor onbepaalde tijd verleende concessies van alleenverkoop, als gewijzigd door de wet van 13 april 1971,

doordat het arrest, uitspraak doende over de bij conclusie en dus na 5 december 1975, datum van de dagvaarding, door de verweersters ingestelde tegenvordering tot ontbinding van de concessie van alleenverkoop met ingang van 2 juli 1975, na eerst te hebben vastgesteld dat de overeenkomst op het ogenblik van het instellen van deze tegenvordering

doch na 2 juli 1975 reeds een einde had genomen door de eenzijdige verbreking door eerste verweerster, oordeelt dat deze eenzijdige verbreking door eerste verweerster niet belet dat op grond van na deze eenzijdige verbreking verkregen gegevens over de ware aard van de omvorming (van eiseres) voor welke omvorming het arrest oordeelt dat zij eiseres principieel niet als een fout aangerekend kan worden, evenmin als het feit dat de verweersters daarvan alsook van de voorbereiding van deze omvorming niet onmiddellijk en volledig op de hoogte werden gebracht, de ontbinding op een datum voorafgaand aan deze eenzijdige verbreking kon worden toegestaan, aangezien de omvorming een van de stappen was van een overname van eiseres door een concurrent, een achterliggend motief dat het noodzakelijk vertrouwen voor de exploitatie van de concessie verstoord had en de ontbinding verantwoordde, en daaruit afleidt dat de vordering van eiseres derhalve, bij gebrek aan voorwerp, ongegrond is omdat zij steunt op contractuele verbintenissen die, als gevolg van de door het arrest toegestane ontbinding, een einde zouden hebben genomen; het arrest, op grond van die overwegingen en beslissingen, de oorspronkelijke vordering van eiseres derhalve ongegrond verklaart doch de tegenvordering uitgaande van eerste verweerster gegrond verklaart en de concessieovereenkomst tussen partijen ontbonden verklaart ten laste van eiseres met ingang van 2 juli 1975 en laatstgenoemde veroordeelt in de kosten,

terwijl, eerste onderdeel, de eenzijdige beëindiging van een voor onbepaalde tijd verleende concessie van alleenverkoop overeenkomstig de artikelen 1, 2, 3, 4 en 6 van de wet van 27 juli 1961, gewijzigd bij wet van 13 april 1971, uitsluit dat diegene die aldus de concessie beëindigd heeft, achteraf de gerechtelijke ontbinding krachtens artikel 1184 van het Burgerlijk Wetboek ten laste van de tegenpartij, wegens contractuele wanprestatie, vordert en verkrijgt; een dergelijke gerechtelijke ontbinding, gevorderd krachtens artikel 1184 van het Burgerlijk Wetboek, zonder dat schadevergoeding wordt gevorderd, minstens pas uitwerking zou kunnen hebben vanaf het instellen van deze vordering tot gerechtelijke ontbinding en derhalve minstens geen voorwerp of uitwerking meer kan hebben wanneer voordien de concessieovereenkomst reeds beëindigd werd op grond van de bepalingen van de wet van 27 juli 1961, gewijzigd bij wet van 13 april 1971; zodat het arrest niet zonder miskenning van alle in het middel ingeroepen wetsbepalingen kon oordelen dat, niettegenstaande de – in het arrest vastgestelde – eenzijdige beëindiging, door eerste verweerster, van de tussen partijen gesloten concessieovereenkomst, naderhand de gerechtelijke ontbinding van dezelfde overeenkomst – zonder dat schadevergoeding werd gevorderd – ten laste van eiseres nog gevorderd kon worden en effectief uitgesproken kon worden (schending van alle in het middel ingeroepen wetsbepalingen);

tweede onderdeel, de ontbinding van een wederkerig contract, bij gebrek aan uitdrukkelijk ontbindende voorwaarde, krachtens artikel 1184 van het Burgerlijk Wetboek in rechte moet worden gevorderd; slechts in uitzonderingsgevallen, onder meer in spoedeisende gevallen of bij kwade trouw of duidelijke incompetentie van de tegenpartij, die het voor de contractuele relatie noodzakelijke vertrouwen doen wegval- len, de ontbinding zonder voorafgaande tussenkomst van de rechter aangenomen kan worden; de rechter die in dit laatste geval achteraf geroepen is om controle uit te oefenen op

het gerechtvaardigd karakter van de ontbinding, moet na- gaan of op het ogenblik dat de ontbinding werd ingeroepen – buiten de rechter om – en rechtsgevolgen kreeg, reeds voldoende elementen aanwezig waren om een dergelijke ontbinding zonder voorafgaande rechterlijke tussenkomst te rechtvaardigen; de rechter niet zonder miskenning van arti- kel 1184 van het Burgerlijk Wetboek, bij een dergelijke con- trole achteraf kan oordelen dat een partij gerechtigd was het contract te ontbinden voordat enige vordering hiertoe werd ingesteld, en daardoor op de beslissing van de rechter voor- uit te lopen op grond van gegevens die zij slechts verkregen had nadat zij het contract reeds eenzijdig had verbroken, met andere woorden zonder vast te stellen dat deze partij op het ogenblik dat zij het contract eenzijdig ontbond, reeds terecht steunde op zwaarwegende elementen die de ontbin- ding zonder voorafgaande rechterlijke tussenkomst recht- vaardigen; zodat het arrest, dat oordeelt dat eerste verweer- ster de ontbinding van de concessieovereenkomst kon ver- krijgen vanaf 2 juli 1975, dit is voordat het geding werd in- geleid bij dagvaarding van 5 december 1975, a fortiori voor- dat bij tegeneis de ontbinding werd gevorderd, en aldus «ge- rechtigd was op haar risico het contract te beëindigen en daardoor op de beslissing van de rechtbank en het (hof van beroep) vooruit te lopen», alleen op grond van «gegevens nopens de ware aard van de omvorming» (van eiseres in een naamloze vennootschap) die eerste verweerster slechts «na- derhand» kreeg, dit is nadat zij reeds het contract eenzijdig had verbroken, waardoor het arrest duidelijk te kennen geeft dat eerste (verweerster) toen zij «op haar risico» het contract, zonder voorafgaande rechterlijke tussenkomst, beëindigde of ontbond, niet steunde op elementen die een dergelijke ontbinding rechtvaardigen, de bovenvermelde re- gels zoals zij in artikel 1184 van het Burgerlijk Wetboek ver- vat liggen, schendt, derhalve ook deze wetsbepaling schendt en, in zoverre het arrest, op grond van deze overwegingen en beslissingen, de vordering van eiseres, strekkende tot be- taling van vergoedingen op grond van de bepalingen van de wet van 27 juli 1961, gewijzigd door de wet van 13 april 1971, «zonder voorwerp» en «ongegrond» verklaart, omdat deze vordering zou steunen «op contractuele verbintenissen die een einde hadden genomen», het arrest zowel artikel 1184 van het Burgerlijk Wetboek als de in het middel ingeroepen bepalingen van de wet van 27 juli 1961, gewijzigd bij wet van 13 april 1971, schendt;

Wat het eerste onderdeel betreft:

Overwegende dat het hof van beroep aan zijn beslissing de beschouwing ten grondslag legt dat artikel 2 van de wet van 27 juli 1961, krachtens hetwelk aan een concessie slechts een einde kan worden gemaakt met naleving van een rede- lijke opzeggingstermijn of betaling van een billijke vergoe- ding, slechts geldt voor de eenzijdige verbreking van de over- eenkomst zonder vermelding van reden en vreemd is aan de ontbinding wegens wanprestatie, die beheerst blijft door het gemene recht; dat het arrest oordeelt dat eerste verweer- ster, vooruitlopend op de rechterlijke beslissing, de overeen- komst wegens een wanprestatie van eiseres heeft beëindigd; dat het arrest aldus beslist dat de beëindiging, door eerste verweerster, van de overeenkomst niet een beëindiging is als bedoeld in de wet van 27 juli 1961;

Overwegende dat het onderdeel, dat erop berust dat de appelrechters voortgaan op een beëindiging als bedoeld in de wet van 27 juli 1961, feitelijke grondslag mist;

Wat het tweede onderdeel betreft:

Overwegende dat het arrest beslist dat eiseres op 2 juli 1975 een handeling heeft verricht die het als een wanprestatie van dien aard aanmerkt dat de ontbinding van de overeenkomst ten laste van eiseres met ingang van 2 juli 1975 gerechtvaardigd is; dat in het onderdeel niet wordt aangevoerd dat die beslissing op zichzelf, afgezien van de kennis die eerste verweerster op 2 juli 1975 had van de wanprestatie, onwettig is; dat zij dan niet in strijd komt met de in het middel vermelde wetsbepalingen door de omstandigheid dat de wanprestatie van eiseres pas na 2 juli 1975 eerste verweerster ter kennis is gekomen; dat artikel 1184 van het Burgerlijk Wetboek immers niet inhoudt dat de ontbinding van de overeenkomst pas kan ingaan op de datum van de kennisneming, door de schuldeiser, van de wanprestatie van de schuldenaar;

Dat het onderdeel niet kan worden aangenomen;

...

NOOT—Zie elders in dit nummer het bestreden arrest van Hof Gent, 29 april 1988, met noot van E. Dirix.

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER — 30 APRIL 1990

Voorzitter: de h. Châtel, eerste voorzitter

Rapporteur: de h. Marchal

Openbaar ministerie: de h. Lenaerts

Advocaten: mrs. Simont en Bützler

Werkloosheid — Recht op uitkeringen — Uitsluiting — Werkverlating

De werknemer die zijn werk zonder wettige reden verlaat, kan op die enkele grond niet worden aangemerkt als een werkloze die niet bereid is elke passende dienstbetrekking te aanvaarden als bedoeld in de artt. 131, § 1, en 133, vierde lid, Werkloosheidsbesluit, ook al beweert hij bij de werkverlating voor dat werk niet geschikt te zijn.

R.V.A. t/ H.

Gelet op het bestreden arrest, op 26 mei 1988 door het Arbeidshof te Gent, afdeling Brugge, gewezen;

...

Overwegende dat artikel 131, § 1, van het koninklijk besluit van 20 december 1963 bepaalt dat de werkloze, om op werkloosheidsuitkering aanspraak te hebben, geldig als werkzoekende moet ingeschreven zijn en blijven, en dat de werkloze die niet bereid is elke passende dienstbetrekking te aanvaarden, deze voorwaarde niet vervult;

Dat, luidens artikel 133, vierde lid, van dat koninklijk besluit, geacht wordt niet bereid te zijn elke passende dienstbetrekking te aanvaarden, de werkloze die voor de hervatting van de arbeid een zodanig voorbehoud maakt dat hij onbeschikbaar wordt voor de algemene arbeidsmarkt;

Dat uit die bepalingen volgt dat een werknemer die zijn werk zonder wettige reden verlaat, niet op die enkele grond kan worden aangemerkt als een werkloze die niet bereid is elke passende dienstbetrekking te aanvaarden als bedoeld in die bepalingen, ook al beweert die werknemer bij de werkverlating dat hij voor dat werk niet geschikt is;

Overwegende dat het arbeidshof vaststelt dat verweerster op 30 april 1986 alleen haar werk zonder wettige reden heeft verlaten en dat zij pas op 20 augustus 1986 heeft geweigerd ploegenarbeid te verrichten; dat het arbeidshof op grond van die vaststelling zijn beslissing dat verweerster geen recht op werkloosheidsuitkering heeft vanaf 20 augustus 1986, naar recht verantwoordt;

...

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 18 MEI 1990

Voorzitter: de h. Soetaert

Rapporteur: de h. Rauws

Openbaar ministerie: de h. Declercq

Advocaten: mrs. Delahaye en Claeys Bouuaert

Inkomstenbelastingen — Bijzondere aanslagtermijn van drie jaar — Niet-aangifte — Ontbreken van essentiële inhoudelijke gegevens

Als niet-aangifte in de zin van art. 259 W.I.B. moet niet alleen worden beschouwd de totale afwezigheid van overlegging van het bij koninklijk besluit voor het betrokken aanslagjaar voorgeschreven aangifteformulier, maar ook het overleggen van een aangifte waarin de essentiële inhoudelijke gegevens ontbreken, zoals te dezen de voor het aanslagjaar 1988 door het K.B. van 11 april 1983 vereiste vennootschapsakten.

N.V. L. t/ De Belgische Staat

Gelet op het bestreden arrest, op 14 juni 1988 door het Hof van Beroep te Brussel gewezen;

...

Over het tweede middel: schending van artikel 259 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen,

...

Overwegende dat de belastingplichtige, ingevolge de artikelen 212 en 214 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen, in de vormen en ingevuld als door de Koning bepaald, een aangifte moet overleggen, en dat de bescheiden, opgaven en inlichtingen waarvan de overlegging wordt gevraagd, een integrerend deel van die aangifte vormen en erbij moeten worden gevoegd;

Overwegende dat de administratie, bij niet-aangifte of bij laattijdige overlegging van de aangifte, over de bijzondere aanslagtermijn vastgesteld bij artikel 259 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen beschikt;

Dat als niet-aangifte niet enkel moet worden beschouwd de totale afwezigheid van overlegging van het bij koninklijk besluit, voor het betrokken aanslagjaar, voorgeschreven aangifteformulier, maar ook het overleggen van een aangifte waarin essentiële inhoudelijke gegevens ontbreken;

Overwegende dat het koninklijk besluit van 11 april 1983, dat met betrekking tot het aanslagjaar 1983 het aangifteformulier in de vennootschapsbelasting vaststelt, de belastingplichtige vennootschap oplegt, als voor eensluidend verklaarde afschriften of als gewaarmerkte, gedagtekende en ondertekende bescheiden, bij de aangifte te voegen, onder meer, de jaarrekening, omvattende balans, resultatenrekening en eventuele toelichting, alsmede de verslagen aan en de besluiten van de algemene vergadering en de aangifte van de in de vennootschap uitgeoefende werkelijke en vaste functies; dat die bescheiden, krachtens het bepaalde in artikel 214, § 3, van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen, een integrerend deel van de aangifte uitmaken;

Overwegende dat uit de vaststellingen van het arrest blijkt dat eiseres bij haar aangifteformulier betreffende het aanslagjaar 1983 geen van de voormelde bescheiden had gevoegd;

Dat, nu aldus essentiële inhoudelijke gegevens in de aangifte ontbraken, het arrest artikel 259 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen niet schendt, door op die grond te beslissen dat verweerder, ter vaststelling van de aanslag inzake het aanslagjaar 1983, over de bij het bedoelde artikel bepaalde termijn van drie jaar beschikt;

Dat het middel faalt naar recht;

...

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER – 21 MEI 1990

Voorzitter: de h. Châtel, eerste voorzitter

Rapporteur: mevr. Charlier

Openbaar ministerie: de h. Leclercq

Advocaten: mrs. Simont en Bützler

Arbeidsovereenkomst – Einde – Ontslag – Dringende reden – Begrip – Andere feiten – Niet-vermelding in ontslagbrief – Verduidelijking van de dringende reden

Bij de beoordeling van het dringende karakter van de in de ontslagbrief aangevoerde reden mag de rechter rekening houden met later aangevoerde feiten die met de reden niets te maken hebben en in de ontslagbrief niet zijn vermeld, als zij het dringend karakter van die aangevoerde reden kunnen verduidelijken.

N.V. D. t/ J.

Gelet op het bestreden arrest, op 5 juni 1989 door het Arbeidshof te Bergen gewezen;

Over het middel: schending van de artikelen 97 van de Grondwet en 35 van de Arbeidsovereenkomstenwet van 3 juli 1978,

doordat het arrest, (...) het hoger beroep van eiseres niet gegrond verklaart en haar veroordeelt om aan verweerder als beëindigingsvergoeding het bedrag van 2.806.380 frank te betalen, onder aftrek van de sociale en fiscale afhoudingen, maar vermeerderd met de wettelijke rente op het netto-bedrag vanaf 7 april 1983 en haar in de kosten veroordeelt, op grond dat «de (door (eiseres) ten processe aangevoerde) grieven ten aanzien van (verweerders) gedrag vóór de beëin-

diging van de overeenkomst betrekking hebben op feiten die helemaal niets te maken hebben met de in de ontslagbrief aangevoerde feiten; dat die feiten daarin zelfs niet impliciet worden vermeld; dat die feiten om die dubbele reden niet in aanmerking kunnen worden genomen; dat zulks enkel mogelijk was geweest indien de als dringende reden aangevoerde feiten verband hielden met de feiten uit een vroegere periode; dat zulk een verband blijkt uit een continuïteit in de schuldige houding, dat wil zeggen voortdurende foutieve gedragingen van dezelfde aard; dat, als die voorwaarde niet is vervuld, en als van de zagezegde aan de beëindiging voorafgaande fouten geen kennis is gegeven, de andere grieven die bij het ontslag niet zijn aangevoerd, moeten worden afgewezen, zoals de eerste rechter heeft gedaan; dat overigens die weigering rekening te houden met de aan (verweerder) ten laste gelegde 'oude' fouten gerechtvaardigd zou zijn door het feit alleen dat een anciënniteit van 31 jaar op zichzelf reeds wijst op een wederzijds vertrouwen dat langzamerhand tussen werkgever en werknemer is gegroeid»,

terwijl (...)

Overwegende dat de rechter, bij de beoordeling van het dringend karakter van de reden die ter verantwoording van het ontslag zonder opzegging noch vergoeding wordt aangevoerd, rekening mag houden met feiten die met die reden niets te maken hebben en die in de ontslagbrief niet worden vermeld, als zij het dringend karakter van die aangevoerde reden kunnen verduidelijken;

Overwegende dat het arrest, door niet te onderzoeken of «de grieven ten aanzien van (verweerders) houding vóór de beëindiging van de overeenkomst» een invloed hebben op de ernst van het feit dat tot zijn ontslag heeft geleid, op grond dat «die feiten helemaal niets te maken hebben met de in de ontslagbrief aangevoerde feiten en (...) daarin zelfs niet impliciet worden vermeld», zijn beslissing niet naar recht verantwoordt;

...

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER – 29 MEI 1990

Voorzitter: de h. Boon

Rapporteur: de h. D'Haenens

Openbaar ministerie: de h. Declercq

Advocaat: mr. Monard

Verzekering – Motorrijtuigen – Opgefokte bromfiets – Strafbbaarheid wegens niet-verzekering

De eigenaar van een motorrijtuig had een aansprakelijkheidsverzekering afgesloten voor het in het verkeer brengen ervan als «bromfiets», maar had het vermogen ervan opgedreven zodat de maximumsnelheid die het kon bereiken, de grens overschreed die aangemerkt wordt als een van de factoren die «bromfietsen» onderscheiden van «motorfietsen».

Hoewel die omstandigheid niet door de verzekeraar kan worden opgeworpen tegen de derde-schadelijder als een grond van niet-verzekering, belet ze niet dat, in de rechtsverhouding tussen de verzekeraar en de verzekerde, geen geldige verzekering bestaat die beantwoordt aan de bepalingen van de wet van 1 juli 1956.

Van H.

Gelet op het bestreden arrest, op 8 juni 1988 door het Hof van Beroep te Antwerpen gewezen;

Over het middel: (...)

Overwegende dat uit de enkele omstandigheid dat de verzekeraar van de burgerrechtelijke aansprakelijkheid waartoe het gebruik van een motorrijtuig op de openbare weg en op terreinen die toegankelijk zijn voor het publiek aanleiding kan geven, gehouden is de derde-schadelijder te vergoeden, niet valt af te leiden dat – in de rechtsverhouding tussen de verzekeraar en de verzekerde of de verzekeringnemer – de burgerrechtelijke aansprakelijkheid waartoe het gebruik van een motorrijtuig aanleiding kan geven, gedeckt is door een verzekering welke, overeenkomstig artikel 2, § 1, eerste lid, van de wet van 1 juli 1956 betreffende de verplichte aansprakelijkheidsverzekering inzake motorrijtuigen, beantwoordt aan de bepalingen van die wet;

Overwegende dat het arrest – zonder desaanvaande te worden aangevochten – constateert dat eiser, die een aansprakelijkheidsverzekering had afgesloten voor het in het verkeer brengen van een «bromfiets», het vermogen van dit voertuig had opgedreven zodat de maximumsnelheid die het kon bereiken de grens overschreed die aangemerkt wordt als een van de factoren die «bromfietsen» onderscheiden van «motorfietsen»;

Overwegende dat de appelrechters eiser schuldig verklaren aan het misdrijf bepaald bij artikel 18, § 1, eerste lid, van de wet van 1 juli 1956 op grond dat deze omstandigheid – hoewel ze door de verzekeraar niet kan worden ingeroepen tegen de derde-schadelijder als een grond van niet-verzekering – niet belet dat, in de rechtsverhouding tussen de verzekeraar en de verzekerde, er voor de door eiser gebruikte motorfiets geen geldige verzekering bestaat welke beantwoordt aan de bepalingen van de wet van 1 juli 1956;

Overwegende dat de appelrechters aldus de beslissing naar recht verantwoorden;

...

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER – 11 JUNI 1990

Voorzitter: de h. Sace

Rapporteur: de h. Verheyden

Openbaar ministerie: de h. Leclercq

Advocaten: mrs. Simont en Delahaye

Pensioenen werknemers – E.E.G.-Verordening nr. 1408/71 – Aanpassing van uitkering – Nationale anti-cumulatieregels – Geplafonneerd bedrag – Herberekening – Door Lid-Staat betaald pensioen – Indexering – Gevolg

Wanneer ingevolge nationale anti-cumulatieregels het door een Lid-Staat aan een werknemer betaalde pensioen op een zodanig bedrag is vastgesteld dat het, indien gecumuleerd met een door een andere Lid-Staat betaalde uitkering van andere aard, een bepaald plafond niet overschrijdt, dient dat pensioen, wanneer de andere uitkering wegens de algemene ontwikkeling van de sociaal-economische situatie later wordt gewijzigd, niet te

worden herberekend ten einde overschrijding van dat plafond te voorkomen.

Rijksdienst voor Pensioenen t/ B.

Gelet op het bestreden arrest, op 28 oktober 1988 door het Arbeidshof te Luik gewezen;

Over het middel: schending van de artikelen 97 van de Grondwet, 52 van het koninklijk besluit van 21 december 1967 tot vaststelling van het algemeen reglement betreffende het rust- en overlevingspensioen voor werknemers, 12, lid 2, 46, 51 van verordening (E.E.G.) nr. 1408/71 van de Raad van 14 juni 1971 betreffende de toepassing van de sociale zekerheidsregelingen op werknemers en zelfstandigen, alsmede op hun gezinsleden, die zich binnen de Gemeenschap verplaatsen, 7, lid 1, a, van verordening (E.E.G.) nr. 574/72 van de Raad van 21 maart 1972 tot vaststelling van de wijze van toepassing van verordening (E.E.G.) nr. 1408/71 betreffende de toepassing van de sociale zekerheidsregelingen op de werknemers, de zelfstandigen, alsmede op hun gezinsleden die zich binnen de Gemeenschap verplaatsen,

...

Overwegende dat het middel (...) onderstelt dat het Belgisch overlevingspensioen van verweerster diende te worden herberekend wegens de indexering van het Italiaanse pensioen, waar sprake is in artikel 51 van verordening (E.E.G.) nr. 1408/71;

Overwegende dat het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen in zijn arrest van 21 maart 1990, nr. 85/89, in zake Maria R. tegen de Rijksdienst voor Pensioenen, voor recht zegt: «Artikel 51 van verordening (E.E.G.) nr. 1408/71 van de Raad van 14 juni 1971 betreffende de toepassing van de sociale-zekerheidsregelingen op werknemers, zelfstandigen en hun gezinnen, die zich binnen de Gemeenschap verplaatsen, aldus moet worden uitgelegd dat, wanneer ingevolge nationale anti-cumulatieregels het door een Lid-Staat aan een werknemer betaalde pensioen op een zodanig bedrag is vastgesteld dat het, indien gecumuleerd met een door een andere Lid-Staat betaalde uitkering van andere aard, een bepaald plafond niet overschrijdt, dan dient dat pensioen, wanneer de andere uitkering wegens de algemene ontwikkeling van de sociaal-economische situatie later wordt gewijzigd, niet te worden herberekend ten einde overschrijding van dat plafond te voorkomen»;

Dat het middel, al was het gegrond, niet tot cassatie kan leiden; dat het, bij gebrek aan belang, niet ontvankelijk is;

RAAD VAN STATE

7e KAMER – 31 OKTOBER 1989

Voorzitter: de h. Tacq (rapporteur)

Staatsraden: mevrn. Vrints en Tulkens

Auditeur: de h. Stevens

Advocaat: mr. Lysens

Raad van State – Schorsingsbevoegdheid – Voorwaarden – Schending van het gelijkheidsbeginsel – Onwettigheid

Noch in de wet van 16 juni 1989, noch in de parlementaire voorbereiding ervan zijn aanwijzingen te vinden dat de wetgever de bedoeling zou hebben gehad om de ongelijkheid of de discriminatie die in een zekere mate in elke onwettigheid besloten ligt, met een schorsing te laten sanctioneren.

Opdat er grond zij tot schorsing door de Raad van State, is het niet voldoende dat het recht op de correcte toepassing van de wet of het reglement, dat iedere burger in gelijke mate bezit, is geschonden. Vereist is dat de ongelijkheid op zichzelf een onwettigheid vormt, die autonoom, d.i. buiten elke andere onwettigheid om, grond oplevert tot annulatie.

V. t/ Stad Hasselt
Arrest nr. 33.323

Gezien het verzoekschrift dat Ludo V. op 1 september 1989 heeft ingediend om de vernietiging te vragen van het besluit van 1 juni 1989, waarbij het college van burgemeester en schepenen van de stad Hasselt aan Gilbert H. de vergunning verleent om een «café met woning» te bouwen op een perceel gelegen (...);

Gezien het verzoekschrift dat Ludo V. dezelfde dag heeft ingediend om de schorsing van de tenuitvoerlegging van het hiervoren bedoeld besluit van het college van burgemeester en schepenen van de stad Hasselt te vragen;

...

Overwegende dat vooraf dient te worden beschikt op de vordering tot schorsing;

Overwegende dat krachtens het bij artikel 15 van de wet van 16 juni 1989 houdende diverse institutionele hervormingen, opnieuw in de gecoördineerde wetten op de Raad van State opgenomen artikel 17, de Raad van State de tenuitvoerlegging van een met een vernietigingsberoep aangevochten bestuurlijke handeling enkel kan schorsen, indien ernstige middelen, gegrond op de schending van de artikelen 6, *6bis* of 17 van de Grondwet, in het annulatieberoep worden aangevoerd en op voorwaarde dat de onmiddellijke tenuitvoerlegging van de bestreden handeling een moeilijk te herstellen ernstig nadeel kan berokkenen;

Overwegende dat verzoeker in zijn verzoekschrift tot vernietiging aanvoert dat het bestreden collegebesluit werd afgegeven met schending van de artikelen 6 en *6bis* van de Grondwet doordat, hoewel zij beiden «eigenaar zijn van een perceel grond in één zelfde verkaveling waarop voor ieder van hen dezelfde verkavelingsvoorwaarden van toepassing zijn», aan Gilbert H. de vergunning wordt verleend om een «café te bouwen» binnen de grenzen van een voor residentiële bebouwing voorbehouden verkaveling, terwijl hijzelf ertoe gehouden is «zich aan de verkavelingsvoorwaarden te houden», hij aldus «niet op dezelfde wijze behandeld wordt als de heer H.» en die verschillende behandeling «noch door een objectief verschil, noch door een aanvaardbaar doel wordt verantwoord»; dat verzoeker m.a.w. betoogt dat verwerende partij met het bestreden besluit aan een eigenaar van een kavel een bouwvergunning verleent die zij had moeten weigeren omdat zij strijdt met de verkavelingsvoorschriften, terwijl hij zelf verplicht blijft die voorschriften na te leven;

Overwegende dat de verkavelingsvergunning en het verkavelingscontract dat nadien wordt gesloten in de vorm van opeenvolgende verkoopovereenkomsten tussen de verkave-

laar en de kopers van een kavel, aan deze laatsten wel een grotere rechtsbescherming verlenen, doch niet tot gevolg hebben dat hun recht op de naleving van de verkavelingsvoorschriften anders, of meer zou zijn dan het recht dat iedere Belgische burger heeft op de eerbiediging van de wet of het reglement;

Overwegende dat noch in de wet van 16 juni 1989, noch in de parlementaire voorbereiding ervan aanwijzingen te vinden zijn dat de wetgever de bedoeling zou hebben gehad om de ongelijkheid of de discriminatie die in een zekere mate in elke onwettigheid besloten ligt, met een schorsing te laten sanctioneren; dat, opdat er grond zou zijn tot schorsing door de Raad van State, het niet volstaat dat het recht op de correcte toepassing van de wet of het reglement, dat iedere burger in gelijke mate bezit, werd geschonden; dat een ongelijkheid die enkel in de onwettigheid van de bestreden handeling haar grondslag vindt, niet kan volstaan; dat vereist is dat de ongelijkheid op zichzelf een onwettigheid vormt, die autonoom, d.i. buiten elke andere onwettigheid om, grond oplevert tot annulatie; dat verzoeker geen dergelijke ongelijkheid aanvoert; dat, anderszins, uit de gegevens van de zaak niet blijkt dat eerder aan verzoeker de vergunning om op zijn grond een «café met woning» te bouwen werd geweigerd, of dat verwerende partij, mocht hij ze haar vragen, hem die vergunning zou weigeren;

Overwegende dat in de huidige stand van de rechtspleging het op de schending van artikel 6 en *6bis* van de Grondwet gegronde middel niet kan worden gezien als een ernstig middel in de zin van artikel 17, § 2, van de gecoördineerde wetten op de Raad van State;

Overwegende dat, aangezien aan één van de twee in meergenoemd artikel 17 opgelegde, cumulatief te vervullen grondvoorwaarden niet voldaan is, het verzoek tot schorsing afgewezen dient te worden,

(verwerping)

HOF VAN BEROEP TE GENT

1e KAMER – 29 APRIL 1988

Voorzitter: de h. De Wulf

Raadsheren: de hh. Waûters en Forrier

Advocaten: mrs. Puelinckx, Uyttersprot, Fredericq, De Caluwé en Bogaert

1. Overeenkomst – Ontbinding – Vooruitlopen op rechterlijke ontbinding – 2. Exclusiviteitsovereenkomst – Ontbinding – Toepassing art. 1184 B.W.

1. Een contractspartij mag op eigen gezag vooruitlopen op de gerechtelijke ontbinding en aldus op eigen risico de overeenkomst eenzijdig beëindigen. Die gerechtelijke ontbinding kan ook gebaseerd worden op gegevens die eerst aan het licht zijn gekomen na de eenzijdige beëindiging.

2. De Alleenverkoopwet sluit de toepassing van art. 1184 B.W. niet uit.

N.V. Y. en Y. Ltd t/ N.V. Huis T.

4. Geïntimeerde was alleenimporteur van de produkten «Y» moto's, wisselstukken en bijhorigheden sinds 1964 voor

België en Luxemburg, zonder dat echter van deze concessieovereenkomst een geschrift werd opgesteld.

De moeilijkheden tussen eerste appellante en geïntimeerde ontstonden doordat deze laatste van de vennootschapsvorm P.V.B.A. naar N.V. wilde overschakelen.

Volgens geïntimeerde was deze omvorming van vennootschap noodzakelijk omdat de vennootschapstructuur van naamloze vennootschap beter beantwoordde aan het steeds maar groeiende omzetcijfer en omdat de Generale Bank haar geen krediet wilde verschaffen boven de 50.000.000 fr. en haar nieuwe kredietverstrekker, de Bank van Parijs en de Nederlanden (hiernagenoemd Paribas), een statuut van naamloze vennootschap eiste.

De voornaamste feiten kunnen chronologisch als volgt worden samengevat:

- De concessie werd toegestaan door tweede appellante in 1966.

- Na de oprichting van eerste appellante werden de rechten en verplichtingen van tweede appellante vanaf 1 januari 1969 overgenomen door eerste appellante.

- Van de 250 deelbewijzen van de P.V.B.A. T. behoorden er 183 aan R.T., algemeen directeur, 12 aan C. Van H., echtgenote, 50 aan A. De M., neef van C. Van H., die vanaf zijn jeugd in het gezin T. was opgevoed en adjunct algemeen directeur was en 5 aan R. De M., broer van A. De M.

- Op 28 november 1974 bevestigde eerste appellante een onderhoud van 13 november 1974 in verband met de liquiditeitsproblemen van geïntimeerde, waarbij zij deze laatste erom verzocht het maximum aan krediet van de bank te verkrijgen en aan te wenden.

- In januari 1975 was er een samenkomst van heren van Paribas, R.T., zijn echtgenote, A. De M., M. (concurrent, dealer van het merk S.) en Van P. Volgens de verklaring van T. aan de verbalisanten was het niet zozeer een vergadering, maar een diner ter gelegenheid van het autosalon te Brussel. Steeds volgens deze verklaring is Van P. een zelfstandige boekhouder, die in opdracht van Paribas de waarde van het bedrijf T. vaststelde en werd er niet gesproken over het overdoen van het bedrijf T. of het nemen van een participatie erin.

Volgens de verklaring van A. De M., was het een vergadering, die plaats had in de lokalen van Paribas en was de persoon door T. aangewezen als Van P., een medewerker van M. Steeds volgens A. De M., werd daar het probleem besproken van de liquiditeiten van het Huis T., van de oliecrisis en van de grote voorraad waar T. over beschikte. A. De M., betwijfelde op het ogenblik van zijn verklaring of inderdaad de behoefte aan kapitalen en liquiditeiten de reden was van de bijeenkomst en hij had veeleer het gevoel dat T. zijn zaak wou overdoen aan zijn concurrent op de motorenmarkt, M., dit door tussenkomst van de Paribas.

A. De M. verklaarde verder nog aan de verbalisanten dat, na het einde van die vergadering, op de weg naar huis in de auto, hij ook deze overtuiging meedeelde en dat T. daarop antwoordde «dat hij alleen met de bank zou verder werken».

Ook verklaarde A. De M. nog aan de verbalisanten dat hij diezelfde medewerker van M. nog gezien had in de kantoren van Huis T. vóór de omvorming tot N.V.

- Op 27 mei 1975 werd er overeenkomstig art. 167 Venn. W. door de zaakvoerders T. en De M., verslag gedaan aan de zaakvoerdersraad en als reden van de noodzaak tot omvorming van de P.V.B.A. tot N.V. opgegeven: «Aangezien

een groep van de Bank van Parijs en de Nederlanden belangen wenst te nemen in onze vennootschap, is het noodzakelijk dat de deelbewijzen die het kapitaal vertegenwoordigen kunnen afgestaan worden aan rechtspersonen, hetgeen in de huidige vennootschapsvorm niet toegelaten is.»

Eveneens op 27 mei 1975 besloot de algemene vergadering van de P.V.B.A. akkoord te gaan met de afstand van vier deelbewijzen door R.T. aan respectievelijk F.Q., F.D., J.D. en G.F., allen verbonden aan Paribas.

- Op 17 juni 1975 was er een eerste bespreking tussen eerste appellante en geïntimeerde, vergezeld van de heer F. van Paribas, bevestigd bij brief van geïntimeerde van 16 juli 1975. Eerste appellante drukte haar verwondering uit dat zij voor het eerst kennis nam van het plan tot omvorming van de P.V.B.A. T. tot N.V., waarin Paribas een meerderheid zou nemen, mits eerste appellante een contract van drie jaar zou verlenen. Als reden tot omvorming werd aangegeven de gezondheidsproblemen van R.T. en de belasting op de nalatenschappen.

In haar brief van 16 juli 1975 bevestigde eerste appellante dat zij er zich na dit bezoek mee geconfronteerd zag dat vroeg of laat van de distributie van Y. door de firma van T. zou worden afgezien.

- Op 27 juni 1975 was er een tweede bespreking te Amsterdam tussen geïntimeerde en eerste appellante, bevestigd bij brief van eerste appellante van 16 juli 1975. Deze laatste bevestigde haar opinie dat zij gekant was tegen de controle van een financiële instelling over haar concessionaris en derhalve over haar producten. Er werden een paar voorstellen van oplossing geformuleerd.

Er werd aan geïntimeerde een distributiecontract van één jaar, als standaardcontract, voorgesteld.

Tevens werd verzocht om een antwoord van geïntimeerde, teneinde het eerste appellante mogelijk te maken eventueel geïntimeerde te kunnen introduceren bij een andere firma dan Paribas. In de bevestigingsbrief van 16 juli 1975 werd de spijt uitgedrukt dat tot dan toe nog geen nieuws was ontvangen.

- Op 1 juli 1975 ontvingen A. De M., 1.475.000 fr. en R. De M., 200.000 fr. van de P.V.B.A. Huis T. als saldorekening-courant 1974.

- Op 1 juli 1972 was er een telefonisch onderhoud van geïntimeerde met eerste appellante, louter over leveringen, bevestigd met een brief van laatstgenoemde van 14 juli 1975.

- Op 2 juli 1975 had een derde gesprek plaats te Gent tussen geïntimeerde en eerste appellante, bevestigd met brieven van deze laatste van 4 juli 1975 en 16 juli 1975. De brief van 4 juli 1975 handelt enkel over wat als promotieplan werd besproken. In de brief van 16 juli 1975 wordt bevestigd dat geïntimeerde in het vooruitzicht stelde dat zij bijkomend personeel zou aanwerven teneinde een contract van eerste appellante te krijgen en dat nog 2 à 3 maanden diende gewacht te worden alvorens de status van de vennootschap ter kennis zou worden gebracht.

In de bevestigingsbrief van 16 juli 1975 wees eerste appellante erop dat zij dit hele gebeuren raadselachtig vond en dat zij de voortzetting van de zakenrelaties niet alleen zal beoordelen ten aanzien van de degelijkheid van beleid op het praktische vlak maar tevens ten aanzien van de continuïteit van de vennootschapstatus.

- Eveneens op 2 juli 1975 werd bij akte verleden voor mr. V. te Gent de P.V.B.A. omgevormd tot N.V., waarbij

werd bepaald dat de aandelen aan toonder worden gemaakt, dat twee bestuurders de vennootschap kunnen binden, dat het dagelijks bestuur aan één of meer bestuurders kan worden toegekend en dat R.T., A. De M., G.F. en A. De D. als bestuurders en C. Van P. als commissaris worden aangesteld.

Op dezelfde datum werd door de raad van bestuur G.F. als voorzitter en R.T. als gedelegeerd bestuurder aangesteld en werd het elk van hen toegestaan afzonderlijk alle aankoopcontracten, verkoopcontracten, leveringen, huurcontracten, verzekeringscontracten en vervoercontracten te sluiten, te wijzigen of op te zeggen, waarbij het hun toegestaan werd die machten geheel of gedeeltelijk aan derden af te staan.

Ook op 2 juli 1975 droegen A. De M. zijn 50 aandelen voor 6.600.000 fr. en R. De M., zijn 5 aandelen voor 660.000 fr. over aan de N.V. Huis T. Tijdens het strafonderzoek zal A. De M. daaromtrent verklaren dat dit paste in de strategie die hij met zijn raadsman en zijn fiscale raadgeefster had besproken en dat hij de omvorming in N.V. slechts had willen tekenen op voorwaarde van die uitbetaling.

Ook op 2 juli 1975 werd tussen de N.V. Huis T. en A. De M., een contract aangegaan van aanstelling van laatstgenoemde als «commercieel bestuurder» met ingang van 1 juli 1975 voor de duur van één jaar.

— Op 9 juli 1975 meldde geïntimeerde in een in het Frans opgestelde begeleidingsbrief (terwijl bijna alle briefwisseling in het Engels was) bij de exploitatierekening van 1974 dat de P.V.B.A. in N.V. werd omgevormd. Deze brief werd echter door eerste appellante niet gelezen en geclassificeerd.

— Op 16 juli 1975 stuurde eerste appellante aan geïntimeerde de hiervoren gemelde bevestigingsbrief in verband met de besprekingen van 17 juni 1975, 27 juni 1975 en 2 juli 1975.

— Op 18 juli 1975 berichtte eerste appellante aan geïntimeerde dat zij het onthutsende gerucht had ontvangen dat de omvorming tot N.V. had plaatsgevonden, zodat de recente besprekingen zinloos waren geweest. Zij wees erop dat geïntimeerde nochtans had gesteld dat zij nog een paar maanden zou wachten alvorens een beslissing te nemen en dat zij overtuigd was dat niet achter de rug zou gehandeld geweest zijn, gelet op het grote belang die zij aan de vennootschapsstatus van geïntimeerde had gehecht. Zij drukte de hoop uit dat het gerucht ongegrond was.

— Op 31 juli 1975 schreef eerste appellante opnieuw naar geïntimeerde waarbij zij haar brieven van 16 en 18 juli 1975 in herinnering bracht en betreurde dat daarop geen antwoord was gekomen.

Zij wees erop dat een derde partij het gerucht van de omvorming had bevestigd en dat zij het als haar recht beschouwde om van een wijziging van vennootschapsvorm op de hoogte gebracht te worden omdat dit een invloed zou hebben op het ondernemingsbeleid in verband met de distributie van haar produkten.

Zij besloot als volgt: «Bovendien staan wij voor het feit dat ons doet twijfelen aan de betrouwbaarheid van uw gezond zakenverstand en uw zakenmoraal. In die omstandigheden zien wij ons genooddacht U mee te delen dat de zakenrelaties tussen Y. en Huis T. niet kunnen worden gehandhaafd. Wij zijn voornemens uw bedrijvigheid als dealer stop te zetten op het einde van het lopende seizoen, te weten einde november. Voorts stellen wij u voor, tussen u en ons

overleg te plegen over de te volgen procedure in verband met het beëindigen van uw taak als dealer».

— Op 5 augustus 1975 antwoordde geïntimeerde dat R.T. bij zijn terugkeer uit vakantie van 18 juli 1975 tot 2 augustus 1975 kennis had genomen van de brieven van 16, 18 en 31 juli van eerste appellante. Zij wees erop dat die brieven geen zin meer hadden nu geïntimeerde eerste appellante bij brief van 9 juli 1975 in kennis had gesteld van de omvorming. Zij ontkende enig slecht beheer en stelde dat zij niet akkoord ging met de opzegging. Zij wees op de bepalingen van de Alleenverkoopwet van 27 juli 1961, gewijzigd op 13 april 1971, en bevestigde dat zij op 8 augustus 1975 op het kantoor van eerste appellante zou zijn om de misverstanden weg te werken en de vruchtbare samenwerking voort te zetten in de door beide partijen gewenste zin.

— Op 7 augustus 1975 antwoordde eerste appellante dat de brief van 9 juli 1975 niet was gelezen en geclassificeerd als begeleidingsbrief. Zij wees geïntimeerde erop dat het ondenkbaar en onaanvaardbaar was dat een aangelegenheid als deze transformatie, zo maar terloops in drie regels in een begeleidingsbrief werd afgehandeld.

— Op 12 augustus 1975 reageerde geïntimeerde op die brief van 7 augustus 1975 met verontschuldiging voor de wijze waarop de omvorming tot N.V. ter kennis werd gebracht. Zij wees erop dat de normale activiteiten van vroeger voortgezet zouden worden en dat het dezelfde aandeelhouders gebleven waren als vroeger, behalve vier personen die elk een aandeel bezaten. Zij drukte het verlangen uit om verder samen te werken met eerste appellante.

— Dezelfde 12 augustus 1975 stuurde geïntimeerde nog een brief naar eerste appellante om te bedanken voor het onderhoud van 8 augustus 1975. T. bevestigde dat hij niet van plan was ontslag te nemen en alles in het werk zou stellen om een optimale organisatie van de distributie te bevorderen.

— Bij brief van 18 augustus 1975 bleef eerste appellante bij haar beslissing om de samenwerking te beëindigen. Zij wees op de kloof die tussen partijen tot stand was gekomen en in het bijzonder op de onderhandelingen die geïntimeerde met een tweetal organisaties zou hebben gehad tot overname van de firma, op het bezoek van de bankier van geïntimeerde, de gezondheidsproblemen van R.T., zijn ontslag en zijn nalatenschap. Zij stelde geïntimeerde voor onderhandelingen aan te vatten met het oog op de opzeggingsprocedures.

— Daarop volgde briefwisseling tussen partijen, die erop neerkwam dat geïntimeerde nog poogde de relatie te herstellen en waarbij appellante bij haar standpunt bleef aangaande de opzegging van de samenwerking.

— In haar brief van 22 september 1975 aan eerste appellante ontkende geïntimeerde dat er interesse van een concurrent voor de firma zou zijn geweest. Tevens herinnerde zij aan haar voorstel van een bespreking op 10 september 1975 om 80% van de aandelen te deponeren op een Zwitserse bank, die eerste appellante onmiddellijk op de hoogte zou stellen van iedere overdracht van aandelen aan iemand anders dan T. of zijn echtgenote. Geïntimeerde wees erop dat, zo de relaties tussen partijen niet hersteld werden, zij gerechtigd was op belangrijke schadevergoedingen.

— Op 24 september 1975 deelde eerste appellante mee dat de nieuwe dealer de N.V. D. was en stelde een aantal praktische regelingen voor om de overgang vlot te laten ver-

lopen. Zij herinnerde eraan dat de vergunning eindigde op 30 november 1975 en dat expeditieorders die vóór die datum niet zouden kunnen worden verkocht, zouden worden geweigerd.

— In een laatste brief ontkende eerste appellante de feitenvoorstelling door geïntimeerde en wees er in het bijzonder op «dat banken gewoonlijk optreden als naamleners ('nomminees') voor hun klanten, die aldus verborgen partners worden, hetgeen wij niet kunnen aanvaarden».

5. Geïntimeerde vorderde voor de eerste rechter solidair van appellanten op grond van de Alleenverkoopwet van 27 juli 1961, als gewijzigd bij wet van 13 april 1971;

— uit hoofde van art. 2 van deze wet een opzeggvergoeding gelijk aan 34 maanden nettowinst of 32.348.192 fr. en 34 maanden algemene kosten die, niettegenstaande de verbreking, toch moesten worden gedragen, of 65.867.277 fr.;

— uit hoofde van art. 3 van deze wet bijkomende vergoedingen van 22.834.030 fr. voor meerwaarde van cliënte (2 jaar nettowinst), 200.000 fr. kosten die door geïntimeerde werden uitbetaald en waarvan eerste appellante zou genieten en 1.000.000 fr. voor vergoedingen aan personeel;

— terugname van de voorraad voor 67.000.000 fr. of betaling van een vergoeding van 33.500.000 fr.

Appellanten concludeerden, buiten de exceptie van onbevoegdheid van de Belgische rechtsmachten om van de zaak kennis te nemen — een exceptie die in hoger beroep niet meer wordt gehandhaafd — en de niet toelaatbaarheid van de vordering — die hiervoren reeds is verworpen onder punt 3 — tot de ongegrondheid van de hoofdvordering omdat terecht zou zijn opgezegd wegens grove tekortkoming en wegens bedrog. Daarenboven stelden appellanten een tegenvordering tot ontbinding van het contract in omdat geïntimeerde dit niet te goeder trouw zou hebben uitgevoerd, nl. door eerste appellante niet tijdig en volledig in te lichten omtrent de omvorming van haar vennootschap en door haar concessie door meerderheidsparticipatie aan een concurrent te hebben overgedaan.

De problematiek van de voorraad werd in der minne geregeld.

6. De eerste rechter heeft de zaak tegen eerste appellante en die tegen tweede appellante samengevoegd, zich bevoegd verklaard, de vorderingen van partijen toegelaten, de tegenvordering ongegrond verklaard en de vordering tegen appellanten ten dele gegrond verklaard.

Hij zegde voor recht dat geïntimeerde geen grove tekortkomingen beging in de zin van art. 2 van de Alleenverkoopwet, doch dat integendeel appellanten te haren laste contractbreuk pleegden en geïntimeerde gerechtigd was op een schadevergoeding overeenstemmend met een normale opzegging van twee jaar min twee maanden (oktober-november 1975) of 22 maanden.

Wat de gevorderde bedragen betreft werd deskundigenonderzoek bevolen, doch werden appellanten reeds solidair veroordeeld om aan geïntimeerde als provisie een bedrag te betalen van 5.000.000 fr.

De gedingkosten werden aangehouden.

7. Het hoofdberoep strekt er primair toe de vordering van geïntimeerde niet toelaatbaar en de tegenvordering van appellanten tot ontbinding van de alleenverkoopovereenkomst ten laste van geïntimeerde gegrond te zien verklaren.

Subsidiair vorderen appellanten om tot getuigenbewijs te worden toegelaten en nog meer subsidiair dat vastgesteld

wordt dat de opzeggingstermijn voldoende was in de zin van artikel 2 van de Alleenverkoopwet en dat gezegd wordt voor recht dat geïntimeerde geen aanspraak kan maken op de bij artikel 3 van deze wet bepaalde vergoeding.

Nog meer subsidiair vorderen appellanten dat de door geïntimeerde geëiste provisie wordt afgewezen en een nieuwe deskundige wordt aangesteld met een gedeeltelijk andere opdracht.

Het incidenteel beroep strekt tot verhoging van de door de eerste rechter toegekende provisie tot 40.000.000 fr. en tot bepaling van de opzeggingstermijn op 36 maanden.

8.1. In zoverre de vordering van geïntimeerde gericht is tegen tweede appellante en de tegenvordering van deze laatste uitgaat, zijn deze vorderingen ongegrond.

Uit de hiervoren vermelde briefwisseling en de gegevens van het strafdossier blijkt dat er enkel een contractuele band bestond tussen eerste appellante en geïntimeerde en het feit dat de leveringen van bepaalde stukken gebeurden door tweede appellante en de laatste jaren onderdelen door tweede appellante rechtstreeks aan geïntimeerde werden gefactureerd, heeft nog niet tot gevolg dat deze daardoor partij wordt in de concessieovereenkomst tussen geïntimeerde en eerste appellante of dat er een handelsrechtelijke solidariteit voor de alleenverkoopverbintenis tussen appellanten tot stand gekomen zou zijn.

Dat de concessieovereenkomst aanvankelijk tussen geïntimeerde en tweede appellante tot stand is gekomen, kan daaraan niets veranderen, nu zowel appellanten op blz. 33 van hun tweede gecoördineerde conclusie voor het Hof als geïntimeerde in haar conclusie van 11 juni 1980 voor de eerste rechter stellen dat eerste appellante de vroegere relatie van tweede appellante heeft voortgezet.

8.2. Indien de tegenvordering van eerste appellante tot ontbinding van de concessieovereenkomst met ingang van 2 juli 1975 slaagt, dan is de vordering van geïntimeerde tegenover haar, bij gebrek aan voorwerp, ongegrond, nu zij steunt op contractuele verbintenissen die een einde zouden hebben genomen.

Het komt derhalve noodzakelijk voor eerst de toelaatbaarheid en de gegrondheid van deze tegenvordering te onderzoeken.

8.2.1. Blijkens artikel 1184 B.W. is in wederkerige contracten (zoals ter zake de concessieovereenkomst) de ontbindende voorwaarde altijd stilzwijgend begrepen, voor het geval dat een van de partijen haar verbintenissen niet nakomt.

De regeling van het ontbindend beding (hetzij stilzwijgend, hetzij uitdrukkelijk) wordt niet ongedaan gemaakt door de Alleenverkoopwet.

Hoewel artikel 2 van deze wet aan de partijen oplegt dat aan een alleenverkoopovereenkomst voor onbepaalde tijd enkel een einde kan worden gemaakt met redelijke opzeggingstermijn of een billijke vergoeding en deze bepaling imperatief recht uitmaakt, dan geldt deze bepaling nochtans slechts voor de eenzijdige verbreking van de overeenkomst zonder vermelding van reden en is zij vreemd aan de ontbinding wegens wanprestatie, die beheerst blijft door het gemeene recht (Cass., 19 april 1979, *Pas.*, 1979, I, 981, met noot, *B.R.H.*, 1980, 440, *R.W.*, 1979-80, 895, *R.C.J.B.*, 1981, 26; noot F. Maussion onder Cass., 19 april 1979, «La clause résolutoire expresse dans les contrats de concession exclusive», *B.R.H.*, 1980, 444; M. Colpaert en R. Bützler, noot on-

der Cass., 19 april 1979, «La licéité de la clause résolutoire expresse dans le contrat de concession de vente», nr. 8, *R.C.J.B.*, 1981, 48; C. Sunt, «Overzicht van de belangrijkste rechtspraak met betrekking tot de wet van 17 juli 1961 betreffende de eenzijdige beëindiging van de voor onbepaalde tijd verleende concessies van alleenverkoop, zoals gewijzigd door de wet van 13 april 1971», nr. 21bis, *B.R.H.*, 1981, 436; J. Malherbe, «Les concessions de vente en droit belge et communautaire», *B.R.H.*, 1983, 73; Van Gerven, *Beginnelen van privaatrecht*, deel XII, *Handels- en economisch recht*, noot 16, blz. 316; G. Bricmont, *La résiliation unilatérale des concessions de vente*, Brussel, 1972, blz. 76).

8.2.2. Uit de voorliggende stukken komt niet bewezen voor dat de concessieovereenkomst tussen eerste appellante en geïntimeerde «intuitu personae» zou zijn gesloten.

Er was derhalve principieel geen enkele bezwaar dat de P.V.B.A. Huis T. omgevormd zou worden in een N.V. Huis T., of dat totaal vreemde personen participaties zouden nemen, zelfs meerderheidsparticipaties, in het bedrijf of dat de aandelen aan toonder zouden worden.

Het kan geïntimeerde principieel niet als een fout aangerekend worden dat zij omgevormd werd in een naamloze vennootschap, met aandelen aan toonder, en dat zij eerste appellante niet onmiddellijk en volledig van dit proces en de voorbereiding ervan op de hoogte heeft gebracht.

De omvorming tot naamloze vennootschap is ter zake echter een van de stappen geweest van de overdracht van het Huis T. aan een concurrent, M., of aan een door hem gecontroleerde vennootschap, via de Paribas.

Daarbij moet voor ogen gehouden worden dat M. dealer is (via een door hem gecontroleerde vennootschap) van het concurrerende merk «S.», wat niet betwist wordt.

Op een ogenblik dat er liquiditeitsproblemen waren bij geïntimeerde en R.T. gezondheidsproblemen had (zie brief eerste appellante van 16 juli 1975), was er in januari een samenkomst van T., zijn echtgenote en A. De M., bijzonderste vennoten van de P.V.B.A. Huis T. met leden van Paribas en met M. Dat dit geen louter zakendiner betrof, blijkt reeds uit de aanwezigheid van eveneens de boekhouder van M., Van P. (zelfs al was die zelfstandige) en van de leden van Paribas.

Dat Van P. werkte voor M. of de vennootschappen onder zijn controle, blijkt uit het informatierapport van 23 september 1976 van «Dun en Bradstreet».

Daarenboven heeft F., bijzonderste man van Paribas, die zich met de omvorming van de vennootschap in N.V. heeft belast, in zijn verklaring van 5 november 1977 aan de verbalisanten, eerst gesteld: «Ik wens er de nadruk op te leggen dat ik steeds opgetreden ben als een emanatie van de groep Paribas, zonder de etablissementen M. ooit te noemen aan T. of aan De M. Ik wens er de nadruk op te leggen dat M. niet behoort tot de groep Paribas», om dan bij navraag (zie de termen «inderdaad») te verklaren: «Ik heb inderdaad met M. contacten gehad, om hun interesse te peilen. Dat interesse bestond inderdaad bij M., en in oktober 1975 werd de optie gelicht door M.».

Uit de voormelde verklaring van 27 mei 1975 van de zaakvoerders T. en De M. aan de zaakvoerdersraad en nadien de algemene vergadering, blijkt dat de omvorming in N.V. noodzakelijk werd geacht omdat «een groep» van de Bank van Parijs en de Nederlanden belang wenste te nemen, in

de vennootschap, wat niet hetzelfde is als dat de bank zelf een belang nastreefde.

Het valt trouwens op dat T., daaromtrent om uitleg gevraagd, op 26 oktober 1976 aan de verbalisanten enkel verklaarde: «In het verslag van de zaakvoerdersraad van de P.V.B.A. van 27 mei 1975 is mij nooit het woord 'een groep' opgevallen. Voor mij was dat gewoon de Bank van Parijs en de Nederlanden, vertegenwoordigd in de persoon van mijn vriend F.»

Nochtans is een groep van een bank niet hetzelfde als de bank zelf. Met die groep konden ook niet de vier leden van de bank, die vennoot werden, bedoeld geweest zijn, daar in voornoemde verklaring van 27 mei 1975 ook stond dat bedoeld werd dat het kapitaal zou kunnen worden overgemaakt aan «rechtspersonen».

Daarenboven was T. een zakenman, die wel wist dat het geen routine-aangelegenheid betrof, zodat dit hem niet zo maar is kunnen ontgaan.

Verder valt het eveneens op dat, bij het derde gesprek tussen eerste appellante en geïntimeerde te Gent op 2 juli 1975, deze laatste niet heeft meegedeeld aan eerste appellante dat op dezelfde dag de akte van omvorming werd verleden (zie brief van eerste appellante van 26 juli 1975).

Wanneer dan toch mededeling werd gedaan op 9 juli 1975 en eerste appellante haar misnoegen daarover uitte en zelfs het einde van de concessie vooropstelde, schreef geïntimeerde op 12 augustus 1975 dat er slechts een voortzetting was van de P.V.B.A. tussen dezelfde vennoten, met vier nieuwe vennoten die «elk slechts één aandeel» bezaten, terwijl uit de oprichtingsakte en de onmiddellijk daaropvolgende bestuursdaden van de raad van bestuur blijkt dat F. en A. De D. van de Paribas bestuurders waren geworden en G.F. zelfs voorzitter werd van de raad van bestuur, met macht de vennootschap alleen te verbinden voor belangrijke contracten en dat Van P. (boekhouder van de groep M.) tot commissaris werd aangesteld.

Uiteindelijk bleek dan dat na de definitieve breuk het ook M. was die het Huis T. overnam.

In het licht van het voorgaande komt de verklaring van A. De M. in het strafdossier objectief over en deze beklemtoont nog eens te meer de frauduleuze handelwijze van geïntimeerde.

Uit het geheel van deze feiten blijkt voldoende dat de omvorming van de N.V. duidelijk één van de stappen was van overname van Huis T. door M., die daardoor, eventueel door één van zijn vennootschappen, greep kreeg op de concessie van het merk «Y.».

Dit is een zware fout van geïntimeerde, die het noodzakelijke vertrouwen voor de exploitatie van de concessie van het merk «Y.» ernstig heeft verstoord en de ontbinding van het contract ten laste van geïntimeerde verantwoordt.

Weliswaar heeft geïntimeerde nog op 22 augustus 1975 voorgesteld 80% van de aandelen te deponeren op een Zwitserse bank, waardoor eerste appellante zou hebben geweten aan wie ze werden overgedragen.

Op dat ogenblik was de inbreuk op de exploitatie van de concessie reeds ten dele voltrokken, zodat dit het noodzakelijke vertrouwen van appellante niet meer kon doen herstellen.

8.2.3. Aangezien geïntimeerde buiten weten van eerste appellante de macht over de concessie «Y.» aan M. heeft willen toekennen en, als belangrijk deel daarin, tot omvor-

ming in N.V. is overgegaan, waardoor alle vertrouwen van eerste appellante moest wegvallen, kon geen nuttige of dienstige ingebrekestelling geschieden.

8.2.4. Eerste appellante was gerechtigd op haar risico het contract te beëindigen en daardoor op de beslissing van de Rechtbank en het Hof vooruit te lopen, nu de ten laste van appellante gevorderde ontbinding van het contract inderdaad gegrond voorkomt en het nodige vertrouwen voor een verdere uitvoering volledig en terecht verdwenen was (Gent 15 december 1971, *R.W.*, 1971-72, 913; G. Bricmont, *op. cit.*, blz. 76).

8.2.5. Daar de omvorming van de vennootschap in N.V. de belangrijkste stap is geweest in de overdracht van de controle over de concessie aan M., dient het contract ontbonden te worden vanaf 2 juli 1975, zoals door eerste appellante gevorderd.

Deze datum voor de ontbinding is trouwens als dusdanig niet betwist door geïntimeerde.

Dat eerste appellante eerst het contract eenzijdig verbroken heeft, belet niet dat zij op grond van naderhand verkregen gegevens nopens de ware aard van de omvorming, de ontbinding op een vroegere datum kan verkrijgen (M. Colpaert en R. Bützler, *loc. cit.*, nr. 8, blz. 43; J. Malherbe, *loc. cit.*, blz. 72).

8.3. Geïntimeerde bewijst niet dat vóór 2 juli 1975 er reeds een contact zou zijn geweest tussen eerste appellante en de groep D., zodat er geen aanleiding toe bestaat de concessieovereenkomst eveneens ten laste van eerste appellante te ontbinden.

Dat zo vlug door eerste appellante een akkoord met de N.V. D. kon worden gevonden en deze firma zeer vlug winst maakte, bewijst niet dat er reeds lang contacten waren tussen de groep D. en eerste appellante, nu de groep D. reeds bekend was op de markt van voertuigen en aldus reeds over een verdelingsnet en know-how beschikte.

NOOT – De eenzijdige ontbinding van overeenkomsten

1. Zie elders in dit nummer het arrest van het Hof van Cassatie (Cass., 9 februari 1990) dat de voorziening tegen bovenstaand arrest verwerpt.

2. De ontbinding wegens wanprestatie (art. 1184 B.W.) vereist in de regel de tussenkomst van de rechter. In de recente rechtsleer werd reeds de stelling verdedigd dat een schuldeiser op die rechterlijke ontbinding mag vooruitlopen en de overeenkomst eenzijdig mag beëindigen, bijvoorbeeld in spoedeisende gevallen wanneer het vertrouwen in de wederpartij verloren is gegaan e.d.m. (cf. o.m. R. Kruithof, «Overzicht van rechtspraak. Verbintenissen», *T.P.R.*, 1983, 639, nr. 134; P. Van Ommeslaghe, «La sanction de l'inexécution des obligations contractuelles», *T.P.R.*, 1984 (197), 206, nr. 16; R. Vandeputte, *De overeenkomst*, Brussel, 1977, 271). Over de toepassing hiervan bij concessieovereenkomsten: M. Colpaert en R. Bützler, «La licéité de la cause résolutoire expresse dans le contrat de concession exclusive», *R.C.J.B.*, 1981 (31), 42-43, nr. 8).

Zoals steeds in gevallen van eigenrichting handelt de schuldeiser die op de gerechtelijke ontbinding vooruitloopt, op eigen risico (E. Dirix, «Eigenrichting in het privaatrecht», *Liber amicorum Jan Ronse*, Brussel, 1986, 606-607). Het is immers goed mogelijk dat de rechter achteraf oordeelt dat de aangevoerde grieven niet ernstig genoeg zijn om een ont-

binding te rechtvaardigen. Aan de eenzijdige beëindiging komt echter geen zelfstandige betekenis toe; het gaat om een vooruitlopen op de vordering tot gerechtelijke ontbinding. In die optiek kan de schuldeiser die ontbinding ook vorderen op grond van naderhand verkregen gegevens.

Eric Dirix

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

13e KAMER – 2 APRIL 1990

Voorzitter: mevr. Bourgeois

Advocaten: mrs. Bleyenbergh loco Van der Straten en Marck

Inkomstenbelasting – Huwelijksvermogensrecht – Belastingsschulden – Feitelijke scheiding – Recht van verdediging.

Wanneer beide echtgenoten feitelijk gescheiden leefden en de aanslagbiljetten enkel aan een der echtgenoten werden verstuurd, wordt het recht van verdediging geschonden aangezien de andere echtgenoot zich niet op rechtmatige wijze kon verweren tegen de aanspraken van de administratie. Het beslag ten laste van die echtgenoot gelegd dient derhalve te worden opgeheven.

O. t/ P. en N.V. C.

Gezien in eensluidend afschrift de beschikking van de beslagrechter in de Rechtbank van Eerste Aanleg te Antwerpen van 21 april 1986, betekend op 28 juli 1986, waartegen regelmatig naar vorm en termijn hoger beroep is ingesteld bij dagvaarding van 12 september 1986;

Overwegende dat appellant op 8 mei 1985 uitvoerend beslag onder derden in handen van tweede geïntimeerde heeft gelegd op grond van een aantal dwangbevelen m.b.t. achterstallige belastingen voor de aanslagjaren 1979-1980 en 1981; dat dit beslag dezelfde dag aan eerste geïntimeerde werd aangezegd, dat zij op 14 juni 1985 verzet heeft ingesteld daar de opgelopen belastingsschuld alleen door haar vroegere echtgenoot, van wie zij sedert 1977 feitelijk gescheiden heeft geleefd, verschuldigd is;

Overwegende dat niet wordt betwist dat eerste geïntimeerde sedert het einde van het jaar 1977 van haar echtgenoot feitelijk gescheiden leefde en dat bij de vereffening en verdeling van de gemeenschap na de echtscheiding van eerste geïntimeerde, geen enkel actief werd aangetroffen;

Overwegende dat op grond van art. 6 W.I.B. het belastbaar inkomen wordt gevormd door de gezamenlijke netto-inkomsten van: inkomsten uit onroerende goederen, inkomsten en opbrengsten van roerende goederen en kapitalen, bedrijfsinkomsten en diverse inkomsten;

dat op grond van art. 73 W.I.B. de belastbare inkomsten van de echtgenoten worden samengevoegd, ongeacht het aangenomen huwelijksvermogensstelsel;

dat echter op grond van art. 75, § 1, 2°, W.I.B. de door iedere echtgenoot verschuldigde belasting afzonderlijk wordt vastgesteld en op ieders naam gevestigd vanaf het jaar

dat volgt op datgene waarin de feitelijke scheiding plaatsgreep;

dat te dezen de feitelijke scheiding dagtekende vanaf 1977 en de belastingschulden waarvoor beslag werd gelegd betrekking hadden op de inkomsten 1978, 1979 en 1980 en op een verkeersbelasting van 1979;

Overwegende dat de aanslagbiljetten enkel naar de echtgenoot van eerste geïntimeerde werden verstuurd, en hij in gebreke bleef te betalen; dat slechts nadien appellant zich tegen eerste geïntimeerde keerde (dwangbevel op 7 augustus 1984 betekend); dat, zelfs indien zij nog tijdig een bezwaarschrift had kunnen indienen, zij niet over de vereiste gegevens kan of kon beschikken om het bezwaarschrift te motiveren zoals art. 272 W.I.B. voorschrijft; dat met de bestreden beschikking wordt aanvaard dat reeds op grond van het algemeen beginsel van het recht van een belastingplichtige om zich tegen een aanslag te verweren het beslag zou moeten worden opgeheven;

Overwegende dat het dan ook overbodig is om te onderzoeken in welke mate op grond van het Burgerlijk Wetboek eerste geïntimeerde nog met haar vermogen verbonden zou kunnen zijn;

Overwegende dat tweede geïntimeerde inroept dat zij ten onrechte door appellant in de procedure werd betrokken en dat ten onrechte wordt gevraagd het arrest voor haar bindend te verklaren;

Overwegende dat op grond van art. 1541 Ger. W. het verzet van eerste geïntimeerde aan tweede geïntimeerde moest worden aangezegd; dat tweede geïntimeerde weliswaar ook naar art. 1543 Ger. W. verwijst; dat echter de vordering tot bindendverklaring toegelaten is telkens wanneer een partij belang heeft een beslissing tegenwerpbaar te maken aan een derde; dat te dezen aan die voorwaarde is voldaan; dat tweede geïntimeerde ten onrechte inroept dat het hoger beroep zonder voorwerp is geworden nu eerste geïntimeerde bij haar niet meer werkzaam is;

...

NOOT – Zie over deze problematiek in het algemeen: A. De Roeck, «Verhouding tussen huwelijksvermogensrecht en het fiscaal recht», *R.W.*, 1989-90, 241 e.v.

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

8e KAMER – 7 JUNI 1990

Voorzitter-rapporteur: de h. Vandeplas
Raadsheren: de hh. Luyckx en Renaers
Openbaar ministerie: de h. De Swaef
Advocaat: mr. Govaerts

Wapens – 1. Dragen van jachtwapens zonder wettige reden – 2. Geheim wapen

1. *Het dragen van een wapen om op jacht te gaan, al beschikt de jager niet over een geldig jachtverlof, kan op zichzelf niet worden beschouwd als het dragen zonder wettige reden van een jachtwapen.*

2. *Een jachtgeweer waarvan de loop is afgezaagd en de kolf ingekort zodat het gemakkelijk kan worden megedragen of ver-*

borgen, dient te worden beschouwd als een verdoken of geheim aanvalswapen dat bij de verboden wapens is ingedeeld.

Van L. en C.

Overwegende dat Constant Van L. wordt vervolgd ter zake dat hij een pistool merk Walther, dit is een verweerwapen, verkocht of afgestaan heeft aan Alfons C.; dat deze telastlegging steunt op een verklaring van Alfons C., maar uit deze verklaring, zelfs bevestigd tijdens een confrontatie, onvoldoende blijkt dat Constant Van L. zich schuldig heeft gemaakt aan deze feiten; dat deze telastlegging dan ook onvoldoende bewezen is gebleken bij het onderzoek ter terechtzitting;

Overwegende dat Constant Van L. en Alfons C. ook worden vervolgd ter zake dat zij een jacht- of sportwapen, nl. een repeteerkarabijn merk Manu-Arm, hebben gedragen zonder wettige reden; dat beide beklaagden blijkbaar gejaagd hebben met het bewuste jachtkarabijn, maar dat het dragen van een wapen om op jacht te gaan, zelfs al beschikken de betrokkenen niet over een geldig jachtverlof, nog niet kan worden beschouwd als het dragen zonder wettige reden van een jachtwapen; dat ook deze telastlegging niet kan worden aangehouden ten laste van een van beide beklaagden;

Overwegende echter dat Alfons C. in het bezit werd bevonden van het pistool Walther, namelijk een verweerwapen, waarvoor hij geen machtiging tot aankoop had verkregen;

Overwegende dat het bezit van een vuurwapen, zonder machtiging van de bevoegde overheid, een ernstig vergrijp is, niet alleen omdat het een inbreuk is op de openbare veiligheid, maar omdat het getuigt van een gevaarlijke geestgesteldheid bij de beklaagde en omdat het een directe bedreiging vormt voor zijn naastbestaanden; dat een strenge bestraffing dan ook vereist is ten einde de betrokkene bewust te maken van de ernst van het misdrijf, zelfs al dient thans nog geen effectieve gevangenisstraf te worden opgelegd;

Overwegende dat het pistool Walther, ingeschreven onder nr. 3344, eigendom van Alfons C., dient te worden verbeurdverklaard;

Overwegende dat Alfons C. een Russisch jachtgeweer van het merk Baikal heeft vervoerd van zijn huis naar de woning van zijn moeder en dat hij het achteraf heeft weggebracht naar de woning van een vriend, zodat dient te worden aangenomen dat het wapen meermaals werd vervoerd;

Overwegende dat de loop van dit jachtgeweer door de beklaagde was afgezaagd en dat hij ook eigenhandig de kolf van het geweer had ingekort zodat de totale lengte van het jachtgeweer was gereduceerd tot 51 cm;

Overwegende dat een jachtgeweer waarvan de loop is afgezaagd en de kolf ingekort, zodat het gemakkelijk kan worden megedragen of verborgen, dient te worden beschouwd als een verdoken of geheim aanvalswapen dat bij de verboden wapens wordt ingedeeld;

Overwegende dat een geldboete wegens dit feit zal volstaan, rekening houdende met het gerechtelijk verleden van de beklaagde;

Overwegende dat de verbeurdverklaring en de vernietiging van het in beslag genomen jachtgeweer Baikal met afgezaagde loop en de jachtpatronen dienen te worden uitgesproken op grond van artikel 4, alinea 2 van de Wapenwet;

...

NOOT – Over het dragen van een jachtwapen zonder jachtverlof en over de aard van een jachtgeweer met afgezaagde loop en ingekorte kolf

1. Bovenstaand arrest moest uitspraak doen over onder meer de volgende aspecten uit de Wapenwet (wet van 3 januari 1933 op de vervaardiging van, de handel in en het dragen van wapens en op de handel in munitie, *B.S.*, 22 juni 1933, en *F.B.W.*, V.8.): het dragen van een jachtwapen zonder wettige reden en de aard van een jachtwapen met afgezaagde loop en ingekorte kolf.

2. Beide beklaagden werden vervolgd wegens het dragen van een jacht- of sportwapen, nl. een repeteeerkarabijn, zonder wettige reden. Inzonderheid droegen ze het wapen om op jacht te gaan, zonder dat ze beschikten over een geldig jachtverlof dat – in de regel – overeenkomstig artikel 14 van de Jachtwet (wet van 28 februari 1882 houdende de Jachtwet, *B.S.*, 3 maart 1882, en *F.B.W.*, V.5) is vereist. Volstaat dit opdat de beklaagden worden gestraft wegens het dragen van een jachtwapen zonder wettige reden in de zin van artikel 13 van de Wapenwet? Het hof meent van niet en deelt aldus de dominante mening ter zake (Vandeplas, A., «Het dragen van jacht- en sportwapens» (noot onder Cass., 30 november 1976), *R.W.*, 1976-77, 2065 en Verstraeten, R., «Jacht- en sportwapens», in *Commentaar Strafrecht en Strafvordering*, Antwerpen, Kluwer, 1984, 4): kunnen de beklaagden het dragen van het wapen verantwoorden op grond van een wettige reden, dan zijn ze inderdaad niet strafbaar wegens overtreding van artikel 13 van de Wapenwet, door het enkele feit dat ze, met behulp van het wapen, de Jachtwet overtreden of een andere ongeoorloofde daad plegen (Cass., 6 maart 1967, *Pas.*, 1967, I, 831, concl. adv.-gen. Krings, noot; Cass., 19 februari 1968, *R.W.*, 1967-68, 2116; Cass., 27 oktober 1969, *Pas.*, 1970, I, 175; Cass., 23 september 1987, *Pas.*, 1988, I, 96; Verstraeten, R., *l.c.*, 5).

3. Het tweede probleem betrof de aard van een wapen: een Russisch enkelloops jachtgeweer – dat in wezen overeenkomstig art. 3, vierde lid, Wapenwet tot de categorie van de jacht- en sportwapens behoort – waarvan de beklaagde eigenhandig de loop had afgezaagd en de kolf ingekort, zodat de totale lengte van het jachtgeweer gereduceerd was tot 51 cm, verandert volgens het geannoteerde arrest van karakter en wordt een verboden wapen. Inzonderheid wordt het, op grond van art. 3, eerste lid, in fine, Wapenwet, een verdoken of geheim aanvalswapen.

Er bestaat een controverse of dit verdoken of geheim karakter voortvloeit uit de aard van het wapen dan wel uit de bedoeling van de gebruiker en de omstandigheden waarin het voorwerp is gehanteerd (cf. Debersaques, G., «Over knotsen en geheime of verdoken aanvalswapens» (noot onder Antwerpen, 3 november 1988, *R.W.*, 1988-89, 1238). In het onderhavige geval wordt andermaal toepassing gemaakt van de objectieve theorie: het verdoken karakter blijkt uit de vaststelling dat het wapen op een dergelijke wijze werd aangepast, zodat het gemakkelijk kan worden meegedragen of verborgen.

Op grond van een zelfde redenering, werd reeds geoordeeld dat jacht- of sportkarabijnen waarop een knal- of geluiddemper werd aangebracht (Cass., 7 december 1976, *R.W.*, 1976-77, 2095; Antwerpen, 19 december 1975, *R.W.*,

1975-76, 1629, noot Vandeplas, A.; Brussel, 5 juni 1972, *R.W.*, 1972-73, 905; Brussel, 9 februari 1971, *J.T.*, 1972, 11), alsook pistolen uitgerust met een dergelijk tuig (Cass., 28 juni 1989, *Arr. Cass.*, 1988-89, 1300; Verstraeten, R., «Verboden Wapens» in *Commentaar Strafrecht en Strafvordering*, 5), verdoken of geheime aanvalswapens waren. Door hun aanpassing kunnen deze wapens immers op een minder waarneembare wijze dienst doen, kan de gebruiker ervan minder gemakkelijk worden ontdekt en kan hij zich gemakkelijker aan de opsporingen onttrekken. Het aanbrengen van een kijker op een jachtwapen daarentegen, verandert de aard van het wapen niet (Gent, 25 januari 1980, *R.W.*, 1980-81, 109, noot Vandeplas, A.; contra, ten onrechte: Corr. Brussel, 30 januari 1978, *R.W.*, 1977-78, 2467, noot Vandeplas, A.).

4. Er moet ook worden gewezen op art. 3, eerste lid, in fine van de Wapenwet. Uit deze bepaling vloeit immers voort dat jacht- en sportwapens waarvan de loop is afgezaagd en de kolf ingekort, slechts verboden wapens zijn, indien ze niet als verweer- of oorlogswapens worden beschouwd. Zo wordt een karabijn waarvan de loop is afgezaagd en de kolf aangepast om een gemakkelijke greep in de hand te geven, een verweervuurwapen, indien het door deze aanpassingen de kenmerken verkrijgt van een pistool (of een revolver) (De Buck, D., *Wapens*, A.P.R., p. 74, nr. 183; Verpaele, M., «Wapens», *Pol. Offr.*, 1965, afl. 1, 15-16; Corr. Luik, 11 maart 1988, onuitg. en aangehaald door Hesse, M., *Armes et munitions*, Luik, A.S.B.L. Ed. Jeune barreau, 1988, 24). Tot de categorie verweerwapens behoren immers alle pistolen en revolvers, i.e. vuurwapens met korte loop bestemd om in de hand te worden gehouden (De Buck, D., *o.c.*, p. 74, nr. 178), en met als voornaamste kenmerk de mogelijkheid om ermee pistool- of revolverpatronen af te vuren, ongeacht de uitwendige vorm of de bestemming van het wapen (De Buck, D., *o.c.*, p. 75, nr. 182; Hesse, M., *o.c.*, 25; Verstraeten, R., «Verweerwapens», in *Commentaar Strafrecht en Strafvordering*, 2). Het recentste ontwerp van wet geeft een wettelijke definitie en beschouwt als verweerwapens de wapens waarvan de lengte van de loop dertig centimeter of minder bedraagt of waarvan de totale lengte niet meer dan zestig centimeter bedraagt (*Gedr. St., Kamer*, 1989-90, nr. 978/1, 32). Of een wapen aan voormelde criteria voldoet, moet steeds in concreto worden beoordeeld.

5. Hoewel in het onderhavige geval de totale lengte van het wapen is gereduceerd tot 51 cm, is het K.B. van 29 december 1988 tot indeling van sommige vuurwapens met één of meer gladde lopen, korter dan 60 cm, bij de categorie verweerwapens (*B.S.*, 5 januari 1989, gew. bij K.B. 27 april 1989, *B.S.*, 29 april 1989) niet toepasselijk. Dit besluit bedoelt in het bijzonder de schoudervuurwapens type «riot-gun» of «coach-gun» (Hesse, M., «Les arrêtés royaux du 29 décembre 1988 portant classement des 'riot-gun' et d'autres armes compactes», *Ann. Dr. Liège*, 1989, 457, met verwijzing naar een circulaire van de minister van Justitie van 5 januari 1989), en niet zelf vervaardigde wapens.

6. De aard van het wapen bepaalt het toepasselijke stelsel: op grond van artikel 4, eerste lid, Wapenwet mag een jachtgeweer met afgezaagde loop en ingekorte kolf, niet worden vervaardigd (cf. De Buck, D., *o.c.*, p. 72, nr. 166) noch vervoerd (*ibid.*, p. 70, nr. 154; cf. Cass., 22 september 1987, *Arr. Cass.*, 1987-88, 96) en moet het, op grond van het tweede lid van art. 4 Wapenwet steeds worden verbeurdver-

klaard én vernietigd, zelfs zo het aan de veroordeelde niet toebehoort (De Buck, D., o.c., p. 127, nr. 412).

Volgens de laatste overweging van het geannoteerde arrest worden op grond van dezelfde bepaling, ook de jachtpatronen verbeurdverklaard. Dit is betwistbaar want, hoewel munitie het noodzakelijk accessorium is van een vuurwapen, beoogt artikel 4, tweede lid, Wapenwet enkel de verbeurdverklaring van verboden wapens en niet van munitie. Bovendien betrof het in casu jachtpatronen die, aangezien de rangschikking van munitie geschiedt naar haar oorspronkelijke en gewone bestemming (M.C., 18 mei 1934, B.S., 28-29 mei 1934; Constant, J., «Le régime des armes et des munitions», R.D.P., 1936, 758; De Buck, D., o.c., p. 115, nr. 370-371; Hesse, M., o.c., 54; Verstraeten, R., «Jacht- en sportwapens», 7), steeds munitie voor jachtwapens zijn en dit ongeacht de aard van het gebruikte wapen. Zo blijven ook patronen. 22 die worden vervaardigd voor sportkarabijnen, sportmunitie, ook al kunnen ze worden aangewend voor verweerwapens (M.C., 18 mei 1934, B.S., 28-29 mei 1934) en zijn patronen 9 mm Parabellum, munitie voor verweerwapens (Hesse, M., o.c., 55) hoewel ze ook worden gebruikt voor bepaalde machinepistolen die oorlogswapens zijn (K.B. 23 augustus 1933, B.S., 31 augustus 1933). Het bezit en het dragen van munitie voor jachtwapens is vrij (Constant, J., l.c., 759), alsook het opslaan ervan, op voorwaarde dat hierbij de grenzen niet worden overschreden, opgelegd bij art. 263 van het K.B. van 23 september 1958 houdende het algemeen reglement betreffende het fabriceren, opslaan, onder zich houden, verkopen, vervoeren en gebruiken van springstoffen (B.S., 22-23 december 1958). Ten slotte is het gebruik ervan voor het doden of afmaken van wild, in de regel toegelaten op grond van art. 3 B. VI. Ex. betreffende het gebruik van vuurwapens en munitie bij de jacht in het Vlaamse Gewest, B.S., 14 november 1987 (voor het Waalse Gewest: zie art. 2 B.W. Gew. Ex. réglementant l'emploi des armes à feu et de leurs munitions en vue de l'exercice de la chasse en Région wallonne, B.S., 14 juli 1987).

Geert Debersaques

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

8e KAMER – 4 OKTOBER 1990

Voorzitter-rapporteur: de h. Vandeplas
Raadsheren: de hh. Luyckx en Renaers
Openbaar ministerie: de h. De Swaef
Advocaat: mr. Humblet

Geneeskunde – Geneesmiddelen – 1. Vorm – 2. Aanbieding – 3. Giftstoffen

1. Naar luid van art. 1 van de wet van 25 maart 1964 behoort de vorm waarin een produkt in de handel wordt gebracht, hetzij als capsules, comprimees, dragees, gels, granulaten, ouwels, pillen, tabletten, poederzakjes, ampullen, potjes, druppelflessen of andere voorgedoseerde formaten, niet tot een van de constitutieve bestanddelen van een geneesmiddel.

2. De wetgever heeft niet alleen de verkoop van geneesmiddelen in de enge betekenis van het woord gereguleerd, maar hij heeft ook willen voorkomen dat onbevoegden produkten in

de handel brengen met of zonder therapeutische of profylactische kenmerken, waardoor de patiënten worden misleid en waardoor hen wordt aangeraden om ongecontroleerde en amateuristische remedies of panaceën te verkiezen boven een deskundig begeleide medicatie. Zelfs het aanbieden van volkomen schadeloze stoffen of natuurprodukten valt onder de toepassing telkens als deze produkten worden aangevend, voorgesteld of aangeprezen als therapeutische of profylactische eigenschappen bezittende zodat verwarring met echte geneesmiddelen ontstaat bij de patiënt.

3. De substanties vermeld in de lijst van giftstoffen III, bijgevoegd bij het regentsbesluit van 6 februari 1946, zijn aan te merken als giftstoffen in de zin van de wet. Zelfs een ministeriële omzendbrief vermag niet aan het begrip «giftstof» een andere betekenis te geven dan die welke in de wetten of koninklijke besluiten daaraan wordt gehecht.

F.

Overwegende dat F. wordt vervolgd wegens het invoeren, vervoeren, verdelen, onder zich houden, bewaren of te koop aanbieden van diverse geneesmiddelen, zonder deze te onderwerpen aan registratie bij het Ministerie van Volksgezondheid en van het Gezin, alvorens ze in de handel te brengen en dit zonder houder te zijn van de wettelijk verplichte vergunning door de minister van Volksgezondheid en van het Gezin verleend;

Overwegende dat de beklagde blijkbaar de afwezigheid van registratie en van vergunning niet betwist, maar dat hij aanvoert dat het ter zake niet gaat om geneesmiddelen, maar om voedingsmiddelen bestemd voor bijzondere voeding;

Overwegende dat het uiteraard niet tot de taak van het Hof behoort na te gaan of deze produkten behoren tot de dieetvoeding eerder dan tot de voedingsmiddelen of tot de bijzondere voeding, maar dat het er voor de strafvordering zoals deze aanhangig is gemaakt bij het Hof, slechts op aankomt te bepalen of de in de telastlegging vermelde substanties behoren tot de in de wet van 25 maart 1964 bedoelde geneesmiddelen;

Overwegende dat artikel 1 van de wet van 25 maart 1964 op de geneesmiddelen o.m. bepaalt dat onder geneesmiddel wordt verstaan elke enkelvoudige of samengestelde substantie, aangevend als hebbende therapeutische of profylactische eigenschappen met betrekking tot ziekten bij mens of dier;

Overwegende dat de aard van deze substanties, hun samenstelling of hun indeling bij deze of gene voedingsmiddelen of natuurprodukten in feite zonder enig belang is, nu we weten dat ze alsnog als geneesmiddelen worden beschouwd als ze worden aangevend als hebbende therapeutische of profylactische uitwerkingen met betrekking tot ziekten bij mens of dier;

Overwegende dat het twijfel lijden kan dat deze produkten op de tentoonstelling «Natura medica», die te Brussel van 14 tot 17 februari 1986 liep, werden voorgesteld als geneesmiddelen; dat namelijk op de folder bij «acerola» wordt vermeld dat het de immuniteit tegen infecties verhoogt en de vermoeidheid afremt; dat bij «dolomite» te lezen staat dat het de problemen met prostaat en arteriosclerose bestrijdt, het weerstandsvermogen tegen vermoeidheid opwekt en de hersenactiviteit regelt en stimuleert; dat deze folders

aan de bezoekers van de tentoonstelling werden uitgedeeld, volgens de eigen verklaringen van de beklaagde en dat ze ongetwijfeld door de bezoekers in verband werden gebracht met de te koop aangeboden produkten;

Overwegende dat ook niacine en nicotinamide werden voorgesteld als vitaminen met bijzondere kenmerken voor verbetering van de organische functies van de mens (behandeling van urinaire oxalaatstenen, homocystinurie, cystathioninurie, enzymatische deficiënties e.d.); dat bovendien deze substanties, boven 6 gram per aflevering, uitsluitend op doktersvoorschrift mogen worden verstrekt, terwijl ze in het onderhavige geval werden afgeleverd in potjes bevattende 45 tot 50 gram;

Overwegende dat hieruit kan worden afgeleid dat de produkten acerola, dolomite, niacine en nicotinamide werden voorgesteld en te koop aangeboden voor therapeutische doeleinden en dat ze werden verkocht in farmaceutische vorm, nl. in tabletten en potjes;

Overwegende dat de beklaagde aanvoert dat acerola, dolomite en nicotinamide geen geneesmiddelen of geen giftstoffen zijn en dat de vorm waarin deze produkten werden verkocht, daarbij geen enkele rol speelt;

Overwegende dat, naar luid van artikel 1 van de wet van 25 maart 1964, de vorm waarin een produkt in de handel wordt gebracht, hetzij als capsules, comprimés, dragees, gels, granulaten, ouwels, pillen, tabletten, poederzakjes, ampullen, potjes, druppelflessen of andere voorgedoseerde formaten, niet behoort tot een van de constitutieve bestanddelen van een geneesmiddel; dat de beklaagde echter niet wordt verweten dat hij de bewuste substanties in farmaceutische vorm te koop heeft aangeboden zodat zijn verweer dienaangaande irrelevant is;

Overwegende dat de beklaagde wordt ten laste gelegd de voormelde produkten te koop te hebben geboden als substanties met een therapeutische of profylactische werking; dat immers de wetgever niet alleen de verkoop van geneesmiddelen in de enge betekenis van het woord heeft gereguleerd, maar dat hij ook heeft willen voorkomen dat onbevoegden produkten in de handel brengen met of zonder therapeutische of profylactische kenmerken waardoor de patiënten worden misleid en waardoor ze worden aangeraaden of aangezet om ongecontroleerde en amateuristische remedies of panaceën te verkiezen boven een deskundig geleide medicatie;

Overwegende dat vanuit deze optiek van de wetgever zelfs het aanbieden van volkomen schadeloze stoffen of natuurprodukten onder de toepassing van de strafwet valt telkens als deze produkten worden aangevend, voorgesteld of aan-geprezen als bezittende therapeutische of profylactische eigenschappen zodat verwarring met echte geneesmiddelen ontstaat bij de patiënt;

Overwegende bijgevolg dat de uitleg en het commentaar dat de beklaagde verschaft bij de aard en de samenstelling van de betrokken produkten, volkomen irrelevant is, daar het geen enkel belang heeft of deze produkten werkelijk curatieve of andere heilzame eigenschappen bezitten, laat staan wat de producent over zijn eigen koopwaar weet te vertellen;

Overwegende dat de beklaagde ten onrechte uitgaat van de reële of veronderstelde therapeutische of profylactische kenmerken van de substanties om te beweren dat deze produkten geen geneesmiddelen zijn, daar de wet van 25 maart

1964 deze kenmerken helemaal niet in aanmerking neemt, en de definitie van geneesmiddelen louter baseert op de wijze van voorstelling, van presentatie, van aandiening van de produkten; dat in deze betekenis, zelfs een placebo als een wettelijk gereguleerd medicament moet worden beschouwd;

Overwegende dat met de eerste rechter moet worden aangenomen dat acerola, dolomite, niacine en nicotinamide te bestempelen zijn als geneesmiddelen in de zin van artikel 1 van de wet van 25 maart 1964 en dat de feiten, als omschreven in de telastleggingen A en B dan ook bewezen zijn gebleven;

Overwegende dat niacine en nicotinamide bovendien voorkomen op de lijst III bijgevoegd bij het regentsbesluit van 6 februari 1946 en uitsluitend op doktersvoorschrift mochten worden afgeleverd; dat de beklaagde deze giftige stoffen niet afzonderlijk heeft bewaard noch afgescheiden van de voorradige produkten voor mensen- en dierenvoeding; dat deze stoffen bovendien niet werden voorzien van het speciale etiket bedoeld in artikel 1 van voornoemd regentsbesluit; dat de beklaagde zijn foutieve handelwijze heeft toegegeven, maar dat hij zulks wijt aan zijn onwetendheid of onbevoegdheid;

Overwegende dat substanties vermeld in de lijst van giftstoffen III, bijgevoegd bij het Regentsbesluit van 6 februari 1946 aan te merken zijn als giftstoffen in de zin van de wet; dat de bespiegelingen van bepaalde hoogleraren, de verwijzing naar de praktijken die in andere landen gangbaar zouden zijn, de citaten uit enkele rechterlijke beslissingen, noch de vergelijking met andere produkten die eventueel nog schadelijker of giftiger zouden zijn, ter zake relevant zijn; dat zelfs een ministeriële circulaire, mocht deze bestaan, niet vermag aan het begrip «giftstof» een andere betekenis te geven dan deze die in de wetten en koninklijke besluiten daaraan wordt gehecht;

Overwegende dat bij de straftoemeting rekening werd gehouden met het goed strafrechtelijk verleden van de beklaagde daar het gevaar voor de volksgezondheid die een dergelijk onbezonnen, onverantwoord en ondeskundig in de handel brengen van geneesmiddelen, normaal een effectieve gevangenisstraf rechtvaardigt, maar dat uitstel kan worden verleend op grond van de afwezigheid van vroegere veroordelingen; dat anderzijds ook het winstbejag als drijfveer voor deze strafbare daden in aanmerking werd genomen om een hogere geldboete op te leggen; dat deze straffen bedoeld zijn als een ernstige waarschuwing voor de beklaagde die erop werd gewezen dat zijn gedragingen ernstige gevolgen kunnen teweegbrengen voor de volksgezondheid en derhalve krachtadig moeten worden bestraft;

Overwegende dat de eerste rechter blijkbaar de verbeurdverklaring van de in beslag genomen overtuigingsstukken heeft uitgesproken op grond van artikel 15, § 5, van de wet van 25 maart 1964, dat te dezen echter niet van toepassing is daar het niet gaat om vervalste, nagemaakte, bedorven, ontaalde of niet conforme geneesmiddelen, maar om niet geregistreerde geneesmiddelen die zonder de vereiste vergunning in de handel zijn gebracht;

Overwegende dat de verbeurdverklaring van de substanties die het voorwerp van het misdrijf uitmaken of die bestemd waren tot het plegen van het misdrijf, noodzakelijk is op grond van artikel 16, § 6, van voormelde wet uit het oogpunt van de volksgezondheid, zelfs wanneer zou worden

bewezen dat deze substanties niet het eigendom van de beklaagde zijn ;

...

ARRONDISSEMENTSRECHTBANK TE TONGEREN

21 FEBRUARI 1990

Voorzitter : de h. Michiels

Rechters : de hh. Dupain en Toppet

Openbaar ministerie : de h. Boyen, procureur des Konings

Burgerlijke rechtspleging – Bevoegdheid – Arbeidsrechtbank – Minder-validen – Attest geldig voor andere voordelen dan tegemoetkomingen

Attesten voor het verkrijgen van allerlei sociale en fiscale voordelen, andere dan tegemoetkomingen, zijn gebaseerd op een medisch onderzoek naar het bestaan en de graad van blijvende arbeidsongeschiktheid van de minder-valide.

Dit medisch onderzoek is uiteraard een onderdeel van de procedure, welke, indien vervolledigd door o.m. een onderzoek naar de bestaansmiddelen, kan leiden tot het toekennen van geldelijke tegemoetkomingen. Het staat de minder-valide vrij slechts een deel van die procedure, nl. het medisch onderzoek, aan te vragen en daarna zelf te beslissen of hij alleen de sociale en fiscale voordelen aanvraagt, verbonden aan het bestaan van een bepaalde graad van blijvende arbeidsongeschiktheid, ofwel ook de uitkering van tegemoetkomingen.

De arbeidsgerechten zijn bevoegd.

H. t/ Belgische Staat

Gezien het vonnis van de Arbeidsrechtbank te Tongeren van 30 november 1989 waarbij de zaak verzonden wordt naar deze arrondissementsrechtbank ;

De vordering betreft een bezwaar tegen een beslissing van het Ministerie van Sociale Voorzorg-Algemene directie van de gezinsbijslag en uitkeringen aan gehandicapten-Bestuursdirectie van de uitkeringen aan gehandicapten-Medische dienst van 17 januari 1989, waarbij beslist wordt – in de vorm van een getuigschrift – «dat eiseres niet de medische voorwaarden vervult tot het verkrijgen van een tegemoetkoming die overeenstemt met het begrip 66 pct. ongeschiktheid vanaf 1 november 1988». Bedoeld stuk vermeldt vervolgens : «Belangrijke opmerking. Dit getuigschrift is het antwoord op de aanvraag voor het verkrijgen van vermindering van inkomstenbelasting en van onroerende voorheffing.»

Bij het toezenden van het administratief dossier voegt bedoeld Ministerie van Sociale Voorzorg een brief aan de arbeidsauditeur, waarin de mening vooruitgezet wordt dat de arbeidsrechtbank onbevoegd zou zijn, doch waarin bedoelde ambtenaar niet eens zegt welk gerecht wel bevoegd zou zijn.

Bij de behandeling van de zaak voor de arbeidsrechtbank verschijnt verweerder door zijn raadsman. Uit geen enkel stuk blijkt dat aldaar verweerder de onbevoegdheid van de arbeidsrechtbank heeft opgeworpen. Tevens blijkt uit het proces-verbaal van de openbare terechtzitting van 10 november 1989 dat het arbeidsauditoraat op de enige zitting waarop de zaak behandeld en gepleit werd, onmiddellijk een

schriftelijk advies neerlegt, terwijl uit het vonnis blijkt dat dat op bedoelde zitting het ter zitting aanwezig lid van het arbeidsauditoraat lezing heeft gegeven van het vooraf door een ander lid van het arbeidsauditoraat opgesteld advies. Er zij opgemerkt dat principieel overigens het advies van het arbeidsauditoraat geen rekening dient te houden met de standpunten die de partijen al dan niet ter zitting uiteenzetten.

De arbeidsauditeur besluit dat de arbeidsrechtbank onbevoegd is ratione materiae doch dat de rechtbank van eerste aanleg wel zou bevoegd zijn wegens haar algemene bevoegdheid inzake civielrechtelijke geschillen.

De Arbeidsrechtbank te Tongeren voert bij vonnis van 30 november 1989 ambtshalve een middel aan dat uit haar onbevoegdheid voortvloeit en verwijst de zaak naar de arrondissementsrechtbank.

De motivering van de arbeidsrechtbank volgt grosso modo de redenering van de administratieve nota van verweerder en van het advies van het arbeidsauditoraat. Zij luidt als volgt samengevat : Art. 582, 1°, Ger. W. verleent volstrekte bevoegdheid aan de arbeidsrechtbank voor beslissingen van de minister van Sociale Voorzorg. De betrokken wet aangevuld met het M.B. van 7 augustus 1981 bepaalt dat de directeurs, adjunct-directeurs en bestuurssecretarissen van de Dienst Tegemoetkomingen aan Minder-validen de beslissingen mogen treffen. Aangezien de betrokken beslissing door een geneesheer getroffen werd en niet door de hiervoren aangeduide ambtenaren, is de arbeidsrechtbank niet bevoegd. Daarenboven vervolgt het vonnis : «Welnu, ter zake gaat het om een getuigschrift afgeleverd door een geneesheer van de medische dienst met het oog op mogelijk fiscale voordelen voor aanvrager. Dit getuigschrift is geen beslissing van bevoegde ambtenaren omtrent een verzoek om tegemoetkomingen. Het is derhalve niet aanvechtbaar voor de arbeidsrechtbank.»

Uit het dossier blijkt dat eiseres op 17 oktober 1988 op een haar door de belastingcontroleur voorgelegd formulier een aanvraag tot geneeskundig onderzoek indient met het oog op het verkrijgen van bepaalde fiscale voordelen volgens art. 81 W.I.B.

Op dit voorgedrukt formulier nr. 332H wordt vermeld als voorwerp van de aanvraag «de invaliditeitsgraad te laten vaststellen door een geneesheer-inspecteur van het RIZIV». Er wordt speciaal vermeld, door doorhaling van het overbodige, of verzoeker reeds of nog niet een aanvraag tot tegemoetkoming voor minder-validen ingediend heeft bij de Dienst voor Tegemoetkomingen aan Minder-validen. Na de aanvraagformule is er op het onderste stuk van het formulier reeds de adressering voorgedrukt «Doorgestuurd naar het Min. van Soc. Voorz. op...» met ruimte voor de datum en de handtekening van de fiscale ambtenaar. Het stuk in het dossier draagt een stempel ingang van «Dienst voor Minder-validen» van 21 oktober 1988.

Daarna volgt het volledig administratief onderzoek uitgevoerd door het Ministerie van Sociale Voorzorg-Bestuursdirectie der uitkeringen aan Minder-validen, die het Medisch onderzoek door haar eigen medische dienst laat uitvoeren (in plaats van door het RIZIV, zoals op eerste formulier nr. 332H-aanvraag werd vermeld). Het is bedoelde Medische dienst die in zijn brief-beslissing-attest van 17 januari 1989 verklaart dat dit stuk het antwoord is op het verzoek van eiseres.

Overwegende dat allereerst dient te worden vermeld dat volgens art. 26 K.B. 17 november 1969 houdende algemeen reglement inzake toekenning van tegemoetkomingen aan minder-validen, als gewijzigd bij K.B. van 29 april 1983, de bepaling van de arbeidsongeschiktheid mag geschieden zowel door een geneesheer van de medische dienst van het Ministerie van Sociale Voorzorg als door een geneesheer-inspecteur van het Riziv, in welk laatste geval onder toezicht enz. van de geneeskundige dienst van het Ministerie van Sociale Voorzorg.

Ter zake heeft het Ministerie van Sociale Voorzorg het medisch onderzoek voor het bepalen van de arbeidsongeschiktheid aan haar eigen medische dienst opgedragen, hetgeen wettelijk geregeld is. Verweerder kan dus niet meer, zoals hij het in zijn administratieve nota doet, stellen dat dit geneeskundig onderzoek door het Riziv diende te gebeuren, welk standpunt overgenomen werd in het vonnis van de arbeidsrechtbank. Wanneer art. 26 K.B. 17 november 1969 aan het Ministerie van Sociale Voorzorg een bepaalde keuze laat en zij die heeft gedaan, ziet de rechtbank niet in waarom dit ministerie op die keuze zou kunnen terugkomen, bovendien zonder enige reden op te geven.

Overwegende dat de procedure van aanvraag voor tegemoetkomingen aan minder-validen wettelijk bestaat uit verschillende onderdelen: namelijk de bepaling van de arbeidsongeschiktheid en de evaluatie van de bestaansmiddelen;

Uit sommige rechtspraak blijkt dat het Ministerie van Sociale Voorzorg soms tracht in een eerste fase de bestaansmiddelen vast te stellen om, indien zij te hoog zouden zijn, geen medisch onderzoek te laten uitvoeren.

Alzo blijkt uit de arresten van het Arbeidshof Antwerpen, afdeling Hasselt, van 9 november 1983 en 30 november 1989 inzake AR 320/81 in zake Maria P. t/ Belgische Staat, Ministerie van Sociale Voorzorg, dienst minder-validen (niet gepubliceerd) dat, zelfs wanneer vaststaat dat de inkomsten te hoog zijn, bedoelde dienst toch dient over te gaan tot een geneeskundig onderzoek, en dat, aangezien bedoeld ministerie niet vrijwillig hiertoe overging, het arbeidshof hiertoe een geneesheer-deskundige gelastte, en dat het arbeidshof vervolgens dit geschil terugstuurde naar het ministerie voor het uitrekenen van de actuele stand van bestaansmiddelen.

Overwegende dat, volgens een arrest van het Arbeidshof Brussel, 5e kamer, in zake Belg. Staat, Ministerie van Sociale Voorzorg, dienst minder-validen t/ Monique M., AR 16261, van 4 november 1985 (niet gepubliceerd), de administratieve beslissing van de dienst minder-validen «alleszins een geheel uitmaakt dat steunt op verschillende elementen, daarin begrepen de graad van invaliditeit», verder «dat alleszins het element 'graad van blijvende arbeidsongeschiktheid' een element uitmaakt van de administratieve beslissing waarrond het geschil bestaat en zodoende aan de arbeidsrechtbank voorgelegd kan worden»;

Dat in ieder geval blijkt dat het de minder-valide vrijstaat, naar eigen keuze, ofwel een volledige aanvraag om tegemoetkoming te doen, waarbij hij zowel een geneeskundig onderzoek zal ondergaan en het voorwerp zal zijn van een onderzoek naar de bestaansmiddelen, ofwel eerst alleen een geneeskundig onderzoek aan te vragen aan de dienst minder-validen, waarna hij op basis van de uitslag ervan, ook vrij beslist of hij zich wenst te onderwerpen aan een onderzoek naar zijn bestaansmiddelen, om als slot van de verschillende fases van de procedure tegemoetkomingen te krijgen als-

mede allerlei andere sociale voordelen van fiscale en sociale aard (o.a. inzake kijk- en luistergeld, telefoontarieven enz.). Deze laatste voordelen, waaraan geen voorwaarden inzake bestaansmiddelen gekoppeld zijn, worden door de verschillende besturen (PTT, dienst kijk- en luistergeld van het Ministerie van Financiën enz.) toegekend vanaf het ogenblik dat de minder-valide een attest voorlegt van de dienst minder-validen, waaruit het percentage blijvende arbeidsongeschiktheid blijkt;

Het medisch onderzoek met vaststelling van de blijvende arbeidsongeschiktheid is bijgevolg een deel van een hele procedure die o.a. kan leiden tot het toekennen van geldelijke tegemoetkomingen. Indien de arbeidsrechtbank bevoegd is voor geschillen inzake het geheel van bedoelde onderzoeks- en beslissingsprocedure, is zij logischerwijze ook bevoegd voor geschillen inzake elk onderdeel van deze administratieve procedure volgens de redenering «qui peut le plus, peut le moins».

Het vonnis van de arbeidsrechtbank gaat uit van de tekst van art. 582, 1°, Ger. W. volgens hetwelk de arbeidsrechtbank kennis neemt «1° van de beroepen tegen beslissingen van de minister ten aanzien van tegemoetkomingen voor minder-validen», zoals de tekst gewijzigd werd door wet van 27 juni 1969, om te beslissen dat het hier niet over zulk een beslissing gaat.

De arbeidsrechtbank put echter haar bevoegdheid ter zake niet alleen uit het Gerechtelijk Wetboek maar ook uit de wet van 27 juni 1969 op de tegemoetkomingen voor minder-validen, namelijk art. 29: «De geschillen die tot voorwerp hebben rechten, die voortvloeien uit deze wet behoren tot de bevoegdheid van de arbeidsrechtbank».

In een artikel «De afbakening van de bevoegdheid van de Raad van State en van de arbeidsgerechten», door O. De Leye, advocaat-generaal bij het Arbeidshof te Brussel in *R.W.*, 1975-76, stelt deze auteur dat de arbeidsgerechten volgens de artikelen 578 tot 583 Ger.W. niet alleen bevoegd zijn voor beroepen tegen volmaakte «administratieve rechtshandelingen» — welke als zodanig aan alle voorwaarden om geldig te bestaan beantwoorden — maar ook tegen bepaalde administratieve beslissingen (kol. 1641 en noot 13 waarbij o.a. art. 29 wet 27 juni 1969 op tegemoetkomingen aan minder-validen geciteerd wordt). Deze auteur citeert gevallen waarbij de Raad van State zich onbevoegd verklaart om kennis te nemen van zekere administratieve beslissingen, omdat zij slechts schijnbaar (zelfstandige) uitvoerbare administratieve beslissingen zijn, terwijl zij een onderdeel zijn van een procedure ingesteld voor sociale rechten en verplichtingen in een bepaalde materie en evenmin als een daarvan scheidbare handeling kunnen worden beschouwd. In casu ging het over de ambtshalve aansluiting van een zelfstandige bij de Nationale Hulpkas voor de Sociale Verzekeringen van Zelfstandigen; (kol. 1642, noten 15 tot 17).

Tevens kan het evenmin afhangen van het feit of een administratieve beslissing getroffen is door het orgaan dat volgens de regels van de administratie strikt bevoegd is, of de arbeidsrechtbank al dan niet bevoegd zou zijn. Overigens, volgens het Arbeidshof Antwerpen, afdeling Hasselt, 27 juli 1976, *R.W.*, 1977-78, 941, dienen inzake sociale reclassering van minder-validen «getroffen beslissingen voor de arbeidsrechtbank gebracht te worden, zonder onderscheid te maken naargelang de aangevochten handeling ter hoogte van de leidende ambtenaar, de raad van beheer of de toezicht-

houdende minister tot stand kwam of moest komen. Dit standpunt wordt overigens inzake bevoegdheid volledig goedgekeurd in de noot, getekend P., kol. 946), met o.m. verwijzing naar het hier reeds genoemde artikel van O. De Leye.

Overwegende dat daarenboven de bestreden beslissing wel degelijk uitgaat, volgens de kop van het «Ministerie van Sociale Voorzorg» en van de «Dienst van de Minder-validen»; dat verweerder op geen enkele wijze beweert dat bedoelde beslissing op een onregelmatige wijze is genomen, of dat de medische of andere dienst enige inwendige regeling van het Ministerie van Sociale Voorzorg heeft overschreden; dat bijgevolg vaststaat dat de minister van Sociale Voorzorg zelf bedoelde diensten zo heeft ingericht en hij verantwoordelijk is voor de beslissingen die hij opgedragen heeft aan zijn ambtenaren, also deze administratieve beslissing regelmatig getroffen is en dient te worden beschouwd als wettelijk uit te gaan van de bevoegde minister;

Overwegende ten slotte dat volgens dezelfde auteur O. De Leye «de arbeidsrechtbanken en -hoven krachtens de gewijzigde artt. 578 tot 583 Ger.W. beschikken over een algemene bevoegdheid inzake sociaal recht» (kol. 1639 plus noot 7);

Tevens citeert De Leye met instemming prof. A. Fettweis in zijn werk *De bevoegdheid* nr. 336 als volgt: «dat men ten onrechte uit de artt. 578 tot 581 Ger.W. zou afleiden dat de bevoegdheid van de arbeidsrechtbank beperkt is tot de aldaar uitdrukkelijk genoemde eisen. Volgens hem moet de aldaar gehanteerde wetgevingstechniek betreurd worden want zij zou ten onrechte een beperkende interpretatie van die bepalingen in de hand werken». Dit wordt tevens beaamd door prof. A. Fettweis in «Handboek Gerechtelijk Recht – Bevoegdheid», nr. 73, blz. 51, waarbij hij m.b.t. de indeling van de bevoegdheden aan het gewone gerecht (rechtbank van eerste aanleg) en de uitzonderingsgerechten (vrederechter, arbeidsrechtbank en rechtbank van koophandel) schrijft: «Zonder uit het oog te verliezen dat de rechtbank van eerste aanleg het gerecht voor het gemeen recht is, dienen wij te strikte interpretaties te vermijden, ervoor te zorgen dat elk uitzonderingsgerecht kennis neemt van de gezamenlijke problemen waarvan de behandeling bij de wet eraan is toevertrouwd.»

Overwegende dat hieruit blijkt dat de arbeidsgerechten ter zake bevoegd zijn *ratione materiae*; dat de territoriale bevoegdheid niet in geschil is.

...

NOOT – De bevoegdheid van de arbeidsrechtbank bij betwisting over diverse voordelen voor minder-validen

Het centrale probleem dat in bovenstaand vonnis aan de orde gesteld wordt, is dat van het medisch attest dat vereist wordt voor sociale en fiscale («diverse») voordelen voor gehandicapten. Voor deze diverse voordelen wordt een bepaald percentage van gehandicapt-zijn als voorwaarde gesteld. Dit percentage moet bewezen worden aan de hand van een medisch attest dat door een aantal diensten kan worden afgegeven.

Een van die diensten is de dienst voor tegemoetkomingen aan minder-validen van het Ministerie van Sociale Voor-

zorg. Deze dienst kan een attest afgeven voor vermindering van inkomensbelasting of van onroerende voorheffing (art. 6, § 6, W 7 december 1988, *B.S.*, 16 december 1988), voor vrijstelling van kijk- en luistergeld (art. 2 M.B. 4 februari 1988, *B.S.*, 17 februari 1988), voor vermindering of teruggave van B.T.W. bij aankoop van een wagen (art. 10 K.B. 29 december 1983, *B.S.*, 30 december 1983), voor vrijstelling van de verkeersbelasting (art. 5, § 1, 3°, W.I.G.B.), voor vrijstelling van de inschrijvingstaks van auto's (art. 4 K.B. 17 oktober 1980, *B.S.*, 30 oktober 1980), voor vrijstelling van registratierechten (art. 162, 36°bis en 40°, W.Reg.), voor het sociaal telefoontarief (art. 2 M.B. 29 juni 1989, *B.S.*, 30 juni 1989) en voor sociale huisvesting (art. 1, § 2, 5°, B.Vl. Ex. 12 oktober 1988, *B.S.*, 23 december 1988).

In elk van die wettelijke regelingen worden ook andere diensten vermeld die zo'n attest kunnen afgeven. Dit zijn o.a. het ziekenfonds, het Fonds voor Arbeidsongevallen, het Fonds voor Beroepsziekten, het Ministerie van Financiën.

Het medisch onderzoek in het kader van tegemoetkomingen aan gehandicapten zal dus vaak dienen als bewijs van invaliditeit voor het verkrijgen van diverse voordelen.

Dit onderzoek gebeurt door een geneesheer van de medische dienst van het Ministerie van Sociale Voorzorg of door een geneesheer-inspecteur van het R.I.Z.I.V. of door een geneesheer daartoe aangewezen door de minister (art. 16 K.B. 6 juli 1987, *B.S.*, 8 juli 1987). Deze laatste mogelijkheid bestond niet in de vroegere regeling, maar bleek noodzakelijk in de praktijk om te voldoen aan het stijgend aantal aanvragen.

De Arrondissementsrechtbank te Tongeren wees er in deze zaak dan ook terecht op dat het onderzoek uitgevoerd werd door een bevoegd persoon, i.e. een geneesheer van de medische dienst van het Ministerie van Sociale Voorzorg. De arbeidsrechtbank baseerde zich enkel op de regeling voor fiscale voordelen.

Voor de meeste diverse voordelen volstaat dit onderzoek. Alleen voor het sociaal telefoontarief worden ook de bestaansmiddelen nagegaan. Dit is ook het geval voor de tegemoetkomingen.

Het onderzoek naar de bestaansmiddelen vormt het centraal element van het administratief onderzoek. Dit gebeurt aan de hand van de aangifte van de bestaansmiddelen (art. 7 K.B. 17 november 1969, *B.S.*, 19 november 1969) of aan de hand van het aanslagbiljet der directe belastingen (art. 8 K.B. 6 juli 1987, *B.S.*, 8 juli 1987).

In bovenstaand vonnis wordt beweerd dat een gehandicapte het recht heeft om enkel een geneeskundig onderzoek aan te vragen aan de dienst voor tegemoetkomingen om daarna vrij te beslissen of hij ook het administratief onderzoek aanvraagt. De arrondissementsrechtbank baseert zich daarbij op een aantal onuitgegeven arresten (Arbh. Antwerpen, 9 november 1983 en 30 november 1989, *A.R.*, nr. 320/81) die oordelen dat, ook als vaststaat dat de inkomsten te hoog zijn om een tegemoetkoming te kunnen krijgen, de dienst voor tegemoetkomingen een medisch onderzoek moet uitvoeren.

Er is echter rechtspraak in tegengestelde zin. Een onderzoek naar de arbeidsongeschiktheid is immers zonder voorwerp wanneer het niet tot de toekenning van een tegemoetkoming kan leiden (Cass., 14 december 1987, *J.T.T.*, 1988, 137, *R.W.*, 1988, 1059, en *Arr. Cass.*, 1987-88, 489). Ook het Arbeidshof te Brussel (26 september 1988, *R.A.B.*, 1989, 25)

besliste dat een onderzoek naar de graad van invaliditeit nutteloos was, gezien de hoge bestaansmiddelen. Het hof volgde hierin de mening van de Belgische Staat, die beweerde dat een deskundigenonderzoek nutteloze kosten zou meebrengen, aangezien zelfs bij een invaliditeit van 100% de tegemoetkoming geweigerd zou worden wegens de hoge bestaansmiddelen. Hierbij merkte de staat op dat de dienst voor tegemoetkomingen niet verplicht is een onderzoek in te stellen, louter voor het verkrijgen van andere voordelen.

Bovendien bepalen de wetteksten (art. 15, derde lid, wet 27 juni 1969, *B.S.*, 15 juli 1969, en art. 10, derde lid, wet 27 februari 1987, *B.S.*, 1 april 1987) dat, wanneer er voldoende elementen zijn waaruit blijkt dat de aanvrager de voorwaarden om de tegemoetkoming te ontvangen niet vervult, dan de tegemoetkoming zonder nader onderzoek kan worden geweigerd.

Elke wettelijke regeling van de diverse voordelen wijst trouwens een instantie aan die, als er geen medisch attest afgegeven wordt, dit alsnog kan doen. Deze instantie is de Administratieve Gezondheidsdienst van het Ministerie voor Volksgezondheid en Gehandicaptenbeleid inzake kijk- en luistergeld, B.T.W., verkeersbelasting en sociale huisvesting. Voor fiscale aangelegenheden kan een beroep gedaan worden op een geneesheer-inspecteur van het R.I.Z.I.V. Alleen voor het sociaal telefoontarief is dan de medische dienst van het Ministerie van Sociale Voorzorg bevoegd. Aangezien dit het enige voordeel is waarvoor inkomensgrenzen in acht genomen worden, levert de hiervoor beschreven oplossing geen problemen op.

Het blijft dan nog de vraag of, als de dienst voor tegemoetkomingen dan toch een medisch onderzoek uitvoert, de arbeidsrechtbank bevoegd is bij een betwisting.

Een belangrijke strekking in de rechtsleer houdt er een strikte interpretatie op na van art. 582, 1°, Ger.W. (Fettweis, A., *Droit judiciaire privé*, Luik, U.P., 1980, 101; Fettweis, A. en De Leval, G., *Éléments de la compétence civile*, Luik, U.P., 1989, 213). Aangezien het medisch attest enkel dient om diverse voordelen te verkrijgen, is het geen beslissing van de minister ten aanzien van tegemoetkomingen aan minder-validen. Dus is de arbeidsrechtbank niet bevoegd. Deze strikte interpretatie wordt ook in de rechtspraak teruggevonden (Arbrb. Luik, 24 november 1972, *B.T.S.Z.*, 1975, 231). De Arrondissementsrechtbank te Charleroi (10 oktober 1989, *J.T.T.*, 1990, 294) oordeelde dat de rechtbank van eerste aanleg bevoegd is. De Arbeidsrechtbank te Charleroi (7 november 1989, *J.T.T.*, 295) besloot dat enkel de administratie bevoegd is.

Artikel 29 van de wet van 27 juni 1969 betreffende tegemoetkomingen aan minder-validen (*B.S.*, 15 juli 1969) en artikel 19 van de wet van 27 februari 1987 (*B.S.*, 1 april 1987) stellen de arbeidsrechtbank bevoegd voor de geschillen over de rechten ontstaan uit deze wet. Deze formulering laat een iets ruimere interpretatie toe.

Ook bepaalde rechtsleer (Laenen, W., *O.G.R.*, 1984; Elst, R., «Berechting der geschillen voor de arbeidsrechtbank», *B.T.S.Z.*, 1973, 346) en rechtspraak (Arbh. Brussel, 4 november 1985, onuitg., A.R., nr. 16/261, en Arbrb. Tongeren, 7 mei 1990, onuitg. A.R., nr. 2951/1989) hanteert deze extensievere interpretatie van de bevoegdheden van de arbeidsrechtbank. De arrondissementsrechtbank oordeelde eveneens in die zin en wees de zaak terug naar de arbeidsrechtbank.

Ten slotte is het zo dat, ten aanzien van het al dan niet bevoegd zijn van de arbeidsrechtbank, een verschillende houding wordt aangenomen, naar gelang van het aspect van de procedure dat benadrukt wordt. Als nadruk gelegd wordt op het feit dat het enige doel van het medisch onderzoek erin bestaat sociale of fiscale voordelen te verkrijgen, dan vormt het medisch onderzoek geen op zichzelf staande procedure, maar is het een van de elementen in een andere sociale of fiscale procedure en dan verklaarde de arbeidsrechtbank zich terecht onbevoegd.

Als echter benadrukt wordt dat de beoordeling van de ongeschiktheid gebeurt in het kader van de wetgeving inzake de tegemoetkomingen, door het personeel aangewezen door die wet, dat evalueert volgens de criteria en procedure uit diezelfde wet en dat naast de medische beslissing ook de administratieve beslissing neemt, dan gaat het om een procedure in het kader van de wet op de tegemoetkomingen en dan is de arbeidsrechtbank zonder twijfel bevoegd.

Griet Demeestere

Monitor Kulak en onderzoeker Instituut Sociaal Recht
K.U.Leuven

VREDEGERECHT TE SINT-NIKLAAS

1e KANTON – 20 MAART 1989

Rechter: de h. Van Gijsel

Advocaten: mrs. Peeters en Van Hulse

Onrechtmatige overheidsdaad – Gemeentelijke politie – Telefonische hulpoproep – Woning van waaruit de hulpoproep afkomstig is, gesloten – Inbeuken van deur

Als de gemeentelijke politie in de alarmcentrale een telefonische hulpoproep krijgt, zonder dat er aan de telefoon wordt gesproken, begaat zij geen fout wanneer zij zich onmiddellijk ter plaatse begeeft en, na te hebben vastgesteld dat de woning van waaruit de hulpoproep afkomstig is, gesloten is, de deur van die woning inbeukt.

V. t/ Stad Sint-Niklaas

1. Op 28 oktober 1987 ontvangt de politie van Sint-Niklaas een telefonisch bericht van de politie van Antwerpen, dat door het abonneenummer van de R.T.T. 03/777 3300, het alarmnummer 901 is gevormd, zonder spraak. De politie stelt vast dat dit het nummer is van de eiser en begeeft zich onmiddellijk ter plaatse. Op het eerste gezicht is er echter niets abnormaals te bespeuren, de woning is gesloten, geburen bevestigen dat het huis slechts door twee mensen is bewoond, de vrouw ligt in de kliniek en de man is gaan werken. Toch vindt de politie het noodzakelijk de deur in te beuken, maar in de woning is inderdaad niemand aanwezig, er is ook geen wanorde. Een slotenmaker wordt geroepen om de deur terug vast te maken en er wordt bericht gelaten, dat contact kan worden opgenomen met de politie.

Als de eiser thuiskomt, stelt hij dus de beschadigingen aan zijn deur vast, en de door de politie verstrekte uitleg over-

tuigt hem niet in die zin dat hij in ieder geval vergoed wil worden voor de geleden schade.

Omdat de verweerster weigert de schade te vergoeden, heeft de eiser de verweerster laten dagvaarden tot betaling van 8.705 frank.

...

2. De politie heeft van de feiten een proces-verbaal opgesteld, dat wordt voorgebracht.

Namens de dienst financiën van de verweerster wordt aan de hoofdcommissaris van politie van verweerster uitleg gevraagd: «Na ingewonnen inlichtingen blijkt het mogelijk dat via het hoofd van onze politiediensten een navraag kan worden gedaan bij de politie van de stad Antwerpen of een dergelijke oproep kan tot stand gekomen zijn wegens een defect aan de telefooninstallatie.»

Het origineel antwoord wordt niet voorgebracht. Wel antwoordt de hoofdcommissaris van de politie van Sint-Niklaas aan de diensten van financiën bij brief van 8 februari 1988.

Uit het antwoord blijkt: a) dat de politie van Antwerpen alle oproepen die in de alarmcentrale toekomen, noteert; de oproepen worden op band opgenomen en één maand bewaard; b) de oproep werd in casu gedaan om 10.25 uur en op de aflezing verscheen het telefoonnummer 777.33.00; c) «Op uw vraag of een dergelijke oproep tot stand kan komen wegens een defect aan de telefooninstallatie kunnen wij u niet onmiddellijk een passend antwoord geven. Wij hebben wel reeds vastgesteld dat telefonische oproepen aan telefoonnummers waarin de nummers 906 en 901 voorkomen, bv. 237.09.06, verkeerdelijk bij de alarmcentrale toekomen. Hier ligt dan klaarblijkelijk de fout bij de telefooncentrales van de R.T.T.»

De nota van de politie van Antwerpen, die de oproep noteerde, wordt bijgevoegd; het betreft wel degelijk nummer 777.33.00.

3. De aldus ingewonnen inlichtingen bevestigen volkomen het proces-verbaal opgesteld door de politie van Sint-Niklaas, nl. dat de politie werd gewaarschuwd door de politie van Antwerpen, dat het nr. 777.33.00 het alarmnummer had gevormd, zonder dat er iets werd bijgezegd.

De verweerster is niet verantwoordelijk a) voor de fouten die zouden gemaakt zijn door de politie van Antwerpen; b) voor een eventueel gebrekkige werking van de R.T.T.

Er dient dus enkel te worden onderzocht of de politie van Sint-Niklaas, met de voor haar als juist geldende gegevens, de deur van eiser mocht inbeuken, m.a.w. of de politie met voldoende voorzichtigheid heeft gehandeld en zo zulks niet het geval zou zijn, dient verder onderzocht of de verweerster aansprakelijk kan worden gesteld voor de aldus veroorzaakte schade.

4. Er dient een duidelijk onderscheid gemaakt te worden tussen de gedachtengang van de politie en die van de eiser: a) de politie verneemt dat vanuit de woning van de eiser, de alarmdienst is opgebeld en dat er niets werd bijgezegd; b) de eiser die op 28 oktober thuiskomt, zijn beschadigde voordeur ziet en via contact met de politie verneemt, dat de politie met geweld zijn woning is binnengedrongen, terwijl de eiser weet dat vanuit zijn woning, de alarmcentrale niet oproepen kan zijn.

De politie geeft toe dat alles goed afgesloten was.

Wat de eiser dan nog wel als het meest onrechtvaardig moet aanvoelen, is dat hij niet eens vergoed wordt voor de

geleden schade en dat hij een beroep op de rechter moet doen om die schade vergoed te zien.

Nogmaals herhalend dat verweerster niet aansprakelijk is voor de fouten die in Antwerpen of bij de R.T.T. zouden zijn gebeurd, is de verweerster niet aansprakelijk voor de door eiser geleden schade, omdat de politie op 28 oktober niet onrechtmatig heeft gehandeld.

In tegenstelling met de gedachtengang van de eiser, weet de politie dat vanuit de woning van eiser een hulpoproep is geschied; dit is voor verweerster de waarheid.

Als verweerster (de politie) voortgaande op de afwezigheid van wanorde, het gesloten zijn van de woning, het gezegde van de buur, concludeert dat een vergissing in het spel is, en niets doet, heeft ze geluk wanneer achteraf blijkt dat er ergens een vergissing is geschied.

Indien de politie niets doet en er is geen vergissing, er was toch hulpgeroep, dan heeft de politie geen aanvaardbare uitleg om haar niet-optreden te rechtvaardigen.

Als er toch iemand in nood verkeerde in de woning — er kunnen veel veronderstellingen gemaakt worden — dan krijgt de politie en terecht de volle lading.

Eiser wil dan nog aannemen dat de politie de toestand moest onderzoeken, maar dan niet met een dergelijke gehaastheid; hij vindt dat er tijd was om een beroep te doen op een slotenmaker, in welk geval er geen schade zou zijn ontstaan.

Ook deze redenering van de eiser is logisch, tenminste vanuit zijn standpunt, achteraf wetend dat er niets was of zelfs dat er niets kon zijn, daar de woning goed afgesloten was.

De politie is echter geconfronteerd met een hulpoproep, zonder spraak.

Principieel moet ieder tijdverlies vermeden worden, want tijdverlies kan onherstelbare schade veroorzaken; er bleef dus geen tijd over om een beroep te doen op een slotenmaker.

Indien er dreigend onheil was geweest, zou achteraf niet gezegd worden dat de hele operatie van de politie vanaf de hulpoproep om 10.25 uur tot het beëindigen van de operatie, slechts één uur verliep.

Bij dreigend onheil zou zeker beweerd worden dat, bij ontvangst van een hulpoproep, de politie zich niet te veel bijkomende vragen moet stellen, zoals het verhoor van een buur en het contact opnemen met de officier van politie, om het telefoonnummer opnieuw te vormen.

In dat geval zou gezegd worden en terecht, dat de politie handelend moet optreden en geen tijd verloren mag laten gaan.

Conclusie

A. Door de politie van Sint-Niklaas is geen fout begaan; eerder moet vastgesteld worden dat bij een hulpoproep, nog vlugger kan worden gehandeld.

B. De eiser kan dan ook geen vergoeding krijgen voor de geleden schade van de verweerster, die alleen tot vergoeding verplicht kan worden, indien zij een fout heeft begaan. Die fout is er niet, en overigens kan zo maar niet iedere «fout» aanleiding geven tot vergoeding.

C. De verweerster heeft de plicht met gelden die aan de gemeenschap toebehoren, zuinig te handelen en dit binnen de wettelijke beperkingen.

Zal er iemand verweerster iets verwijten, indien zij toch de eiser schadeloos stelt?

Die schadeloosstelling zou redelijk zijn, maar er is geen rechtsgrond om de verweerster daartoe te verplichten; er blijft altijd een onderscheid tussen recht en rechtvaardigheid; dat onderscheid dient zoveel mogelijk beperkt te worden.

HOGE MILITIERAAD

11 DECEMBER 1989

Voorzitter: de h. Van Hecke

Advocaat: mr. Bergé

Dienstplicht – Uitstel – Doctoraatsstudent

Wanneer een licentiaat in de scheikunde aan een universiteit volledige dagcursussen van doctor in de scheikunde blijkt te volgen en die specialiteit minstens twee jaar duurt en rechtstreeks verband houdt met zijn basisopleiding, heeft hij recht op het in art. 10, § 3, Dienstplichtwet bepaalde uitstel.

Van H.

Overwegende enerzijds dat het uitstel, bepaald bij art. 10, § 2, 1°, van de Dienstplichtwet slechts kan worden verleend tot en met de lichting, genoemd naar het jaar waarin de dienstplichtige de leeftijd van 25 jaar bereikt;

Overwegende dat appellant met de lichting 1990 26 jaar wordt, zodat hij wegens zijn leeftijd geen recht meer heeft op dat uitstel;

Overwegende anderzijds dat uit de bijgebrachte stukken blijkt dat appellant tijdens het academiejaar 1988-1989 volledige dagcursussen volgt van doctor in de scheikunde;

dat blijkens de verklaring van 21 juni 1989 van prof. dr. J.P., verbonden aan de Katholieke Universiteit Leuven, departement scheikunde, deze specialisatie minstens twee jaar duurt en rechtstreeks verband houdt met de basisopleiding van appellant als licentiaat scheikunde;

Overwegende dat de Raad in de gegeven omstandigheden van oordeel is dat aan alle voorwaarden van art. 10, § 3, van de Dienstplichtwet voor de inwilliging van het gevraagde uitstel is voldaan;

...

NOOT – *Uitstel om studieredenen – Art. 10, § 3, Dienstplichtwet*

Uitstel om studieredenen wordt geregeld door art. 10, §§ 1, 3°, 2 en 3 van de Dienstplichtwet. Voornamelijk de uitstelmogelijkheid tot 28 jaar als bepaald in art. 10, § 3, is grondig gewijzigd door de wet van 16 juni 1987 houdende wijziging van de Dienstplichtwet, gecoördineerd op 20 april 1962 en van de wetten houdende het statuut van de gewetensbezwaarden, gecoördineerd op 20 februari 1987 (B.S., 19 juni 1987).

Uitstel tot 28 jaar is afhankelijk van het vervullen van een aantal voorwaarden. Art. 10, § 3, bepaalt allereerst dat de aanvrager regelmatig de volledige dagcursussen moet volgen aan een universiteit of erkende of gesubsidieerde inrichting van hoger onderwijs. Studies in het buitenland zijn eveneens

erkend mits het studies betreft aan een buitenlandse universiteit of gelijkwaardige inrichting van hoger onderwijs.

Vervolgens moet de studiecycclus met inbegrip van de specialisaties die rechtstreeks verband houden met deze studie, ten minste zes jaar bedragen. Vóór de wetswijziging van 16 juni 1987 gaven slechts de in de wet limitatief opgesomde opleidingen zoals studies in de geneeskunde, veeartsenijkunde, burgerlijk mijnningenieur en licentiaat of doctoraat in de kernwetenschappen recht op studie-uitstel tot 28 jaar.

De huidige tekst van art. 10, § 3, is dus verruimd tot elke studiecycclus van ten minste zes jaar. Wanneer het een specialisatie betreft, mag de basisopleiding samen genomen worden met de specialisatie voor de berekening van de studieduur indien een rechtstreeks verband kan worden bewezen tussen de studiecycli. De specialisatie dient in voorkomend geval reeds aangevat te zijn tijdens de referentieperiode, aldus de minister van Binnenlandse Zaken in een antwoord op een parlementaire vraag dienaangaande (Vr. en Antw., Kamer, B.Z. 1988, 4 maart 1988, 196, vraag nr. 20). Dit standpunt werd overigens bevestigd door het Hof van Cassatie op 11 augustus 1988 (Arr. Cass., 1987-88, nr. 692).

De toepassing van dit artikel roept echter heel wat vragen op in de praktijk. Bovenstaande uitspraak van de Hoge Militieraad heeft betrekking op de vraag of een doctoraatsstudent valt onder de toepassing van art. 10, § 3. Ook zorgt de toetsing van het rechtstreeks verband tussen de opleidingen voor heel wat problemen. In de marge wordt nader ingegaan op het juridisch belang van een uitstelaanvraag in het licht van de wijziging van de Dienstplichtwet door de wet van 16 juni 1987.

1. Door de uitspraak van de Hoge Militieraad van 11 december 1989 wordt bevestigd dat uitstel kan worden verleend aan een student die als doctoraatsstudent is ingeschreven aan een universiteit, mits aan de andere voorwaarden van art. 10, § 3 is voldaan. Deze uitspraak werd bevestigd in een soortgelijke zaak op 29 januari 1990 (Neyts K., 90/82, onuitg.). De militieraden van de respectieve provincies waar de vragen tot uitstel in eerste aanleg waren behandeld, hadden de aanvragen verworpen onder de laconieke argumentatie dat «de aard van de studie» niet beantwoordde aan de vereisten gesteld door de wet. Op de zitting werd echter mondeling meegedeeld dat een doctoraatsstudent niet kan worden geacht volledig dagonderwijs te volgen.

In de Dienstplichtwet wordt geen definitie gegeven van het begrip dagonderwijs, dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld de definiëring van dit begrip in de Kinderbijslagwetgeving. Het K.B. van 30 december 1975 tot vaststelling van de voorwaarden waaronder kinderbijslag wordt verleend ten behoeve van een kind dat onderwijs volgt, bepaalt ter uitvoering van art. 62, § 4, van de Kinderbijslagwet Werknemersomstandig de term dagonderwijs (artt. 1 tot en met 8). In de Dienstplichtwet worden geen criteria bepaald en ook de parlementaire voorbereiding brengt weinig klaarheid. Het komt aan de militieraden en de hoge militieraad toe in voorkomend geval op onaantastbare wijze in feite vast te stellen of aan de voorwaarden van dagonderwijs is voldaan. Uit een analyse van de rechtspraak zoals deze zich heeft ontwikkeld na de publikatie van het K.B. van 30 april 1962 houdende coördinatie van de Dienstplichtwet, kan worden gesteld dat studie-uitstel voor dagonderwijs verleend wordt tot de leeftijd bepaald in de wet, aan studenten die zich in hoofdzaak aan de studie wijden en daartoe regelmatig zijn ingeschre-

ven. Volgens een constante rechtspraak wordt aldus geen studie-uitstel verleend aan studenten die enkel avond- of weekendonderwijs volgen, enkel als vrij student of als student bis zonder lesvolgen zijn ingeschreven (voor een overzicht van de rechtspraak van de Hoge Militieraad, zie Van Eecke, H., *Dienstplicht*, A.P.R., 1980, nr. 195-196). Anderzijds is het niet relevant of de betrokken student rechtgevend is op de kinderbijslag of als subsidieerbare student in aanmerking komt voor overheidstoelagen. Het zich wijden aan een studie met een bepaald opgelegd programma is het criterium. Zo werd «International, educational organization Up With People» beschouwd als een onderwijsinstelling in de zin van art. 10, § 1, 3°, aangezien het regelmatig gegeven vast aantal lesuren, aangevuld met culturele en educatieve activiteiten (samen ongeveer vijftig uren per week) dient te worden beschouwd als het regelmatig volgen van volledige dagcursussen (H.M.R., 4 oktober 1988, in zake *De Wolf*, 89/26, onuitg.).

De Hoge Militieraad beslist terecht dat een doctoraatsstudent volledig dagonderwijs volgt aangezien de studie-opdrachten en het wetenschappelijk onderzoek, het volgen van seminars en het laboratoriumwerk permanente aanwezigheid vereisen. Dit wordt overigens geattesteerd door de onderwijsinstellingen. De doctoraatsstudent bereidt zich voor op het behalen van een wettelijk erkend doctoraatsdiploma in een discipline waarin hij reeds een noodzakelijk (licentiaats)diploma heeft verworven. Dat een doctoraatsstudent ook vóór de wetwijziging van 16 juni 1987 reeds als volwaardig student werd beschouwd, kan onder meer afgeleid worden uit de voormalige tekst van art. 10, § 3, waarbij niet alleen aan licentiestudenten in de kernwetenschappen, maar ook aan doctoraatsstudenten in dezelfde discipline uitstel tot 28 jaar werd verleend.

2. De militierechtscolleges onderzoeken op onaantastbare wijze in feite het rechtstreeks verband tussen opeenvolgende studiecycli. In gevallen waarin de specialisatie slechts kan worden gevolgd na het behalen van één bepaald diploma, is er weinig discussie. Dit is bijvoorbeeld het geval voor de studie in het notariaat, die enkel toegankelijk is voor licentiaten in de rechten, of voor de studie tot het verkrijgen van de titel van mijningenieur, die enkel toegankelijk is voor burgerlijke ingenieurs. Moeilijker wordt het wanneer de specialisatie voor verschillende voorafgaande disciplines toegankelijk wordt. De militieraden en zeker de Hoge Militieraad onderzoeken in concreto en op overlegging van attesten of het rechtstreeks verband eventueel aangetoond kan worden (H.M.R., 5 maart 1990, in zake *Paulissen G.*, 90/176 onuitg.; verband tussen licentie in de scheikunde en landbouwingenieur). In sommige gevallen is er op het eerste gezicht helemaal geen aanwijsbaar rechtstreeks verband, maar toch kan, na grondig onderzoek van het individueel studiecursus, het rechtstreeks verband als bewezen worden beschouwd. Dit was bijvoorbeeld het geval voor een student, licentiaat in de psychologie, die verder informatica studeerde. Hij kon aantonen dat deze tweede studie noodzakelijk was om doctoraatsstudies in de psychologische wetenschappen met vrucht aan de vatten (M.R., W.VI., 13 december 1988, in zake *Christaens, D.*, onuitg.). Of nog het geval van een slavist die verder economie studeerde. Hij kon aantonen dat hij reeds tijdens zijn studie in de slavische talen bijzondere vakken economie volgde en dat beide diploma's noodzakelijk waren voor het verkrijgen van een onderzoeks-

beurs (M.R., Brabant, 22 november 1988, in zake *R. M.*, onuitg.). Het hoeft echter geen betoog dat de aanvrager over de nodige attesten dient te beschikken.

Uit een analyse van diverse uitspraken ter zake van de militierechtscolleges kan gesteld worden dat het rechtstreeks verband in concreto dient te worden getoetst. Elementen hierbij zijn o.m. de vaststelling dat het eerste behaalde diploma een noodzakelijke (zij het niet exclusieve) toegangsvoorwaarde is voor het volgen van de tweede opleiding. Of nog de vaststelling dat uit het onderzoek van het individuele curriculum van de aanvrager het rechtstreeks verband blijkt.

3. Waarom vragen studenten zo lang studie-uitstel? Uiteraard is er het evidente studiebelang. Maar dat is niet altijd de enige reden. Meestal heeft men immers voldoende tijd om een bijkomende studie af te maken aangezien men bij een regelmatige aanvraag voor studie-uitstel in het laatste jaar verbonden wordt met een lichting van twee jaar later. Een bijkomende opleiding van twee jaar kan dus zonder problemen voltooid worden, zelfs al vraagt men geen supplementair uitstel. Bovendien kan verdaging van oproeping om studieredenen aangevraagd worden met toepassing van art. 14 van het K.B. van 26 maart 1990 betreffende de aanwijzing van de dienstplichtigen en hun oproeping voor de dienst (*B.S.*, 19 april 1990) ter uitvoering van art. 9 van de wet van 22 december 1989 betreffende het statuut van de dienstplichtigen (*B.S.*, 19 januari 1990).

Naast het studiebelang heeft de dienstplichtige soms alle redenen om bijkomend studie-uitstel te vragen om aldus verbonden te worden met een volgende lichting. Zo behoudt hij immers de mogelijkheid om op een later tijdstip nog een regelmatige aanvraag te kunnen indienen tot bv. vrijlating op morele grond. De problematiek van de regelmatige aanvraag kwam aan de orde bij de wijziging van de Dienstplichtwet door de wet van 16 juni 1987 wat de aanvraagtermijn betreft voor een vrijlating of een vrijstelling. De artt. 12, § 2, en 20, § 3, van de Dienstplichtwet, als gewijzigd door bovenvermelde wet, bepalen immers dat een aanvraag tot vrijlating op morele grond in bepaalde omstandigheden na de wettelijke aanvraagtermijn kan worden ingediend, doch steeds moet dit gebeuren vóór 1 januari van het lichtingsjaar. Dezelfde regel geldt voor de vrijstelling als ontwikkelingswerker als bepaald door art. 16 van de Dienstplichtwet (art. 18 K.B. 30 juli 1987 tot uitvoering van de Dienstplichtwet, gecoördineerd op 30 april 1962, *B.S.*, 18 augustus 1987, als gewijzigd door K.B. 8 november 1988, *B.S.*, 6 december 1988).

Veel dienstplichtigen die na de wettelijke aanvraagtermijn slechts aan de inhoudelijke voorwaarden opgelegd door de wet kunnen voldoen, komen in tijdnood wanneer ze geen uitstel hebben gevraagd. In sommige gevallen kan geen aanvraag tot vrijlating meer regelmatig worden ingediend, zelfs al voldoet de dienstplichtige aan de grondvoorwaarden. Dat zal bijvoorbeeld het geval zijn wanneer twee broers tot dezelfde lichting behoren en samen afstuderen. Wanneer de ene broer zijn dienst aanvat en de andere broer op dat ogenblik aan de voorwaarde opgelegd door art. 13 voldoet, kan deze laatste geen regelmatige aanvraag tot vrijlating op morele grond meer indienen na 1 januari van zijn lichtingsjaar.

In de parlementaire voorbereiding werd veel aandacht besteed aan dit probleem (ontwerp van wet nr. 370 houdende wijziging van de Dienstplichtwet, *Senaat*, 1986-87, pp. 3, 4, 5, 30 en 31) en na de publikatie van de wet van 16 juni

1987 werden hieromtrent diverse parlementaire vragen gesteld (o.m. Vraag nr. 2 van P. Breyné van 5 februari 1988, *Vr. en Antw., Kamer*, 1987-88, 84; Vraag nr. 70 van M. Olivier van 15 juli 1988, *Vr. en Antw., Kamer*, 1987-88, 1694). Wijzigingen van de wet werden echter niet in overweging genomen met het argument dat de gelijkwaardige behandeling van alle dienstplichtigen van een zelfde lichting niet in gedrang mocht komen (ontwerp nr. 370, *o.c.*, 30 en 31).

Ook in de techniek van de verdaging van oproeping kan geen oplossing gevonden worden aangezien de lichting niet gewijzigd wordt bij een verdaging (art. 9, Wet 22 december 1989 betreffende het statuut van de dienstplichtigen, *B.S.*, 19 januari 1990).

Sedert de wijziging van de dienstplichtwetten door de wet van 16 juni 1987, kan men stellen dat het belang van het studie-uitstel toegenomen is. Niet alleen de verlenging van de studies verklaren dit fenomeen, maar ook procedureregels liggen hieraan ten grondslag. Studenten die goed hebben geïnformeerd, kennen het belang van een supplementair uitstel!

L. Van Hoestenbergh

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Hof van Cassatie (1e Kamer), 19 oktober 1990

Pand – Inpandgeving van roerende schuldvordering – Art. 2075 B.W. – Betekening – Vermelding van maximumbedrag tot beloop waarvan het pand gevestigd wordt – Niet vereist

Eiser voert tegen het bestreden arrest (Hof Antwerpen, 17 mei 1989) een schending aan van de artt. 1690, 2074, 2075 en 2084 B.W., alsmede van art. 1 van de wet van 5 mei 1872 betreffende het pand en de commissie. Het middel wordt als volgt verworpen:

«Overwegende dat in het middel wordt gesteld dat aan het vereiste van betekening niet wordt voldaan als de akte van betekening niet vermeldt tot beloop van welk maximumbedrag het pand gevestigd werd;

«Overwegende dat door de in het middel aangewezen wetsbepalingen niet vereist wordt dat de akte van betekening zodanige vermelding bevat.»

(Voorzitter-rapporteur: de h. Caenepeel – Openbaar ministerie: de h. D'Hoore – Advocaten: mrs. Bützler en Nelissen Grade – In de zaak: Polder Vliet en Zielbeek t/ N.V. K. e.a.)

Hof van Cassatie (1e Kamer), 19 oktober 1990

Onteigening – Spoedprocedure – Onteigeningswet 1962, art. 3 – Vordering op eenzijdig verzoekschrift – Handtekening van advocaat niet vereist

Het eerste middel van het cassatieberoep tegen het bestreden arrest (Hof Brussel, 7 maart 1989) wordt als volgt verworpen:

«Overwegende dat, blijkens het voorschrift van artikel 3, eerste lid, van de Onteigeningswet 1962, de onteigenaar ter griffie van het vrederechter dag en uur te zien bepalen waarop de onteigenaar, de eigenaars en vruchtgebruikers van de betrokken percelen gedagvaard worden om op de plaats van de te onteigenen percelen voor de rechter te verschijnen;

«Dat, nu dit verzoekschrift er niet toe strekt een bepaald standpunt aan de rechter uit te leggen doch er alleen toe strekt de onteigenaar de mogelijkheid te bieden de eigenaars en vruchtgebruikers van de te onteigenen percelen te dagvaarden op een dag en uur waarop de vrederechter aanwezig kan zijn, de voorschriften van de artikelen 1026, 5°, en 1027 van het Gerechtelijk Wetboek er niet op toepasselijk zijn.»

(Voorzitter: de h. Caenepeel – Rapporteur: de h. Verougstraete – Openbaar ministerie: de h. D'Hoore – Advocaten: mrs. Houtekier en Claeys Bouuaert – In de zaak: P. en I. t/ Wegenfonds)

Hof van Cassatie (2e Kamer), 13 november 1990

Burgerlijke partij – Rechtstreekse dagvaarding – Consignatie – Niet voorgeschreven op straffe van nietigheid – Gevolgen

Op het cassatieberoep van de burgerlijke partijen wordt het bestreden arrest (Hof Antwerpen, 27 september 1989) om de volgende redenen vernietigd:

«Overwegende dat, krachtens de artikelen 5 van de wet van 1 juni 1849 en 108 van het Algemeen Reglement op de gerechtskosten in strafzaken de burgerlijke partij die rechtstreeks dagvaardt, gehouden is ter griffie een som te deponeren die vermoedelijk nodig is voor de kosten der rechtspleging, en een aanvullende som moet deponeren wanneer de eerste ontoereikend is;

«Overwegende dat deze consignatie niet op straffe van nietigheid is voorgeschreven; dat het ontbreken ervan weliswaar weerslag kan hebben op het al dan niet aanvatten of voortzetten van de behandeling van de zaak door de rechter, maar op zichzelf de regelmatigheid van de dagvaarding of de ontvankelijkheid van de door die dagvaarding bij de rechter aanhangig gemaakte strafvordering en civielrechtelijke vordering niet aantast;

«Overwegende dat te dezen de eisers F. en De V. verweerder rechtstreeks hebben gedagvaard voor de correctionele rechtbank, zonder enige som ter griffie te deponeren;

«Overwegende dat, nu de strafvordering niet onontvankelijk was, het hof van beroep niet vermocht de civielrechtelijke vorderingen van de eisers om de vermelde reden niet ontvankelijk te verklaren;

«Dat het middel in zoverre gegrond is;

«En overwegende dat de hierna uit te spreken vernietiging van de beslissingen op de civielrechtelijke vorderingen van de eisers tegen verweerder de vernietiging meebrengt van de beslissing op de strafvordering tegen verweerder waarbij

de appelrechters zich het recht ontzeggen over de strafvordering uitspraak te doen.»

(Voorzitter: de h. Boon – Rapporteur: de h. De Baets – Openbaar ministerie: de h. Declercq – Advocaat: mr. Gérard – In de zaak: F. e.a. t/ De G.)

NOOT – Zie ook Cass., 25 februari 1929, *Pas.*, 1929, I, 110; P. Veaux-Fournerie, «L'obligation de consignation imposée à la partie civile», in *Mélanges en l'honneur du doyen P. Bouzat*; A. Vandeplas, «Consignatie van de rechtstreeks dagende partij», nr. 4 in *Comm. Strafr.*

WETGEVING IN KORT BESTEK

Onder de zorg van het departement rechten van de U.I.A.

Aan het nazien van het Staatsblad van februari 1990 verleenden hun medewerking: W. Lambrechts (coördinator), E. De Bruyne en R. Janvier.

Inschrijvingstaks personenwagens

In een arrest van 10 april 1984 oordeelde het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschap te Luxemburg dat de systematische toepassing van een minimummaatstaf van heffing, zijnde de catalogusprijs voor nieuwe wagens, niet in overeenstemming was met de mogelijkheden ter bestrijding van de fraude en de belastingontwijking, bedoeld in de zesde richtlijn van de Raad van de Europese Gemeenschappen.

Met het oog op het voorkomen van belastingontwijking en om het budgettair verlies voortvloeiend uit de opheffing van de minimummaatstaf, zijnde de catalogusprijs, te compenseren, werd bij wet van 31 juli 1984 (*B.S.*, 3 januari 1985) een correctief ingevoerd, namelijk een beperking voor die voertuigen van de vrijstelling van de inschrijvingstaks wegens betaling van de B.T.W., zodat die taks verschuldigd werd, naar gelang van het geval, tegen het tarief van 25 of 33%, over het verschil tussen de catalogusprijs en de werkelijke verkoopprijs waarover de B.T.W. werd geheven. Die nieuwe regeling leidde tot een nieuw arrest van veroordeling van 4 februari 1988.

De wet van 17 januari 1990 tot wijziging van het Wetboek der met het zegel gelijkgestelde taksen (*B.S.*, 6 februari 1990) had tot doel de door het Hof van Justitie gelaakte bepalingen inzake inschrijvingstaks op te heffen en aan de betrokkenen de mogelijkheid te bieden de teruggave van de tussen 10 april 1984 en 4 februari 1988 ten onrechte betaalde belasting te krijgen. De praktische regeling werd uitgewerkt in het K.B. van 24 januari 1990 dat eveneens werd gepubliceerd in het *B.S.* van 6 februari 1990. De aanvragen tot terugbetaling moesten worden ingediend vóór 31 mei 1990. Aanvragen die na die datum worden ingediend zijn enkel geldig indien de periode van vijf jaar na de eerste inschrijvingsdatum van het voertuig op dat moment nog niet verstreken is.

De teruggaafoperatie blijkt voor de schatkist nogal mee te vallen: heel wat automobilisten blijken niet meer in het bezit te zijn van de oorspronkelijke factuur die de aanvraag moet vergezellen.

W.L.

Rechtspersonenbelasting: openbare kerkelijke instellingen

Door de artikelen 10 en 11 van de wet van 19 juli 1979 werden wijzigingen aangebracht in de artikelen 137 en 138 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen met betrekking tot de rechtspersonenbelasting. Door deze wijzigingen ondergaan sommige aan de rechtspersonenbelasting onderworpen belastingplichtigen een afzonderlijke aanslag op een bepaald gedeelte van de onroerende inkomsten die ze met ingang van 1 januari 1980 verworven hebben.

Bedoelde afzonderlijke aanslag is verschuldigd door alle aan de rechtspersonenbelasting onderworpen belastingplichtigen, met uitzondering van onder meer de Staat, de provincies, de gemeenten, de agglomeraties, de O.C.M.W.'s en de intercommunale O.C.M.W.'s. Aangezien het doel, de opdracht en de verplichtingen van de openbare kerkelijke instellingen, d.w.z. de besturen belast met het beheer van de goederen bestemd voor de uitoefening van de verschillende erediensten, dezelfde zijn als die van de O.C.M.W. en de intercommunale O.C.M.W., horen ze derhalve op fiscaal gebied op dezelfde wijze te worden behandeld. Deze gelijk-schakeling wordt verwezenlijkt door de wet van 17 januari 1990 tot wijziging van de artikelen 136 en 137 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen (*B.S.*, 10 februari 1990) die daarnaast duidelijk stelt dat de openbare kerkelijke instellingen aan de rechtspersonenbelasting onderworpen zijn.

E.D.B.

Vlaams financieringsfonds

Om de gemeentefinanciën te verlichten en de terugkeer naar een financieel herstel te vergemakkelijken, werd bij K.B. nr. 208 van 23 september 1983 (*B.S.*, 7 oktober 1983) een Hulpfonds tot financieel herstel van de gemeenten opgericht om aan de gemeenten voorschotten te kunnen geven voor de afbetaling van hun leningen.

Ofschoon sinds 1 januari 1989 de Gewesten bevoegd zijn voor de algemene financiering van de gemeenten, blijft het nationale Hulpfonds tot einde 1996 bestaan voor de prefinitanciering van de aflossingen en de rentelasten op de uitstaande schuld, alsook voor de invordering via de Gewesten van de inbare schuldvorderingen van de gemeenten. Op hun beurt treden de Gewesten dan in de plaats van het Hulpfonds als schuldeiser van de gemeenten. Nu werd voor het Vlaamse Gewest bij decreet van 20 december 1989 (*B.S.*, 22 februari 1990) een Vlaams financieringsfonds tot herstel van de gemeentefinanciën opgericht dat zal zorgen voor de naleving van de verplichtingen van het Vlaamse Gewest tegenover het nationaal Hulpfonds en voor de recuperatie van de schuldvorderingen ten aanzien van de steden Antwerpen en Gent.

Bij besluit van de Vlaamse Executieve van 22 december 1989, dat eveneens werd gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad van 22 februari 1990, werd dit decreet praktisch uitgevoerd.

W.L.

Kruispuntbank van de sociale zekerheid

De wet van 15 januari 1990 (*B.S.*, 22 februari 1990; errata, *B.S.*, 2 juni 1990 en *B.S.*, 2 oktober 1990) legt de basisregels vast met het oog op de oprichting en de organisatie van een Kruispuntbank van de sociale zekerheid. Deze wet is reeds een eerste maal gewijzigd bij wet van 6 augustus 1990 (*B.S.*, 2 oktober 1990).

De Kruispuntbank heeft allereerst tot taak bij de diverse sociale-zekerheidsinstellingen alle sociale gegevens op te vragen die betrekking hebben op de identificatie van de personen en die de onderscheiden instellingen nodig hebben voor de toepassing van de sociale zekerheid. Daarnaast verzamelt de Kruispuntbank alle sociale gegevens die nuttig kunnen zijn voor de kennis, de conceptie en het beheer van de sociale zekerheid, en slaat die in anonieme vorm op. Verder werd de Kruispuntbank belast met enerzijds de organisatie van de uitwisseling van sociale gegevens tussen de sociale-gegevensbanken, en anderzijds de coördinatie van de samenwerking tussen de sociale-zekerheidsinstellingen onderling en met het Rijksregister. De Kruispuntbank is verplicht een repertorium bij te houden dat per persoon aan geeft welke gegevens beschikbaar zijn en waar ze worden bewaard.

Het is de bedoeling dat de Kruispuntbank een centrale plaats inneemt in de informatiestroom van de sociale zekerheid. De verschillende instellingen van sociale zekerheid zouden over de bank elkaars informatie kunnen opvragen, zodat zij zich niet opnieuw tot de rechthebbenden moeten wenden. Via het identificatienummer van het Rijksregister worden alle gegevens uitwisselbaar. De verdere concrete modaliteiten voor de werking van het netwerk zullen evenwel bij koninklijk besluit moeten worden vastgelegd.

In de wet van 15 januari 1990 wordt ruime aandacht besteed aan de bescherming van de sociale gegevens, of – ruimer gesteld – van de privacy. Deze maatregelen zijn zeer verscheiden. Zo wordt in eerste orde het recht erkend van het individu op mededeling van zijn persoonlijke sociale gegevens, waarop de beoordeling van zijn rechten gebaseerd is. Het spreekt voor zich dat die gegevens moeten worden verbeterd, wanneer ze blijken onjuist, onvolledig of onnauwkeurig te zijn. Verder kan een ieder ook de uitwisseling of het gebruiksverbod eisen van gegevens die overbodig zijn of die op onrechtmatige of onregelmatige wijze zijn verkregen. Elke sociale-zekerheidsinstelling, evenals de Kruispuntbank zelf, is verplicht de nodige maatregelen te treffen om een perfecte bewaring van de sociale gegevens van persoonlijke aard te verzekeren. Zo zal iedere instelling moeten overgaan tot de aanwijzing van een verantwoordelijke gegevensbank-beheerder. Voor medische gegevens wordt een extra-beveiliging ingebouwd en wordt een geneesheer met het toezicht belast.

Het vrij klassiek samengestelde beheerscomité zal worden bijgestaan door een Algemeen Coördinatiecomité. Daarnaast wordt een sleutelrol toebedeeld aan het Toezichtcomité, bestaande uit een onafhankelijke voorzitter, twee

rechtsgeleerden, twee deskundigen in de informatica en een geneesheer.

Een reeks koninklijke besluiten van 13 augustus 1990, 6 september 1990, 18 september 1990 en 9 oktober 1990, gepubliceerd in het *B.S.*, van 6 december 1990, maken de Kruispuntbank operationeel met ingang van 1 januari 1991.

R.J.

BOEKEN

G.P. HOEFNAGELS, **Samen trouwen, samen scheiden**, Zwolle, Tjeenk Willink, 1990, tweede herziene en uitgebreide druk, 160 pp.

De auteur is academisch actief als hoogleraar familie- en jeugdrecht en criminologie aan de Erasmus Universiteit te Rotterdam, en politiek als senator voor D'66.

Het betreft een volledig herziene en uitgebreide versie van een voor het eerst in 1986 uitgegeven boek. Het handelt over de scheidingsbemiddeling als een methode van recht, psychologie en scheidingskunde.

Hoefnagels is sinds meer dan vijftien jaar actief in de echtscheidingsbemiddelingspraktijk. Het boek is dan ook de neerslag van zijn praktijkervaring en van de inzichten verworven op basis van vooral Angelsaksische literatuur.

Het uitgangspunt is dat wij in het Westen over het algemeen wel knap zijn in oplossingen voor technische vraagstukken, maar arm aan oplossingen voor conflicten tussen mensen.

De nadelen van de traditionele tweepartijenstrijd in echtscheidingszaken zijn bekend: overdreven lange duur van de procedures; gesegmenteerd verloop ervan (vgl. in België: voorlopige maatregelen, echtscheiding zelf, alimentatie – en kinderen – na echtscheiding, vereffening-verdeling); in de beleving van de scheidenden gaat de procedure buiten hen om; echtscheidingsprocedures kosten veel, zowel voor de scheidenden als voor de overheid; enz. Als voordelen van de scheidingsbemiddeling haalt de auteur o.m. aan: het proces verloopt als één geheel; de scheidenden hebben hun echtscheiding zelf in handen; het conflict krijgt kans om zakelijker van aard te worden; het werkt kostenbesparend; de geestelijke (en lichamelijke) gezondheid van de scheidenden wordt niet aangetast of zelfs verbeterd. De auteur pleit ervoor dat de wetgever en de rechtspraak in familierechtelijke, en vooral in echtscheidingszaken, primair zoeken naar het stimuleren van overeenkomsten tussen partijen. Aldus zou een nieuwe echtscheidingscultuur moeten groeien, i.p.v. de gedachte dat echtscheiding noodzakelijk schuld, agressie en strijd moet betekenen.

De auteur beschrijft vervolgens het psychologische proces van scheiden in termen van factoren, fasen en patronen. Dit psychologische proces begint bij de scheidingssignalen, die in een beperkt aantal gevallen leiden tot een begin van verbetering van het huwelijk. Als dat niet zo is, volgt een toestand van duurzame ontwrichting van het huwelijk. De daaropvolgende periode is die van de scheidingsoverweging, die omschreven wordt als een «frustratie-cyclus» of een «spiraal die de diepte indraait». De vaak heftige emoties worden pas bij de echtscheidingsmelding gekanaliseerd: de boodschap van de ene aan de ander dat hij wil scheiden. Het initiatief voor de scheiding wordt in een steeds groter aantal gevallen door de vrouw genomen (volgens een niet-representatief onderzoek in 75% van de gevallen). Hierna behoort er ruimte te zijn voor een, relatief korte, periode van verwerking: de scheidingsaanvaardingstijd; het is een psychologisch structurerende fase, waarin de andere partner de werkelijkheid onder ogen gaat zien. De auteur heeft vastgesteld dat, na een goede scheidingsmelding, deze fase nauwelijks twee à drie weken duurt. Ten slotte komt het scheidingsintermezzo, dat het definitieve feitelijk uiteengaan voorafgaat.

Hoefnagels bespreekt uiteraard ook de positie van de kinderen in het scheidingsproces van de ouders. Hij stelt dat de bij de ouders verklaarbare poging hun kinderen erbuiten te houden, tot mislukken gedoemd is: zulks vergroot slechts de angsten en onzekerheden van de kinderen. Hij noemt een kortdurende scheidingsoverwegings-

tijd in het belang van de kinderen. Zonder de kinderen voor een loyaliteitsconflict te plaatsen, dient hun vóór het uiteengaan de tijd gegeven te worden om op de scheidingsmelding te reageren en deze zo goed mogelijk te verwerken. Hoefnagels merkt hierbij terecht op dat in juridische conflicten over het gezag over en de omgang met kinderen het «belang van het kind» een onwerkbaar begrip blijkt, dat meestal slechts werkt als een projectiescherm waarop iedere partij het eigen gelijk projecteert. Eigenlijk zijn juridische procedures ongeschikt voor burgerrechtelijke kinderkwesties.

De scheidingsbemiddeling wordt gedefinieerd als een methode die, door buiten- of voorgerechtelijke bemoeienis met beide echtgenoten, de psychologische en juridische fasen van scheiden zodanig op elkaar doet afstemmen dat: 1) het scheidingsproces voor de geestelijke gezondheid van man en vrouw en de eventuele kinderen zo goed mogelijk verloopt; 2) een rechtvaardige regeling wordt bereikt; 3) de regeling met het oog op de toekomst doelmatig is.

De auteur beschrijft gedetailleerd, op basis van zijn praktijkervaring, hoe de conflictbehandeling tijdens de scheidingsbemiddeling gebeurt, dit aan de hand van enkele concrete gevallen uit zijn bemiddelingspraktijk. Hij waarschuwt ervoor dat echtscheidingsbemiddeling iets helemaal anders is dan therapie, ook al kan een geslaagde bemiddeling soms – zeker niet altijd – therapeutische neveneffecten hebben. Hij gaat hierbij in op de twee neteligste problemen bij het uiteengaan van de echtgenoten: de regeling m.b.t. de gemeenschappelijke kinderen, en de vermogensverdeling en alimentatie. In een afzonderlijk hoofdstuk komt de rol van de fiscalist in de scheidingsbemiddeling aan bod, die niet beperkt is tot het informeren over de fiscale aspecten van de echtscheiding en tot het maken van alimentatieberekeningen, maar die ook het adviseren over de voor partijen fiscaal voordeligste oplossing inhoudt. Ten slotte wordt de «go-between-methode» geanalyseerd, waarbij, ingeval de partijen elkaar per se niet wensen te ontmoeten, de bemiddelaar afwisselend met de ene en met de andere praat, en op basis daarvan zelf een voorstel formuleert dat hij aan beide partijen tegelijkertijd voorlegt, naar het bekende voorbeeld van de Camp David-onderhandelingen tussen de staatshoofden van Israël en Egypte met Amerikaanse bemiddeling.

Het boek besluit met 43 stellingen voor de echtscheidingsbemiddeling, die de auteur de begeleiding van de «do-it-yourself-divorce» noemt. In het boek wordt wel met geen woord gerept over het niveau van de honoraria van de echtscheidingsbemiddelaar, ook al wordt beweerd dat echtscheidingsbemiddeling kostenbesparend kan werken voor de cliënten in vergelijking tot de twee-advocaten-procedure.

Ook voor degenen die in België met echtscheiding doende zijn, biedt dit boek over de Nederlandse echtscheidingsbemiddeling interessante inzichten. In ons land bestaat er als dusdanig geen traditie van een zelfstandige echtscheidingsbemiddelingspraktijk. Dit betekent nochtans niet dat er niet aan echtscheidingsbemiddeling gedaan wordt. Zo treedt de notaris vaak op als bemiddelaar met het oog op een echtscheiding door onderlinge toestemming, zonder dat er evenwel een structurele waarborg bestaat dat hij als neutrale persoon handelt. Dit geldt nog meer voor de advocaat die tracht te «bemiddelen» in echtelijke moeilijkheden: daar hij zich deontologisch als de raadsman van de echtgenoot door wie hij het eerst geconsulteerd is, dient te beschouwen, kan hij hierbij onmogelijk als een neutrale derde optreden; slechts ingeval hij door beide echtgenoten tegelijkertijd geconsulteerd zou worden, is er structureel kans op een echte bemiddeling, maar dan dient hij zich deontologisch ook ervan te onthouden achteraf op te treden voor één van beide echtgenoten tegen de andere als zijn bemiddelingspoging mislukt of als er m.b.t. de bereikte overeenstemming uitvoeringsmoeilijkheden rijzen.

Patrick Senaeve

Strafwetboek. Wetboek van Strafvordering en Bijzondere Strafwetten, bewerkt door A. VANDEPLAS, 9e druk, Antwerpen, Maklu, 1990, 307 pp.

Onlangs verscheen de negende bijgewerkte druk van de pocketeditie van het Strafwetboek en het Wetboek van Strafvordering in de serie wetteksten van Maklu uitgevers. Deze uitgave, is net als de vorige, samengesteld en bewerkt door A. Vandeplas. Wat betreft de opgenomen wetteksten kan worden verwezen naar mijn bespre-

king van de achtste druk van dit wetboekje (zie *R.W.*, 1989-90, 935). Er zijn immers geen nieuwe bijzondere wetten opgenomen. Wel zou het, zoals eerder vermeld, wellicht aangewezen zijn om bij de datum van de opgenomen wet ook de publikatiedatum in het Belgisch Staatsblad te vermelden.

De wetteksten zijn bijgewerkt tot 1 juli 1990. De wijzigingen in het strafrecht vinden in een snel tempo plaats, want reeds korte tijd nadat Vandeplas de bijwerking van zijn wetteksten afsloot, verscheen in het Belgisch Staatsblad de wet van 17 juli 1990 tot wijziging van de artikelen 42, 43 en 505 van het Strafwetboek en tot invoeging van een artikel 43bis in hetzelfde wetboek, waarbij een vorm van ontneming van het wederrechtelijk verkregen voordeel in het Belgisch strafrecht werd ingevoerd (*B.S.*, 15 augustus 1990). Met deze wetwijziging werd rekening gehouden, omdat enkele maanden na het verschijnen van de negende druk reeds een supplement werd uitgegeven met een bijwerking van de wetwijzigingen tot 1 september 1990. Naast deze wijziging van de artt. 42, 43 en 505 Sw. is in dit supplement ook de nieuwe wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis opgenomen (*B.S.*, 14 augustus 1990).

Wellicht is het voor de lezer die geïnteresseerd is een overzicht van de wijzigingen in de strafwetgeving interessant erop te wijzen, dat jaarlijks in de *Revue de droit pénal* een «Chronique de législation pénale» verschijnt van de hand van J. Sace, die steeds een goed overzicht geeft van de relevante wetwijzigingen, ook in de bijzondere wetgeving, veelal tevens met verwijzing naar parlementaire voorbereiding. Het meest recente overzicht behandelt de wetwijzigingen in 1989 en werd gepubliceerd in de *Revue de droit pénal*, 1990, 427-496.

M. Faure

De sociale gids, Leuven, SBB fiscaliteit, 1990, losbladig

Het Sociaal Secretariaat van de Boerenbond heeft een op de praktijk gerichte gids voor het hele sociale recht samengesteld, onderverdeeld in zes hoofdstukken, nl. arbeidsrecht, sociale zekerheid werknemers, sociaal statuut zelfstandigen, minimumvoorzieningen en tewerkstellingsmaatregelen.

Deze hoofdstukken worden dan nog voorafgegaan door een hele reeks actuele bijdragen.

Het werk bevat wel een overzicht van de wetgeving en reglementering, waar nodig toegelicht met cijfervoorbeelden en overzichtstabellen. Sporadisch wordt verwezen naar de parlementaire voorbereiding. Hier en daar vindt men een verwijzing naar de rechtspraak, bv. naar de rechtspraak van het Arbitragehof waarin een deel van de taaldecreten werden vernietigd. Deze bondigheid heeft natuurlijk een aantal nadelen omdat de tekst het niet altijd mogelijk maakt concrete problemen op te lossen, bv. met betrekking tot de nietigheid van de opzegging of de definitieve arbeidsongeschiktheid van de werknemer als overmacht. Mijn inziens kan de opzet van het werk bewaard blijven met toch wat meer verwijzingen naar elementaire cassatierechtspraak.

Een positief aspect van het gerecenseerde werk is zijn grote volledigheid en het feit dat zeer vaak modellen worden gepubliceerd. Ook in moeilijke materies zoals de berekening van de vakantieduur en het vakantiegeld bij overgang naar een andere arbeidsduurregeling, slagen de auteurs erin een duidelijke uiteenzetting te geven.

Samenvattend: het gerecenseerde werk is een volledig en degelijk werk voor al diegenen die in de eerste lijn sociaalrechtelijke problemen dienen op te lossen, zoals personeelsdiensten en sociale secretariaten.

De aanschafprijs bedraagt 1.950 fr. en de aanvullingen kunnen worden verkregen tegen de prijs van 3 fr. per pagina.

W.R.

F. DELPÉRÉE en A. RASSON-ROLAND, **Recueil d'études sur la Cour d'arbitrage. 1980-1990**, Centre d'études constitutionnelles et administratives, Brussel, Bruylant, 1990, 208 pp.

De auteurs, F. Delpérée, gewoon hoogleraar staatsrecht aan de U.C.L. en gepassioneerd door de constitutionele rechtspraak, en A. Rasson-Roland, referendaris bij het Arbitragehof, bundelen in dit boek een aantal reeds elders verschenen tijdschriftartikelen over het Arbitragehof. «En route pour la Cour d'Arbitrage» (11-52) is

hun reeds in 1984 in het tijdschrift *Administration publique* verschenen bijdrage waarin zij de draagwijdte analyseren van artikel 107ter van de Grondwet en van het regeringsontwerp dat tot de organieke wet van 28 juni 1983 zou leiden. De toepassing van die organieke wet in de periode 1984-1988 werd door beide auteurs in een aantal jaarlijks gepubliceerde «Chroniques de jurisprudence» onderzocht. Aangezien deze kronieken waren verschenen in de in ons land niet zo verspreide *Annuaire international de justice constitutionnelle* was het een goed idee ze te bundelen in het tweede hoofdstuk van dit boek, «La Cour d'arbitrage à l'oeuvre» (53-148). De lezer vindt er een uitermate betrouwbaar overzicht van de rechtspraak van het Arbitragehof over zijn bevoegdheid, over de rechtspleging, over de bevoegdheidsverdeling tussen Staat, Gemeenschappen en Gewesten en over de arresten van het Hof. In een derde bijdrage, «Perspectives immédiates pour la Cour d'arbitrage» (p. 149-177), behandelen de auteurs, met veel zin voor synthese, de krachtlijnen van de herziening van artikel 107ter van de Grondwet en van de nieuwe organieke wet van 6 januari 1989.

Met het in 1988 eveneens door het «Centre d'Etudes constitutionnelles et administratives», onder leiding van prof. Delpérée, uitgegeven *La Cour d'arbitrage. Actualité et perspectives* beschikken we over twee kostbare werken. Ze betreffen beide vooral het «Arbitragehof, eerste fase». We kijken uit naar een publikatie van het Centrum waarin de voor de actuele rechtspraktijk zo belangrijke nieuwe bevoegdheden en rechtspleging voor het Arbitragehof grondig worden behandeld.

Jan Velaers
Universiteit Antwerpen (UFSIA)
en Brussel (UFSAL)

F. BERMANN en M. FERID, *Internationales Ehe- und Kindschaftsrecht*, 97e tot 105e afl., Frankfurt, Verlag für Standesamtswesen, 1988-1990

De 97e tot 105e aflevering brengen omvangrijke aanvullingen en ten dele volledige herwerkingen van een aantal trefwoorden. Ook al worden sommige wetswijzigingen nogal laat ingevoerd, al mist men door de Duitse vertaling de originele tekst, ook van courante talen zoals het Frans, al blijft de naam van de auteur soms onvermeld, toch blijft de hier besproken collectie het eerste werk voor al diegenen die snel een rechtsvraag van buitenlands familierecht dienen op te lossen.

Sommige bijdragen bieden verrassend veel informatie. De laatste bijwerking van het trefwoord Iran brengt bv. (zij het dan met een foutief opschrift) een model van huwelijkscontract waarin de echtgenoten een aantal echtscheidingsgronden vastleggen.

Bij de nieuw ingevoerde trefwoorden valt o.a. het trefwoord Seychellen op, niet zozeer vanwege zijn belang, maar wel vanwege de synthese tussen Frans recht en common law (zie Chloros, *Codification in a Mixed Jurisdiction*, 1977). Daarnaast worden ook Andorra, Guinea, Madagascar, Monaco en Somalië in de verzameling opgenomen, die daardoor ook waardevolle informatie biedt over kleinere staten en daarenboven aan het Afrikaans continent meer aandacht besteedt door een reeks erg gefundeerde bijdragen. Opvallend is hier het trefwoord Tanzanië van de hand van Wanitzek. Deze bijdrage munt uit door haar overzichtelijkheid en gefundeerdheid en biedt talrijke bronnenverwijzingen. Wel slaan de teksten alleen op de deelstaat Tanganyika en niet op Zanzibar, die samen de republiek Tanzanië vormen. Zanzibar zal later aan bod komen, al moet hier onmiddellijk worden opgemerkt dat de huwelijkswet voor het hele land geldt en een uitzondering op de wetgevende bevoegdheid van de deelstaten op het gebied van het burgerlijk recht uitmaakt.

De 105e aflevering brengt een totale herwerking van het trefwoord Groot-Brittannië (Henrich). Hervormingen uit 1986 en 1987 hebben inderdaad het huwelijks- en afstammingsrecht alsook het adoptierecht grondig gewijzigd. De afgedrukte teksten worden voorafgegaan door een inleiding van prof. Henrich, die de wijzigingen in het geheel van het familierecht situeert.

Ook China, Mexico en Zwitserland werden volledig herwerkt. Voor dit laatste land werd vooral aandacht besteed aan de IPR-wet van 18 december 1987.

W. Pintens

D. ALBRECHT e.a. (red.), *Kunstenaarszakboekje '90-'91*, Antwerpen, Kluwer rechtswetenschappen, 1990, 418 pp.

In de door Kluwer uitgegeven reeks van zakboekjes is nu het *Kunstenaarszakboekje* verschenen. Centraal in dit zakboekje staat, zoals ook uit de titel blijkt, «de kunstenaar», en in de verschillende bijdragen die het bevat, wordt informatie verschaft over de talrijke rechtsregels, administratieve diensten, adviescommissies enz. waarmee een kunstenaar te maken krijgt of te maken kan krijgen bij de creatie en de exploitatie van zijn «kunstwerken».

Zo vinden we in het hier besproken zakboekje een bijdrage van E. Boutmans over de grondrechten en vrijheden van de kunstenaar, waarin o.a. wordt ingegaan op de vrijheid die de kunstenaar bij het creëren van een «kunstwerk» bezit, evenals op de strafrechtelijke bepalingen waarmee hij bij deze creatie in botsing kan komen. G.L. Ballon gaat in zijn uiteenzetting over «de economische positie van de kunstenaar» o.a. in op het auteursrecht, de auteursrechtverenigingen en de tussenpersonen die werkzaam zijn in de cultuurindustrie en de kunsthandel. Op een andere plaats in het zakboekje bespreekt deze auteur de juridische vorm in het kader waarvan artistieke activiteiten kunnen worden georganiseerd. In een bijdrage over de sociale positie van de kunstenaar onderzoekt J. Nietvelt de arbeidsrechtelijke problemen, terwijl C. Persyn de sociale zekerheid van kunstenaars nader belicht.

Het zakboekje bevat verder, naast een uiteenzetting over de fiscale positie van de kunstenaar, ook nog een zeer informatieve bijdrage met gegevens over de diensten, adviescommissies, subsidies, wedstrijden en prijzen binnen de Vlaamse Gemeenschap op het gebied van film, muziek, letteren, theater, dans, beeldende kunst en musea. M.b.t. dit laatste domein wordt ook informatie verschaft over een aantal nationale diensten en commissies.

Van dit *Kunstenaarszakboekje* mag zonder meer gesteld worden dat het informatief zeer waardevol en praktisch zeer goed hanteerbaar is.

Hendrik Vanhees

MEDEDELINGEN

AIIA – Het Europees recht en het proces van eenmaking op Duits en Europees niveau

De Internationale Vereniging van Jonge Advocaten (AIIA) houdt haar uitgebreid bureau (nl. leden van het bureau en voorzitters van de vaste commissies, evenals alle leden en niet-leden van de vereniging die wensen deel te nemen aan deze activiteit) te Berlijn van 18 tot 20 januari 1991.

Te dier gelegenheid vindt er een Duits- en Engelstalig seminarie plaats over «Het Europees recht en het proces van eenmaking op Duits en Europees niveau» («Europa Recht und der Einigungsprozeß auf Deutscher und Europäischer Ebene»).

Het seminarie zal de volgende onderwerpen behandelen: het invoeren van de Europese Gemeenschap in het recht (structuur en instellingen van de Gemeenschap, de fundamentele vrijheden in de E.E.G. en het recht tot mededinging van de E.E.G.); het proces van eenmaking op Duits en Europees niveau (Europa 1991 – praktische gevolgen van de Europese eenmaking; het Duitse eenmakingsproces en de integratie van Oost-Duitsland in de E.E.G.); hoe een planeconomie omzetten in een markteconomie; modeloplossing: «Treuhands anstalt»; voorbeeld: de eenmaking van Oost- en West-Duitsland.

Dit seminarie wordt gehouden in het Domthotel, Platz der Akademie (Oost)Berlijn op vrijdag en zaterdagochtend tegen de prijs van 250 DM tot 575 DM, afhankelijk van de gekozen formule. De prijs omvat een cocktail op uitnodiging van de Duitse Vereniging der Advocaten en een diner in een typische Berlijnse pub («Kneipe»).

Alle informatie voor dit seminarie kan verkregen worden bij: dr. Michael Brauch, AIIA National vice-voorzitter, Leopoldstraße 18/II, D-8000 München 40; tel 49-89-34-90-67; telex 17898376; fax 49-89-34-69.89.

Dag van de bedrijfsjurist

Op 15 november 1990 hield de Belgische Vereniging van Bedrijfsjuristen haar eerste «Dag van de bedrijfsjurist» in de ITT-Tower aan de Brusselse Louizalaan.

De studiedag werd geopend door de voorzitter van de BVBJ, E. Jonnaert, die stelde dat de BVBJ elk jaar een «Dag» zal organiseren teneinde alle bedrijfsjuristen te mobiliseren en samen te brengen met de andere juridische beroepen om aandacht te besteden aan de juridische actualiteit in die domeinen van het recht die van onmiddellijk praktisch belang zijn voor onze ondernemingen.

De eerste spreker was professor H. Bocken van de Rijksuniversiteit Gent, die een opmerkelijke voordracht gaf over de recente ontwikkelingen in het leefmilieurecht en enige originele overwegingen naar voren bracht omtrent de fout/foutloze aansprakelijkheid en de milieubeleidsvereenkomsten.

Het hoofdstuk milieurecht werd verder aangevuld door enkele vragen uit de praktijk, gesteld door G. Lancel (bedrijfsjurist Metalurgie Hoboken-Overpelt), waarop in detail een antwoord werd gegeven door L. Lavrysen (referendaris Arbitragehof) en waarbij vooral het begrip «strafrechtelijk verantwoordelijke voor milieuinbreuken» nader werd toegelicht.

Professor P. De Vroede (VUB) en A. De Caluwé (advocaat) behandelden het tweede onderwerp van de «Dag» en gaven een uitgebreid overzicht van de voorgestelde wijzigingen van de wet op de handelspraktijken. Zij benadrukten in het bijzonder de nieuwe reglementering van de oneerlijke bedingen en van de handelsreclame.

Na de lunch opende professor P. Van Ommeslaghe (ULB) het tweede deel van de studiedag. Hij gaf een boeiende uiteenzetting over het wetsontwerp inzake de fusies en splitsingen van vennootschappen en vergeleek dit met de EEG-richtlijnen omtrent deze materie. Professor K. Geens (KUL) vulde deze voordracht aan door een vergelijking tussen het openbaar bod op aandelen en de fusie en woog uit een ondernemingsoogpunt de voor- en nadelen van deze twee verwervingstechnieken tegen mekaar af.

J. Bourgeois (Juridische Dienst van de EEG-Commissie) behandelde de recente EEG-verordening op de concentraties tussen ondernemingen en gaf enkele praktische tips naar de ondernemingen toe: hierbij onderstreepte hij inzonderheid de nuttigheid van «premerger contacts» met DG IV.

De laatste spreker van deze bijzonder geslaagde studiedag was W. Vanderhaeghe (bedrijfsjurist, Bekaert N.V.) die het compliance program met het EEG-mededingingsrecht van zijn onderneming voorstelde.

Studiedag «Het nieuwe beurswetboek»

De Afdeling Economisch Recht van de K.U.Leuven organiseert op vrijdag 1 maart 1991 een studiedag met als thema: «Het nieuwe beurswetboek».

Beknopt programma:

Voormiddag: voorzitter prof. H. Cousy (K.U.Leuven)

9u00 De nieuwe beurswetgeving: algemene situering en krachtlijnen door prof. H. Cousy

9u20 De Commissie voor Bank- en Financieuzen: profiel en taken door de heer J.L. Duplat, voorzitter van de Bankcommissie

9u50 De gemengde beursvennootschappen door de heer D. Meulemans (K.U. Leuven)

10u20 De verrichtingen met effecten, nieuwe financiële instrumenten en deviezen door de heer J. Tyteca (E.H.S.A.L.)

10u50 Misbruik van voorkennis door prof. K. Geens (K.U.Leuven)

11u45 Panel

Namiddag: voorzitter prof. W. Van Gerven, eerste advocaat-generaal Europees Hof van Justitie

14u00 Gemeenschappelijk beleggingsfonds, Bevek en Bevak door prof. L. Cornelis (V.U.B.)

14u30 Fiscale aspecten van de beleggingsvennootschappen door prof. em. J. Couturier (U.I.A.)

15u00 Vastgoedcertificaten: verleden en toekomst door prof. H. Swennen (U.I.A.)

15u30 Vermogensbeheerders en beleggingsadviseurs door prof. M. Flamee (V.U.B.)

16u25 Panel

17u10 Slottoespraak door de heer Ph. Maystadt, minister van Financiën

Inlichtingen: mevr. A. Robijns, K.U.Leuven, Afdeling Economisch Recht, Tiensestraat 41, 3000 Leuven (tel. 016/28.52.14).

AIJA – Regionale Bijeenkomst te Flims 14-17 maart 1991

Deze regionale bijeenkomst wordt georganiseerd voor advocaten uit Duitsland, Oostenrijk, Lichtenstein en Zwitserland.

Er is een seminarie op 15 en 16 maart 1991 met als onderwerp: «Specifieke aspecten van de oneerlijke mededinging in Duitsland, Nederland, Oostenrijk en Zwitserland».

Het zal de gelegenheid geven om te debatteren over de nationale verslagen aangaande vergelijkende reclame, transnationale publiciteit en de uitvoering van selectieve distributiesystemen tegen buitenlandse.

Het seminarie zal plaatsvinden in het Parkhotel te Flims-Waldhaus en omvat de typisch Zwitserse middag- en avondmaaltijden.

De prijs varieert van 380 ZWF (AIJA-leden) tot 750 ZWF (niet-leden) afhankelijk van de gekozen formule.

Na deze activiteit volgt een ski-week te Flims.

Alle informatie kan verkregen worden bij: Peter Hofer, Frick & Frick Rechtsanwälte, Uraniastrasse 12, CH 8021 Zurich; tel. 41-1-211.29.11; fax. 41-1-211.29.30.

Eerste stap in Nederland naar rechtbank nieuwe stijl

De minister van Justitie, mr. E.M.H. Hirsch Ballin, heeft het eerste wetsvoorstel ter uitvoering van de herziening van de rechterlijke organisatie naar de Tweede Kamer gestuurd. Daarmee is de eerste stap gezet op weg naar de vorming van rechtbanken nieuwe stijl. Het wetsvoorstel heeft tot doel personele en organisatorische integratie van de raden van beroep/Ambtenarengerechten en de arrondissementsrechtbanken tot stand te brengen. Voorts voorziet het in vereenvoudiging van de regelingen voor het vormen en bezetten van de kamers van de rechterlijke colleges. De opzet is dat het wetsvoorstel op 1 januari 1992 in werking treedt.

Formeel houdt het wetsvoorstel een wijziging in van de Wet op de rechterlijke organisatie, de Ambtenarenwet 1929, de Beroepswet en enkele andere wetten. Kernpunten van het voorstel zijn:

- het opdragen van de rechtsmacht van de huidige raden van beroep en de Ambtenarengerechten aan alle 19 rechtbanken;
- de instelling bij de rechtbanken van administratieve sectoren, voornamelijk in de vorm van kamers voor de behandeling van sociale-zekerheidszaken resp. van ambtenarenzaken;
- het regelen van de overgang van het rechtsgeleerd en het ondersteunend personeel naar de rechtbanken.

Het vervolg van de eerste fase zal door middel van enkele nog in te dienen wetsvoorstellen, die alle per 1 januari 1993 in werking moeten treden, worden verwezenlijkt. De kern wordt gevormd door de volgende onderdelen:

- de instelling van algemeen bevoegde administratieve kamers bij de rechtbanken;
- de invoering van Arob-rechtspraak in twee instanties en het treffen van definitieve voorzieningen in kroongeschillen;
- het tot stand brengen van een uniform bestuursprocesrecht, toe te passen door de rechtbanken, de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State en de Centrale Raad van Beroep;
- het tot stand brengen van een voorlopige voorziening met het oog op de noodzakelijke rechtseenheid binnen de administratieve rechtspraak en tussen de administratieve rechtspraak, de civiele rechtspraak en de strafrechtspraak.

De herziening van de rechterlijke organisatie zal in drie fasen gebeuren. Opzet van de hele operatie is het tot stand brengen van een doorzichtige en toegankelijke rechterlijke organisatie, waarin bovendien beter dan in het huidige stelsel de rechtseenheid op en tussen de verschillende rechtsgebieden wordt gewaarborgd.

De eerstvolgende fase in 1995 omvat de integratie van de kantongerechten en de rechtbanken en een definitieve regeling van het hoger beroep in civiele en strafzaken. De eerste en tweede fase samen leiden tot gerechten van eerste aanleg, rechtbanken «nieuwe stijl», waar alle civiele en strafrechtspraak in eerste aanleg en –

op dat moment — een belangrijk deel van de administratieve rechtspraak in eerste aanleg plaats zal hebben.

De derde fase omvat de voltooiing van de herstructurering van de administratieve rechtspraak. Voorts zal dan de herziening van de toegang tot de cassatieprocedure aan de orde zijn.

Het wetsvoorstel, dat thans naar de Kamer is gestuurd, houdt ook een vereenvoudiging van procedures in waardoor de rechterlijke colleges de bevoegdheid krijgen om de kamers zelf in te delen.

De bedoeling is, dat de gehele herstructurering van de rechterlijke organisatie in 1998 zal zijn voltooid.

Militaire strafrechtspleging in Nederland onderdeel van gewone strafrechtspraak

Op 1 januari 1991 is een einde gekomen aan de militaire strafrechtspraak zoals Nederland die sinds 1814 kende. Op die datum treden drie wetten (Wetboek Militair Strafrecht, Wet militair tuchtrecht en Wet militaire strafrechtspraak) in werking die het mogelijk maken dat de militaire strafrechtspraak onderdeel uitmaakt van de gewone strafrechtspleging. Daarmee houden de militaire gerechten (de Krijgsraad en de Zeekrijgsraad en het Hoog Militair Gerechtshof) op te bestaan. Het kantongerecht, de rechtbank en het gerechtshof in Arnhem zijn aangewezen om strafzaken tegen militairen te behandelen. Een andere belangrijke wijziging is de strikte scheiding tussen militair tuchtrecht en militair strafrecht.

In zowel rechtbank als hof in Arnhem worden militaire kamers ingericht. Van hun beslissingen is beroep in cassatie bij de Hoge Raad mogelijk. Naast de commune rechter (altijd de president) komen militaire leden, die jurist moeten zijn en voor de tijd van vier jaar (eenmaal herbenoembaar) worden benoemd. Ook bij het (burgerlijke) openbaar ministerie wordt een afzonderlijke militaire afdeling ingericht. Uitgangspunt is dat de rechtspleging in de regel in Arnhem plaats heeft.

De scheiding tussen het militair tuchtrecht en het militair strafrecht houdt in, dat commandanten vergrijpen tegen de krijgstuicht die tevens delicten zijn volgens het strafrecht, niet meer zelf kunnen afdoen.

Het huidige militair recht is tot stand gekomen bij Soeverein Besluit door Koning Willem I. In 1903 volgde een integrale herziening van het militaire straf- en strafprocesrecht.

Na en mede door de oorlog realiseerde men zich, dat de gewone grondrechten, maar ook de grondplichten van de burger ook voor de militair zouden moeten gelden, met als consequentie dat er geen plaats was voor een geheel afwijkend militair straf- en strafprocesrecht. In 1963 concludeerde een staatscommissie dat, anders dan voordien, deze voor de militair hetzelfde zouden moeten inhouden als voor de burger, tenzij de belangen van de krijgsgeschiedenis het tegendeel noodzakelijk maken.

Het huidige stelsel heeft ook een aanzienlijke vermindering van het aantal bepalingen opgeleverd. Van de ongeveer 750 die tot dusver de militaire strafrechtspleging betreffen, zijn 60 andere in de plaats gekomen.

Fernand Collin-Prijs 1992

De Fernand Collin-Prijs zal, voor de periode 1990-1991, worden toegekend in de loop van 1992.

Voor de prijs, ter waarde van 300.000 fr., komen in aanmerking de geleerden van Belgische nationaliteit die op 1 januari 1992 de leeftijd van 40-jarige niet hebben bereikt.

Het voorgedragen, al dan niet gepubliceerde werk moet een aanzienlijke bijdrage zijn tot de bevordering van de rechtswetenschap in België. Gepubliceerde werken komen enkel in aanmerking indien zij werden uitgegeven tussen 1 januari 1988 en 31 december 1991.

Het werk moet in het Nederlands zijn gesteld en uiterlijk op 31 december 1991 in dubbel exemplaar op het secretariaat van de Universitaire Stichting, Egmontstraat 11, 1050 Brussel worden gedeponeerd.

Exemplaren van het reglement Fernand Collin-Prijs kunnen op hetzelfde secretariaat worden aangevraagd.

Verzameling van de arresten van het Arbitragehof

Bij het Arbitragehof verscheen de verzameling van de arresten die door dit Hof in 1987 werden uitgesproken. De arresten worden

vooraafgegaan door samenvattingen en rubrieken met de trefwoorden. Tevens werden zes overzichten opgesteld: een chronologisch overzicht van de arresten, een overzicht van de rol, een overzicht van de wetten en decreten met betrekking waartoe de arresten van het Hof werden gewezen, een overzicht van de artikelen van de Grondwet, de wetten tot hervorming der instellingen en de organieke wet op het Arbitragehof waarover het Hof zich heeft uitgesproken, een systematisch overzicht van de rechtspraak van het Hof en een inhoudsopgave.

De verzameling kan worden verkregen door overmaking van een bedrag van Fr. 2.400 op de rekening nr. 140-0500655-08 van het Arbitragehof, met de vermelding «verzameling 1987». De jaren 1985 en 1986 zijn eveneens nog verkrijgbaar door overmaking van Fr. 1.200 voor de verzameling 1985 en Fr. 2.400 voor de verzameling 1986. De verzamelingen 1988 en 1989 verschijnen eerstdaags.

Negende Wereldcongres voor Medisch Recht

Van 18 tot en met 22 augustus 1991 vindt het negende wereldcongres voor medisch recht plaats in de Rijksuniversiteit te Gent aan de Voldersstraat 9. De volgende vijf thema's zullen alsdan worden behandeld:

1. Patiënt
2. Gezondheidsvoorzieningen
3. Maatschappij
4. Medisch kunnen, recht en ethiek
5. Internationale samenwerking.

Inlichtingen: Prof. R. Dierkens, voorzitter, Negende Wereldcongres voor Medisch Recht, Apotheekstraat 5, 9000 Gent (Tel. 091/25.31.16; fax: 091/24.01.87)

Ars Aequi — Juridisch studentenblad

In 1991 bestaat Ars Aequi veertig jaar. Dit blad voor en door studenten is met zijn meer dan 20.000 abonnees verreweg het grootste juridische tijdschrift in Nederland.

In de oprichtingsmaand oktober vindt een groots opgezet symposium plaats onder de titel *Recht en moraal*, waarin de vraag naar de rol van het recht in de maatschappij aan de orde zal komen: is het recht een codificatie van de huidige moraal of een ethische richtsnoer?

TIJDSCHRIFTEN

Revue trimestrielle des Droits de l'Homme

nr. 5

Lambert, P., Les notions de «Délai raisonnable» dans la jurisprudence de la Cour Européenne des droits de l'homme; Bertagnoli, E., Le délai raisonnable en droit Autrichien; Kohl, A., Le délai raisonnable. Synthèse de la jurisprudence Belge; Guillo, A., La jurisprudence Espagnole et le droit à un procès dans un délai raisonnable; Flauss, J.F., Le «Délai raisonnable» au sens des articles 5, 3° et 6, 1° de la convention Européenne des droits de l'homme dans la jurisprudence Française; Bechliavanou, G., Le «Délai raisonnable» dans le droit Grec; Danovi, R., Le «Délai raisonnable» en Italie au sens des articles 5 et 6 de la convention Européenne des droits de l'homme; Spielmann, D., L'exigence du délai raisonnable des articles 5, 3° et 6, 1° de la convention Européenne des droits de l'homme et la jurisprudence Luxembourgeoise; Zwaak, L., Le «Délai raisonnable» dans la jurisprudence des Pays-Bas; Fischer, A., Le «Délai raisonnable» et la jurisprudence Allemande; Leigh, L.H., Le «Délai un délai raisonnable»: note a propos du droit Anglais; Sundberg, J. Le «Dans un délai raisonnable»: regard sur la procédure Suédoise; Lombardini, C., La notion de «Délai raisonnable» et la jurisprudence Suisse; Erceg, R., et Velu, J., La notion de «Délai raisonnable» dans les articles 5 et 6 de la convention Européenne des droits de l'homme — essai de synthèse.